

№1 (61), 2024

Виходить чотири рази на рік

Зареєстровано головним територіальним
управлінням юстиції у Сумській області
(Серія СМ № 901/523ПР)

© СОІППО

Засновник – Сумська обласна організація профспілки
працівників освіти і науки України
Видавництво здійснює Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

Мова видання – українська

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Панасюра Г.С.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Вознюк А.В. –

доктор психологічних наук, професор

Грицай С.М. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Грובה В.П. –

директор Департаменту освіти і науки
Сумської обласної державної адміністрації,

доктор юридичних наук, професор

Єфремова Г.Л. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Гузенко О.В. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Мазуренко В.О. –

кандидат технічних наук, доцент

Нікітін Ю.О. –

доктор історичних наук, професор

Осадчий С.В. –

голова Сумської обласної організації
профспілки працівників освіти і науки України

Сбрусва А.А. –

доктор педагогічних наук, професор

Семенов О.М. –

доктор педагогічних наук, професор

Удовиченко І.В. –

доктор педагогічних наук, професор

КОРЕКТОР

Пащенко О.К.

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА, ДИЗАЙН

Крюк Ю.Є.

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій. За достовірність фактів і цифр, відповідність їх вказаним джерелам несе відповідальність автор. Статті не рецензуються і не повертаються.

Редакція зберігає за собою право скорочувати та редагувати надісланий матеріал, не порушуючи його основного змісту.

Підписано до друку 29.03.2024 р.

Формат 60x84/8. Папір офсетний.

Умов. друк. арк. 4,19. Обл.-вид. арк. 4,44

Зам. №13.03.09. Тираж 50 прим.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

40007 м. Суми, вул. Миколи Сумцова, 5.

Сумський ОІППО. Тел.(факс): 33-40-67

E-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua

ЗМІСТ

НМТ ТА МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ

О. Остапенко НМТ-2024: що потрібно знати вступнику.....	2
О. Жила Освітні ресурси для підготовки до НМТ з іноземних мов.....	4
О. Борисенко Організація інклюзивного освітнього середовища в закладах НУШ (за підсумками моніторингового дослідження).....	7
О. Черних Організація національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти.....	11

КОМПЕТЕНТІСНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ

Г. Браткова Формувальне оцінювання як реалізація компетентнісного підходу в новій українській школі.....	15
Т. Светлова Формування математичної компетентності учнів нової української школи за допомогою діяльнісного підходу до навчання	18

ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Л. Гуря Технологія проектів як засіб реалізації особистісно орієнтованого навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.....	21
І. Коновалова Використання інтерактивної дошки сервісу LINO IT на уроках біології і екології.....	25
О. Третьякова Проблемне навчання як засіб реалізації діяльнісного підходу на уроках громадянської та історичної освітньої галузі.....	29
Ю. Горбачова Формування сучасної цифрової компетентності педагога-організатора.....	34

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Л. Андріяш Гендерні особливості виховання дітей дошкільного віку.....	36
Н. Потапенко Екологічне виховання дитини через спілкування з природою	38
Л. Міщенко Формування основ фінансової грамотності у дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти.....	41
О. Швидун Використання артикуляційної гімнастики в корекційно-розвивальній роботі з дітьми.....	45

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

В. Перлик Інноваційні технології управління закладом загальної середньої освіти в умовах автономії закладу.....	48
--	----

З ДОСВІДУ РОБОТИ

О. Третьякова Формування медіаграмотності та критичного мислення учнів на уроках суспільних дисциплін.....	50
О. Плющик Гендерночутливий STEM-урок: приклад упровадження в навчальний процес.....	54
О. Корнієнко “Незручні діти” в початковій школі: стратегії допомоги.....	61

О. ОСТАПЕНКО

НМТ ТА МОНИТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ

НМТ-2024: ЩО ПОТРІБНО ЗНАТИ ВСТУПНИКУ

У межах вступної кампанії 2024 року для вступу на бакалаврський рівень вищої освіти замість традиційного ЗНО втретє передбачено проведення національного мультипредметного тесту (далі – НМТ) в комп'ютерному форматі.

Метою проведення НМТ є забезпечення рівного доступу до фахової передвищої та вищої освіти в умовах воєнного стану. Участь у НМТ зможуть узяти особи, які вже мають повну загальну середню освіту або завершать її здобувати у 2024 році та зареєструються на тестування відповідно до вимог чинного законодавства.

У 2024 році реєстрація учасників НМТ відбудеться в безпаперовій формі (онлайн) і триватиме з 14 березня до 11 квітня. Для реєстрації вступнику потрібно буде створити персональний електронний кабінет на вебсайті Українського центру оцінювання якості освіти. Функція створення кабінету стане доступною одночасно з початком реєстрації.

Щоб зареєструватися для участі в НМТ, майбутній вступник після створення е-кабінету має внести особисті дані й інформацію щодо участі в НМТ, завантажити в електронній формі сканкопії або фотокопії реєстраційних документів. Кожна копія документа повинна бути сканованою або сфотографованою копією його оригіналу у вигляді окремого файлу у форматі .png або .jpg розміром не більше 1 Мб; зображення повинно бути чітким та повнорозмірним (без обрізань сторін документа); текст на зображенні має бути розбірливим і вільно читатися. Внесену інформацію та електронні копії документів надіслати на обробку до регіонального центру; сформувати сертифікат (ця функція стане доступною не пізніше, ніж через сім календарних днів із дня надсилання інформації на обробку).

Навчальні предмети, які увійшли до основного блоку НМТ, – українська мова, математика та історія України, – будуть автоматично зазначені в сервісі реєстрації, тож вступникові потрібно буде вибрати із запропонованого переліку лише один із предметів другого блоку НМТ. Предметом на вибір можна вказати українську літературу, або біологію, або географію, або іноземну мову (англійську, німецьку, французьку

або іспанську), або фізику, або хімію. Вибрати кілька предметів додаткового блоку не можна, адже НМТ буде цілісним (складатиметься з двох блоків, до яких входить чотири предмети), відтак реєстрація для проходження тестування з меншої або більшої кількості предметів неможлива.

Крім цього, вступники матимуть змогу під час реєстрації вибрати населений пункт в Україні або за кордоном, де вони перебуватимуть у дні проведення тестування.

Українським центром оцінювання якості освіти затверджено загальні характеристики предметних блоків НМТ 2024 року. Так, кількість завдань предметних частин тесту з української мови – 30, української літератури – 30, історія України – 30, біології – 30, хімії – 30, географії – 30, математики – 22, фізики – 20, іноземних мов – 32.

На виконання завдань з кожного предмета буде відведено по 60 хвилин. Тобто, учасники складатимуть іспит з чотирьох предметів в один день двома блоками по 120 хвилин з перервою 20 хвилин (перший блок – українська мова і математика, другий блок – історія України та предмет за вибором) та під час тесту зможуть самостійно перерозподіляти час і порядок виконання предметів у межах кожного з двох блоків.

Під час перерви учасники зможуть відпочити та переключитись психологічно, налаштувавшись на виконання завдань другого блоку. Цей час можна використати на те, щоб «перекусити» і попити води, отримати доступ до особистих речей, сходити до вбиральні. Чого не можна робити під час перерви, так це користуватися своїм мобільним телефоном або іншими гаджетами.

Структура тестів НМТ у 2024 році не зазнає змін. Типи завдань з усіх предметів не відрізнятимуться від типів завдань ЗНО минулих років. Залежно від предмета, учасники НМТ будуть працювати із завданнями з вибором однієї правильної відповіді, з вибором трьох правильних відповідей з семи варіантів, на встановлення відповідності або послідовності, на заповнення пропусків у тексті, завданнями відкритої форми з короткою відповіддю. Всі ці завдання раніше

відкритої форми з короткою відповіддю. Всі ці завдання раніше були в ЗНО, тепер вони є в НМТ. Єдина відмінність – вони представлені у комп'ютерному форматі.

Під час складання тестувань можна користуватися додатковими довідковими матеріалами. Учасникам буде дозволено використання довідкових матеріалів з математики, хімії та фізики. Довідкові матеріали будуть розміщені на онлайн-тестовій платформі (моніторі) в окремій вкладці, якою зможуть скористатись учасники.

Тестування вступники складатимуть у спеціально облаштованих закладах освіти – тимчасових екзаменаційних центрах (далі – ТЕЦ).

Загалом передбачено дві сесії тестування. Крім основної сесії, яка розпочнеться 14 травня і триватиме до 25 червня, буде проведена додаткова сесія (триватиме з 11 до 19 липня). Додаткова сесія буде доступною для тих, хто з об'єктивних причин не зможе взяти участі в основній сесії. Для участі в додатковій сесії тестування може бути декілька причин: хвороба, неможливість потрапити до пункту проведення тестування, зокрема, з окупованої території, або перешкода при роботі над тестом (наприклад, оголошення тривалої повітряної тривоги). Кожен учасник зможе пройти тестування лише один раз. Тобто можливості перескласти тест під час додаткової сесії не передбачено.

Аудиторії, у яких відбуватиметься іспит, будуть обладнані робочими місцями та облаштовані комп'ютерами, під'єднаними до мережі інтернет. Аудиторії будуть обладнані камерами спостереження, їх буде по декілька, таким чином, впродовж проходження оцінювання за кожною аудиторією буде вестися відеоспостереження.

Також, у пунктах тестування за допомогою металодетекторів може проводитися контроль за дотриманням учасниками вимоги щодо заборони мати при собі засоби зв'язку, пристрої зчитування, обробки, збереження та відтворення інформації, а також окремі елементи, які можуть бути складовими технічних засобів чи пристроїв. Такий контроль може здійснюватися вибірково, в окремих ТЕЦ та аудиторіях до початку виконання завдань сертифікаційної роботи. Крім того, перевірка може здійснюватись у разі виникнення підозри щодо використання учасником (групою учасників) заборонених технічних засобів під час виконання завдань сертифікаційної роботи.

Для якісної та ефективної підготовки до усіх навчальних предметів НМТ майбутні учасники можуть

використовувати матеріали:

Для якісної та ефективної підготовки до усіх навчальних предметів НМТ майбутні учасники можуть використовувати матеріали:

Всеукраїнської школи онлайн (<https://lms.e-school.net.ua>) – це платформа для дистанційного і змішаного навчання учнів 5-11-х класів та методичної підтримки вчителів. Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з 18 основних навчальних предметів. Курси згруповані по класах та по предметах, працює пошук. Увесь навчальний контент відповідає чинним державним освітнім програмам, а його якість перевірена Українським інститутом розвитку освіти.

Гейміфікованої онлайн-платформи iLearn (<https://ilearn.org.ua>) – це безоплатна освітня онлайн-платформа з навчальними відеокурсами, вебінарами і тестами з основних шкільних навчальних предметів для всіх, хто бажає підготуватися та успішно скласти НМТ.

Всі відеокурси та вебінари доступні на youtube-каналі iLearn.

Prometheus (<https://prometheus.org.ua/courses-catalog/>), де можна скористатися безкоштовними курсами підготовки до НМТ з української мови та літератури, математики, історії України, англійської мови.

EdEra (<https://ed-era.com/course/zno/>), де можна скористатися безкоштовними курсами підготовки до НМТ з української мови, української літератури, математики, історії України, англійської мови, біології, географії, фізики.

Шкільних посібників (підручників) (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>) – це електронні версії підручників, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі закладів освіти, що є основним джерелом у підготовці до НМТ.

Тестів сайту ЗНО-онлайн (<https://zno.osvita.ua>)

де розміщені сертифікаційні роботи основної та додаткової сесії, а також демонстраційні варіанти НМТ-2023. Після виконання тестових завдань кожного тесту надаються правильні відповіді на всі завдання та розраховується результат у тестових і рейтингових балах, також визначається час, витрачений на виконання тесту.

Можна також обрати варіант проходження тестів за окремими темами з обраного предмета. Для кожного предмета можна відкрити повний список всіх тестових завдань. У цьому варіанті проходження тесту онлайн правильна відповідь на кожне завдання надається відразу після його виконання.

Тести минулих років ЗНО (2016-2021) (<https://testportal.gov.ua/testy-mynulyh-rokiv/>) з першоджерела: програми ЗНО, тестові зошити, правильні відповіді, критерії та схеми оцінювання з усіх предметів.

Демонстраційні варіанти (<https://testportal.gov.ua/demonstratsijni-varianty-nmt/>) сертифікаційних робіт 2023 року та онлайн-тестування з усіх предметів ЗНО.

Демонстраційні варіанти (<https://testportal.gov.ua/demonstratsijni-varianty-nmt-2024/>) тренувальних тестів, укладених фахівцями Українського центру оцінювання якості освіти на основі матеріалів, що були використані на НМТ 2023 року.

Другий рік поспіль до переліку предметів національного мультипредметного тесту (далі – НМТ) за вибором учасника буде входити іноземна мова. Щоб підготовка до тесту відбувалася без стресу та поспіху, педагоги радять учням розпочинати готуватися до нього з 10 класу.

Добірки завдань (https://testportal.gov.ua/varianty-sertyfikatsijnyh-robit-nmt-2023/?preview_id=33694), упорядковані на основі тестів, що було оприлюднено в розділі 4 тому II офіційного звіту за підсумками НМТ-2023, з української мови, математики, історії України, іноземної мови (англійської, іспанської, німецької, французької), біології, фізики та хімії, які подано в [окремих pdf-файлах](#) та розміщено на [платформі](#) «Всеукраїнська школа онлайн».

Офіційний звіт про проведення НМТ у 2023 році (том II) (http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/ZVIT-NMT_2023-Tom_2.pdf). У звіті наведено тестові завдання одного з варіантів НМТ-2023 та результати їх виконання. Наприкінці звіту (стор. 218-307) наведено ще один варіант тестів з усіх предметів, а також правильні відповіді до них.

Тематичні тести в онлайн-тестувальнику на сайті Львівського регіонального центру оцінювання якості освіти (<http://lv.testportal.gov.ua:8080>). Тести минулих років подані за предметами, а у межах кожного предмета згруповані по розділах та темах програми підготовки до ЗНО.

О. ЖИЛА

ОСВІТНІ РЕСУРСИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО НМТ З ІНОЗЕМНИХ МОВ

Другий рік поспіль до переліку предметів національного мультипредметного тесту (далі – НМТ) за вибором учасника буде входити іноземна мова. Щоб підготовка до тесту відбувалася без стресу та поспіху педагоги радять учням розпочинати готуватися до нього з 10 класу. За короткий проміжок часу швидко підвищити рівень знань мови доволі непросто. Тим, хто починає готуватися за три місяці до іспиту фахівці радять приділяти увагу іноземній мові майже кожного дня. А для того, щоб підготовка була ефективною, спочатку потрібно визначити свій рівень знань (спробувати тест від British Council або пройти тести ЗНО попередніх років). Рівень складності завдань національного мультипредметного тесту з іноземної мови оцінюється на рівні B2, який відповідає Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти.

Загалом, більшість завдань сертифікаційної роботи з іноземної мови відповідають рівню B1

Кількість часу, необхідного для досягнення рівня B2 володіння іноземною мовою, суттєво відрізняється залежно від кількох факторів, включаючи знання мови, доступні навчальні ресурси, методи навчання та кількість часу, який приділяється навчанню щодня. Важливо зазначити, що вивчення мови є поступовим процесом і індивідуальні результати можуть відрізнятися. У середньому, за умови постійних зусиль і цілеспрямованого навчання, може знадобитися приблизно 600-800 годин загального навчального часу, щоб досягти рівня B2 володіння іноземною мовою. Ця оцінка включає час, витрачений на читання, письмо, аудіювання, усне мовлення, граматику, словниковий запас і практику з мовними партнерами або викладачами.

Під час визначення свого рівня важливо врахувати помилки, проаналізувати їх. Якщо багато помилок зробили на лексику, очевидно, більше часу потрібно приділити вивченню слів, якщо помилилися в граматичних правилах – звернути увагу на граматику.

Структура тесту з іноземної мови у 2024 році очікується подібною до тесту 2023 року, і загалом усі теми на НМТ відповідатимуть чинній програмі зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 № 696 «Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти». Звісно, учням не потрібно бути експертами з усіх цих тем, достатньо мати загальне уявлення про це питання та власну думку.

Тестовий блок з іноземної мови не міститиме завдань на аудіювання та завдання відкритого типу, що передбачало написання власного висловлення. Такі зміни, порівняно з процедурою проведення зовнішнього незалежного оцінювання, відбулися через те, що програмне забезпечення платформи, на якій відбувається тестування, не дає змоги перевірити ці дві частини без залучення екзаменаторів.

Важливою складовою успішного проходження тесту є систематичність. Якщо один день позайматися дві години, а потім зробити перерву на три дні, то ця стратегія неправильна. Краще менше, але кожен день.

Для якісної підготовки до НМТ з іноземної мови потрібно використовувати доволі різнопланові підручники та матеріали:

Спеціалізовані збірники. Їх перевага в тому, що вони побудовані виключно за програмою, а мінус – у однотипності тестових завдань.

Автентичні видання. Cambridge, Pearson та Oxford випускають багато посібників, які допомагають опанувати різні рівні і, тим не менш, мають безліч типових завдань. Вони, на жаль, не мають типових тестів, але їх можна вдало доповнити тестами ЗНО за минулі роки.

Онлайн ресурси. Зараз з'являється все більше контенту для вивчення мови, коли можна продивлятися відео і працювати з завданнями. Це позитивна тенденція, яка заохочує підлітків до навчання. Вони виступають гарним доповненням допоміжним інструментом, адже в безкоштовному доступі безліч сайтів, починаючи з Youtube, до окремих сайтів, де можна знаходити матеріали для практики.

Взагалі, існує кілька варіантів підготовки до НМТ і кожен може самостійно визначити, який для нього є більш сприйнятливим.

Тип підготовки	Переваги	Недоліки
Самостійно	<p>Можливість найбільш зручно для себе визначити термін та графік занять, незалежність від інших людей, вибір будь-яких навчальних матеріалів. Не треба нікуди їздити чи приймати когось вдома.</p> <p>Можна обійтися без сталого зв'язку (при наявності матеріалів в друкованому вигляді або збережених на електронному пристрої), навіть без електроенергії (якщо пристрій, з якого працюєш, має потужний акумулятор).</p> <p>Безкоштовно!</p>	<p>Важко спланувати час та змусити себе до регулярних і ефективних занять. Легко відволікатися від навчання, складно працювати за графіком. Можливі проблеми з засвоєнням матеріалу без допомоги викладача.</p> <p>За відсутності актуальних матеріалів, які орієнтовані саме на самостійну підготовку до НМТ, є ймовірність того, що на іспитах не вистачить знань чи не буде звички працювати саме з тестовими завданнями.</p>
З репетитором	<p>Досвідчений репетитор, який саме готує учнів до НМТ, має актуальні матеріали та слідкує за змінами в програмі. Отже, підготовка буде оптимальною для іспитів наступного року. Немає проблем з дисципліною, засвоєнням матеріалу. Індивідуальний підхід до учня з урахуванням рівня знань та можливих проблем (пропущені чи не вивчені теми).</p>	<p>Значні витрати як фінансів, так і часу. Адже найчастіше доводиться витрачати час на дорогу. Якщо викладач приїздить до учня, це коштує ще дорожче.</p> <p>Треба шукати репетитора, який саме готує до НМТ, а не удосконалює знання з предмета взагалі.</p> <p>Можлива особиста неприязнь між учнем та вчителем.</p> <p>Коли репетитор згоден проводити підготовку до НМТ онлайн, потрібен стабільний та якісний зв'язок.</p>
На підготовчих курсах	<p>З урахуванням воєнного стану комплексна підготовка до НМТ ведеться як офлайн, так і онлайн. Отже, є можливість займатися на популярних та ефективних курсах навіть з маленького містечка.</p> <p>Матеріали для підготовки до НМТ завжди актуальні, викладачі зосереджені на тому, щоб готувати учнів саме до випробування в тестовому форматі.</p> <p>Графік занять постійний, дисципліна старанно підтримується, методики викладання орієнтовано на учнів різного рівня підготовки.</p> <p>Заняття в групах дозволяють розвивати звичку до командної роботи, допомагають більш швидко та ефективно засвоювати матеріал.</p> <p>Фінансові витрати менші, ніж на репетиторів при такому ж чи вищому рівні компетентності викладачів</p>	<p>Індивідуальність підходу обмежена, методика викладання зорієнтована на групу, а не на окремого учня.</p> <p>Графік занять змінювати складно, треба пристосовуватися.</p> <p>Потрібно або їздити, якщо курси підготовки до НМТ працюють в очному режимі, або мати стабільний зв'язок та електропостачання, якщо заняття проводяться онлайн.</p> <p>Незважаючи на те, що групи підбираються за приблизно однаковим рівнем знань учнів, різниця є, й учасникам доводиться або вивчати разом з іншими те, що вони вже знають, або наздоганяти невідоме в пришвидшеному темпі.</p>

Якщо готуватися до НМТ самостійно в онлайн режимі, вчителі радять зосередитися на тестуванні. Можна попрактикуватися у проходженні тестів за допомогою онлайн-тренажера від львівського осередку Українського центру оцінювання якості освіти. Користуватися тренажером доволі просто: в розділі «Іноземні мови» потрібно обрати відповідну мову, далі — підсумкове тестування, на якому бажаєте попрактикуватися, та натиснути «Продовжити».

Схоже тестування можна пройти на сайті освітнього медіапроєкту *Osvita.ua*, потрібно лише обрати відповідну мову (англійську, німецьку, французьку чи іспанську) та тренувальний тест будь-якого року.

Також для підготовки до НМТ 2024 фахівці радять потренуватись на демонстраційних тестах НМТ 2023. Їх можна проходити онлайн, або завантажити на пристрій та пройти без підключення до мережі.

Існує багато платних та безкоштовних освітніх онлайн-ресурсів з навчальними відеокурсами, вебінарами і тестами для всіх, хто бажає підготуватися та успішно скласти НМТ з іноземних мов, зокрема:

Англійська мова

Підготовчі онлайн-курси, лекції та вебінари з англійської мови:

Цикл вебінарів для підготовки до НМТ 2023 року від освітньої платформи *iLearn*.

Курс для підготовки до ЗНО з англійської мови від освітньої платформи *Prometheus* та викладачки Києво-Могилянської академії Ірини Піроженко.

Відеоуроки із відповідями на завдання ЗНО з англійської мови, підказки від учителів та детальний розбір тем від освітньої компанії *ZNOUA*, які допоможуть зорієнтуватися, що буде на НМТ з англійської мови.

Застосунки для підготовки до НМТ з англійської мови:

Просте ЗНО — застосунок, де зручно готуватися до НМТ, адже тут можна вивчати теорію, виконувати практичні завдання та тренуватися проходити тести. Можна завантажити з *App Store* та *Google Play*.

Складу ЗНО — застосунок, який має тексти для попередньої підготовки, словник та власний тренажер тестів ЗНО. Застосунок є в *App Store* та *Google Play*.

Німецька мова

Підготовчі онлайн-курси, лекції та вебінари з німецької мови:

Роз'яснення завдань пробного ЗНО 2021 року з німецької мови від освітньої платформи *iLearn*, яке дасть приблизне розуміння того, що буде на НМТ 2024 з німецької мови

Вебінари для підготовки до НМТ з німецької мови від Освітнього хабу та викладачів Харківського національного університету ім. Г. С. Сковороди.

Уроки німецької мови від авторки онлайн-курсів з німецької мови Ольги Лібентрітт.

Застосунки для підготовки до НМТ з німецької мови:

Babel — застосунок, завдяки якому можна підтягнути німецьку до рівня B1. Має короткі та ефективні уроки, аудіювання, розмовні заняття та письмові завдання. Застосунок є в *App Store* та *Google Play*.

Duolingo — застосунок для вивчення іноземної мови, зокрема німецької. Та зверніть увагу, що мова інтерфейсу та уроків німецької — англійська. Завантажити застосунок можна з *App Store* та *Google Play*.

Іспанська мова

Підготовчі онлайн-курси, лекції та вебінари з іспанської мови:

Роз'яснення завдань пробного ЗНО з іспанської мови 2021 року від освітньої платформи *iLearn* у комплексі з іншими ресурсами допоможе скласти план, як правильно готуватися до НМТ.

Уроки іспанської мови від власниці ютуб-каналу «Іванка Іспанка».

Застосунки для підготовки до НМТ з іспанської мови:

LinDuo: Spanish — застосунок для вивчення іспанської мови для початківців. Можна практикувати вимову та поповнити словниковий запас. Завантажити можна з *App Store* та *Google Play*.

Reword. Іспанська мова — застосунок, який допоможе поповнити власний словниковий запас. Застосунок є в *App Store* та *Google Play*.

Duolingo — застосунок для вивчення іспанської мови. Мова викладання — англійська. Завантажити можна з *App Store* та *Google Play*.

Французька мова

Підготовчі онлайн-курси, лекції та вебінари з французької мови:

Вебінар з підготовки до НМТ 2023 з французької мови від Освітнього хабу та викладачів Харківського національного університету ім. Г. С. Сковороди.

Відеороз'яснення завдань пробного ЗНО 2021-року від освітньої платформи *iLearn*.

Застосунки для підготовки до НМТ з французької мови:

Reword. Французька мова — застосунок, який допоможе поповнити власний словниковий запас. Застосунок є в *App Store* та *Google Play*.

LinDuo: French — застосунок для вивчення французької мови для початківців. Можна практикувати вимову та поповнити словниковий запас. Завантажити можна з *App Store* та *Google Play*.

Отже, успішно скласти тест та отримати шанс на вступ до університету може кожен. Все, що для цього потрібно – добре підготуватися до НМТ. Зробити це не дуже важко, потрібно лише вибудувати чітку систему підготовки.

О. БОРИСЕНКО

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ НУШ (ЗА ПІДСУМКАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Одним із компонентів формули НУШ є освітнє середовище, яке сприяє вільному розвитку здобувачів освіти. Відповідно до Указу Президента України від 25.05.2020 № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» однією зі стратегічних цілей визначено створення в закладах освіти безпечного, доступного та інклюзивного освітнього середовища. Модифікація та адаптація освітнього середовища до потреб кожного учня дають можливість для навчання, задоволення освітніх потреб, набуття необхідних компетентностей кожною дитиною, незалежно від її природних здібностей та індивідуальних особливостей розвитку.

Актуальність зазначеного вище завдання зумовило проведення моніторингового дослідження організації інклюзивного освітнього середовища в закладах НУШ, яке було реалізовано в листопаді 2023 року.

Процес створення інклюзивного середовища в закладах освіти є сферою відповідальності всіх учасників освітнього процесу, тому до вибірки дослідження увійшли: заступники директорів, учителі 2-5х класів, батьки учнів 2-5-х класів без особливостей розвитку та батьки учнів з особливими освітніми потребами (далі – ООП) із восьми закладів загальної середньої освіти міських територіальних громад Сумської області.

Одним із головних елементів інклюзивного освітнього середовища закладу освіти є забезпечення його архітектурної доступності, розумне пристосування будівлі школи та прилеглої території до потреб усіх учнів, із урахуванням універсального дизайну. За відповідями переважної більшості опитаних респондентів, розташування закладів освіти, у яких вони працюють, є зручним, з гарною транспортною доступністю. Пришкільна територія 87% закладів має зручний під'їзд для транспортних засобів; у

50% є безперешкодний доступ до спортивних майданчиків, у 25% наявні пішохідні доріжки з твердим покриттям та освітленням; у 12% – спеціальні інформаційні вказівники та позначки руху.

Архітектурні особливості будівель закладів освіти не лише роблять приміщення школи зручним та комфортним для всіх учасників освітнього процесу, а й дозволяють зробити процес навчання продуктивним, цікавим та раціональним. Опитані заступники директорів (45%) повідомили про повну доступність усіх архітектурних елементів закладів освіти, у яких вони працюють. Ще 55% опитаних зазначили, що у закладах освіти є приміщення, що недостатньо пристосовані для осіб з ООП, а принцип архітектурної доступності будівлі закладу освіти реалізовано лише частково. Так, поручні та пандуси мають 75% будівель закладів освіти, у 50% – облаштовано ігрові майданчики. При цьому, як повідомили представники адміністрації, тільки 10% мають спеціально обладнані місця загального користування та навчальні кімнати зі спеціальним меблевим устаткуванням.

Необхідним елементом сучасної школи, де проводиться спільне навчання дітей з особливими освітніми потребами та їхніх однолітків, які не мають таких обмежень, є створення ресурсної кімнати, забезпеченої дидактичними матеріалами для інклюзивного формату навчання. Це приміщення, призначене для психологічного розвантаження здобувачів освіти, соціально-побутового орієнтування, формування в учнів навиків самообслуговування, надання індивідуальних та групових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг. При цьому анкетування заступників директорів свідчить про те, що ресурсна кімната наявна у 67% закладів освіти.

У ресурсних кімнатах діти можуть займатися з логопедом, дефектологом, практичним психологом, учителем лікувальної фізичної культури та іншими фахівцями.

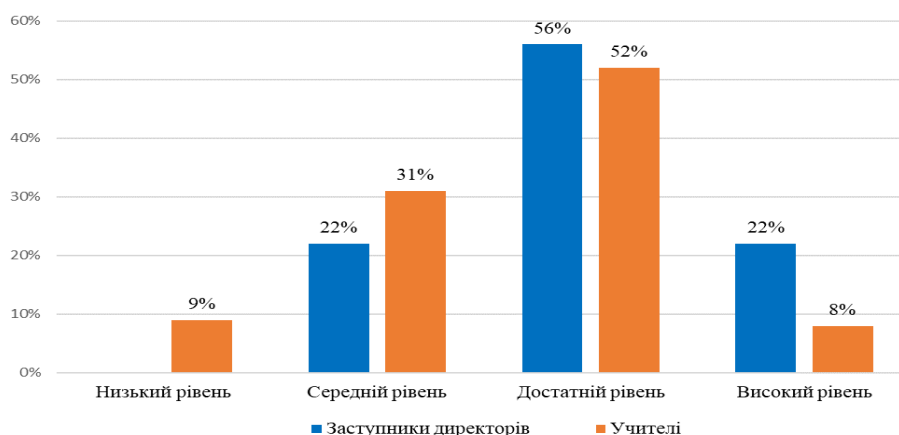
При цьому, у закладах НУШ можуть облаштовуватися й окремі кабінети для роботи згаданих вище спеціалістів. Як показало дослідження, 63% закладів освіти, що увійшли до вибірки дослідження, мають спеціально обладнані кабінети для роботи корекційних педагогів.

Запровадження інклюзивного освітнього середовища в сучасній школі обумовлює наявність у закладі освіти медіатеки, кімнати, яка оснащена за новими технологіями, що створюють умови для навчання дітей з особливими освітніми потребами. За відповідями заступників директорів закладів освіти, медіатека створена лише у третині досліджених закладів.

Створення інклюзивного освітнього середовища в закладах НУШ – це не лише відкриття інклюзивних класів, забезпечення архітектурної доступності, розумне пристосування та матеріально-технічне забезпечення, а й відповідний рівень навчально-методичного та дидактичного забезпечення інклюзивного навчання, який 77% заступники директорів назвали посереднім. У більшості закладів освіти наявні не всі освітні засоби, посібники, дидактичні матеріали. Найкраще заклади освіти забезпечені про-

грамами для проведення корекційно-розвиткових занять, рекомендованими МОНУ (53%), навчально-методичною літературою з питань упровадження інклюзивної освіти (53%), спеціальними підручниками і посібниками (29%), спеціальним обладнанням за видами порушення розвитку учнів (15%). Недостатньою є забезпеченість авторськими програмами щодо роботи з дітьми з ООП в інклюзивних класах (6%), спеціальними комп'ютерними програмами (3% відповідей).

Складовою формування інклюзивного освітнього середовища закладу освіти є процес інклюзивного навчання учнів, що залежить від стану готовності педагогічних працівників, які в ньому працюють. На думку 22% опитаних заступників директорів, рівень готовності педагогів до реалізації інклюзивного навчання є середнім, 56% його оцінили достатнім рівнем, ще 22% – високим. Інакше виглядають результати самооцінювання учителів-респондентів. Так, 9% педагогів оцінили свою готовність до впровадження інклюзивної освіти низьким рівнем, 31% – середнім, 52% – достатнім, 8% – високим рівнем (рис.1).

Рисунок 1. Оцінка готовності педагогічних працівників до впровадження принципів інклюзивної освіти

Процес формування готовності педагогів до роботи в інклюзивному просторі відбувається поступово, по мірі оволодіння ними педагогічними методиками організації навчальної, виховної, корекційно-розвивальної роботи з дітьми, які мають особливості розвитку. Як показало дослідження, для ефективної реалізації процесу інклюзивного навчання, учителі систематично підвищують рівень власної професійної компетентності. Так, за останні 5 років курсову перепідготовку з інклюзивного навчання пройшли

86% педагогів, із яких 73% – у Сумському ОІППО. Окрім того, учителі брали участь у засіданнях педагогічних спільнот, семінарах, тренінгах, круглих столах, конференціях, вебінарах, що висвітлювали питання організації інклюзивного освітнього середовища в закладах освіти. При цьому більшість учителів (79%) указали, що найефективнішою та зручною формою підвищення професійної компетентності в сфері інклюзивної освіти вони вважають самоосвіту.

Попри активну участь у різних заходах із підвищення професійної компетентності в сфері інклюзивного навчання, наразі лише 19% опитаних учителів мають методичні напрацювання щодо роботи з дітьми, які мають особливі потреби. Опитані учителі додатково хотіли б отримати інформацію з питань програмно-дидактичного (методичного) забезпечення інклюзивного навчання, організації освітнього процесу в інклюзивних класах, психолого-педагогічного супроводу учнів з ООП, ознайомитись із прогресивним міжнародним досвідом інклюзивної освіти.

Інклюзивне освітнє середовище в закладах загальної середньої освіти передбачає проведення в них корекційно-розвивальної роботи та надання психолого-педагогічної допомоги учням із ООП, що дає додаткові можливості таким дітям набути необхідні соціальні та навчальні компетентності. Результати моніторингу свідчать, що окрім учителів, супровід учнів з ООП у досліджених закладах здійснюють психологи (88%), асистенти вчителів (88%), соціальні педагоги (78%). Лише у чверті закладів освіти супровід осіб з ООП забезпечують медичний працівник та логопед.

Організація процесу інклюзивного навчання вимагає від учителів не лише знань в галузі корекційної педагогіки, а й умінь застосовувати ці знання на практиці. Ефективно реалізовувати завдання з навчання, розвитку, виховання дітей з ООП допомагає співпраця вчителів та корекційних педагогів, які працюють в закладі освіти. Найчастіше, за консультативною допомогою, учителі-респонденти зверталися до психологів (70%), соціальних педагогів (51%), асистентів учителів (51%), логопедів (21%), медичних працівників (18%), корекційних педагогів (12%).

Попри певний досвід інклюзивного навчання, педагогічні працівники відчують труднощі при створенні інклюзивного освітнього середовища закладів освіти. Так, заступники директорів зазначили, що в закладах освіти, у яких вони працюють, необхідно покращити обладнання ресурсних кімнат, матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення, розробити критерії оцінювання дітей з ООП, удосконалити методики навчання учнів в інклюзивних класах.

На думку вчителів, бар'єрами на шляху створен-

ня інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти є: недостатня матеріально-технічна база закладу (57%), відсутність необхідної програмної, навчально-дидактичної та методичної бази (32%), відсутність допомоги від територіальної громади та органів місцевого самоврядування (17%), упереджене ставлення батьків до інклюзивного навчання (9%), низька архітектурна доступність приміщення школи та пришкольної території (6%).

Необхідною умовою формування інклюзивного середовища в закладах НУШ є подолання соціальних і психологічних бар'єрів, упровадження педагогіки партнерства, виховання рівності та поваги до прав людини. Тому, особливо актуальною для педагогічних працівників закладів освіти, у яких навчаються учні з різними можливостями й освітніми потребами, є проведення виховної роботи, спрямованої на запобігання булінгу, дискримінації, упередженому ставленню до дітей з ООП з боку однолітків без особливостей розвитку. Так, опитані вчителі повідомили, що систематично проводять позанавчальні заходи, спрямовані на формування в учнів толерантного ставлення до оточуючих: виховні бесіди, уроки доброти, тижні толерантності, зустрічі однодумців. Учителі (76%) зазначили, що більшість учнів позитивно ставляться до спільного навчання та підтримують дружні відносини з однолітками, які мають особливі потреби. Проте, близько чверті учнів обмежують своє спілкування з особами, які мають особливі потреби.

Для функціонування інклюзивного освітнього середовища важливими є не лише компоненти фізичної доступності, матеріального та кадрового забезпечення закладу освіти, а й рівень соціальної взаємодії між педагогами, учнями та їхніми батьками. Особисте ставлення дорослих учасників освітнього процесу до ідеї інклюзивного навчання визначає як ефективність її упровадження, так й успішність формування гуманістичного світогляду майбутніх громадян. Порівняння відповідей різних груп респондентів дає змогу констатувати, що педагогічні працівники здебільшого позитивно ставляться до інклюзивного навчання, вважають його корисним для всіх дітей та таким, що дає змогу учням з ООП отримати гарну освіту (рис. 2).

Рисунок 2. Ставлення дорослих учасників освітнього процесу до інклюзивного навчання та осіб з ООП

Як показало дослідження, більшість батьків учнів (87%) також позитивно ставляться до інклюзивного навчання, проте, 11% респондентів мають сумніви в його ефективності через складність прогнозування результатів; 2% – вважають ідею інклюзивної освіти неактуальною (рис. 2).

Анкетування батьків учнів показало, що повною мірою з інформацією про інклюзивну освіту ознайомлені 51% респондентів, 39% – частково, 10% – не ознайомлені. Батьки зауважили, що про інклюзивну освіту вони дізнаються, переважно, із засобів масової інформації (62%), на батьківських зборах від учителів (46%), при спілкуванні з іншими батьками (19%).

Переважає більшість (96%) опитаних батьків вважають за потрібне інформувати своїх дітей про необхідність поважливого ставлення до людей, які мають певні особливості розвитку. Проте, оцінюючи можливий вплив інклюзивного навчання саме на їхню дитину, 3% батьків зазначили, що воно може негативно відобразитись на якості її освіти; 14% – не замислюються над таким питанням, адже їхня дитина не навчається в інклюзивному класі; 22% зі своїм ставленням остаточно не визначилися. Недостатня поінформованість батьків, відсутність досвіду спілкування з дітьми з ООП (таких осіб, за відповідями батьків, 32%) подекуди створюють у них хибні враження про результативність інклюзивного навчання та про вплив інклюзивного освітнього

середовища закладу освіти на їхніх дітей.

Окрім опитування батьків дітей без особливостей розвитку, відповідно до вибірки дослідження, було проведено анкетування батьків учнів з ООП, адже їхня взаємодія з іншими учасниками освітнього процесу здійснює суттєвий вплив на успішність інклюзивного навчання дітей із відмінними здібностями, набуття ними соціальних, комунікативних компетентностей тощо.

Як зазначили 71% батьків дітей з ООП, середовище досліджених закладів освіти є однаково безпечним місцем для перебування всіх учасників освітнього процесу та повністю відповідає потребам їхніх дітей.

Більшість (87%) респондентів указали, що у повній мірі задоволені організацією навчання своїх дітей; 13% – задоволені частково. При цьому, не всі опитані батьки учнів з ООП (17%) вважають, що інклюзивне навчання позитивно впливає на їхню дитину. Як вважають опитані респонденти, отриманню їхньою дитиною якісної освіти найбільше перешкоджають складне опанування змісту навчальних предметів (59%); 33% респондентів зазначили, що перешкоди в отриманні дітьми з ООП якісної освіти відсутні.

Для успішної реалізації інклюзивної освіти надзвичайно важливою є ефективна співпраця педагогів і сім'ї дітей із особливими потребами, адже батькам таких учнів необхідно відчувати увагу з боку

педагогічних працівників та зацікавленість у наданні допомоги дитині з особливостями розвитку. Учителі, як зазначили 83% батьків-респондентів, регулярно ознайомлюють їх із результатами навчання їхньої дитини, проте, 17% опитаних батьків повідомили, що отримують таку інформацію лише час від часу.

Активна позиція батьків визначає освітню траєкторію розвитку дитини з особливими освітніми потребами, її ставлення до навчання, відповідальність за отриманий результат. Відповіді 84% батьків свідчать про, переважно, активну зацікавленість родин учнів у співпраці з педагогічним колективом закладу освіти, у якому навчається їхня дитина; 16% указали на відсутність такої взаємодії.

Реалізація процесу інклюзивного навчання відбувається в контексті індивідуальних програм розвитку дітей з ООП. Батьки мають бути залученими до безпосереднього процесу навчання і виховання дітей, стати не тільки замовником освітніх послуг, а й активним учасником системи індивідуального корекційно-розвиваючого супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Як зазначили 84% опитаних батьків дітей з ООП, вони регулярно беруть участь у засіданнях команди психолого-педагогічного супроводу та обговоренні індивідуальних програм розвитку своєї дитини. Більшість батьків систематично отримують консультативну допомогу від асистентів учителів, медичних працівників, соціальних педагогів, логопедів.

Батьки дітей з особливостями розвитку, здебільшого, позитивно оцінюють виховну та інформаційно-просвітницьку роботу, яку проводять педагогічні

працівники. На їхню думку, в досліджених закладах створено сприятливий психологічний клімат в учнівському колективі, проведено роботу із запобігання упередженому ставленню батьків до процесу інклюзивного навчання. Як повідомили 75% батьків з ООП, їхні діти активно взаємодіють з однолітками, мають друзів серед однокласників, беруть участь у масових шкільних заходах.

Загалом, оцінюючи стан організації освітнього середовища, що наразі сформовано у досліджених закладах освіти, 67% опитаних батьків указали, що повністю задоволені створеними умовами для навчання своїх дітей. Третина батьків учнів з ООП зазначили, що матеріально-технічне та навчальне забезпечення шкіл, де навчається їхня дитина, є недостатнім.

Отже, відповідно до Концепції «Нова українська школа», освітній простір закладів освіти має бути інклюзивним, безпечним та однаково комфортним для перебування всіх учасників освітнього процесу, не зважаючи на особливості їхнього розвитку та освітні потреби. Створення інклюзивного освітнього середовища є складовою гуманітарної політики держави, яка свідчить про те, наскільки суспільство готове захищати права кожного свого громадянина та забезпечувати кращу якість освіти для всіх осіб на засадах партнерства та толерантності. Формування інклюзивного освітнього середовища закладів загальної середньої освіти є одним із чинників функціонування нової української школи, реалізація якого, у досліджених закладах освіти, знаходиться у процесі становлення.

О. ЧЕРНИХ

ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Одним із пріоритетів державної політики та безпеки України є національно-патріотичне виховання. В умовах воєнного стану виховний процес набуває вагомих ознак національного характеру. Війна, яку розв'язали російські агресори проти України, призвела до пошуку нових підходів до організації освітнього процесу та виховання молодого покоління. Національно-патріотичне вихован-

ня покликане сформувати в особистості високу патріотичну свідомість, відповідальну громадянську позицію, почуття любові до Батьківщини та готовність захищати національні інтереси, незалежність і територіальну цілісність України. Патріотичне виховання важливе для зміцнення єдності та національної ідентичності, сприяє формуванню почуття належності до власної культури, мови,

історії, традицій і національних цінностей, що в сучасних умовах має високу актуальність. В умовах російської збройної агресії, національно-патріотичне виховання учнів потребує системного підходу до його реалізації та розвитку, оптимального матеріально-технічного забезпечення, використання нових підходів і методів роботи з молоддю.

Саме тому, реалізація у закладах освіти Сумської області моніторингового дослідження щодо організації національно-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти був доречним і актуальним.

Метою дослідження було отримати інформацію про стан організації, проведення та результативності виховної роботи з питань національно-патріотичного виховання в закладах освіти.

Дослідження проводилось методом анкетування заступників директорів, учителів, учнів закладів освіти, які навчаються в 5-6-х та 10-11-х класах, батьків.

Моніторинг був проведений у чотирнадцяти закладах загальної середньої освіти Сумської області. У дослідженні взяли участь 2 650 респондентів, а це: 14 заступників директора, 342 учителів, 621 учнів 5-6-х класів, 367 учнів 10-11-х класів та 1 319 батьків.

Представники адміністрації закладів освіти (75 % опитаних) впевнені, що освітній процес у закладі в повній мірі забезпечує формування в учнів національно-патріотичної свідомості, але 25 % респондентів зазначили, що заклад освіти забезпечує формування патріотичної свідомості лише частково.

Заступники директорів відповіли, що у закладах створено освітнє середовище, яке природньо виховує учнів у дусі патріотизму, розуміння історії свого народу, національної ідентичності; здійснюється систематична робота, відповідно до перспективного плану, з цього питання. Першочергові завдання, які ставлять заступники директорів з виховної роботи у процесі роботи з національно-патріотичного виховання учнів, представлені на діаграмі (рис. 1).

Рисунок 1. Завдання у процесі роботи з національно-патріотичного виховання учнів (кількість відповідей заступників директорів, у %).

Більшість заступників директорів, а саме 88 % опитаних, вважають, що основним завданням, у процесі роботи з національно-патріотичного виховання учнів, є формування в них української громадянської ідентичності, національно-патріотичного світогляду. Натомість, утвердження гуманістичної моральності; формування духовно-моральних цінностей, якостей визначили як пріоритетне завдання лише 13 % респондентів.

У процесі реалізації Концепції національно-патріотичного виховання, учителі спрямовують зусилля на виховання свідомого громадянина, патріо-

та України. Ці завдання реалізуються за декількома напрямками.

Перш за все, це – формування української громадянської ідентичності – здійснення заходів, спрямованих на впровадження та утвердження національних цінностей, формування громадянської свідомості та відповідальності молоді. Національна свідомість – це ідентифікація особистості зі своєю нацією; усвідомлення моральних та культурних цінностей; знання історії, традицій, звичаїв народу; усвідомлення відповідальності, спільної долі з долею Батьківщини.

Результати анкетування вчителів засвідчили, що майже усі вони формують в учнів громадянську ідентичність, любов і гордість за власну державу (99 %); національну свідомість, активну громадянську позицію (98 %); повагу до української мови як національної цінності (99 %). Педагоги виховують повагу до Конституції, законів України, державної символіки (96 %). Переважна більшість учителів постійно залучають учнів до суспільно значущої діяльності, формують громадянську відповідальність (89 %).

Однак, як показало опитування учнів 10-11-х класів, така цінність, як національна ідентичність, гордість за свою національну приналежність є пріоритетом для 40 % старшокласників; національна солідарність, повага до співвітчизників – для 39 % опитаних.

Наступний напрям національно-патріотичного виховання – військово-патріотичне виховання – здійснення заходів, спрямованих на формування у громадян готовності до захисту України, громадського сприяння безпеці та обороні України, підвищення престижу військової й спеціальної державної служби. Учителі, під час освітнього процесу, висвітлюють хід російсько-української війни та героїзм захисників і захисниць України, виявлений під час захисту суверенітету держави (86 %); залучають учнів до вшанування захисників України, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності країни (93 %).

Важливим індикатором патріотизму є готовність захищати країну. Більше половини опитаних (87 %) формують в учнів готовність до захисту суверенітету України та 75 % респондентів залучають учнів до заходів, спрямованих на підвищення престижу військової служби, готовності до територіальної оборони.

Важливу складовою національно-патріотичного виховання є формування ціннісних орієнтирів молоді, духовно-моральне виховання. Майже усі педагоги формують в учнів загальнолюдські моральні (99 %) та соціально-політичні цінності (95 %), толерантне ставлення до інших народів, культур і традицій (97 %). Майже всі учителі (99 %) формують в учнів гордість за здобутки української держави, досягнення наших співвітчизників.

Опитані респонденти закладів освіти Сумської області співпрацюють з батьківською громадськістю з питань національно-патріотичного виховання: спільно з батьками планують та проводять заходи

(40 %); батьки активно залучаються до проведення заходів (56 %); за необхідністю, беруть участь у заходах (17 %).

Результати анкетування батьків свідчать про те, що пріоритетним для них у розвитку дитини є інтелектуальний розвиток (81 %), соціальні навички (66 %), творча діяльність, самореалізація в житті (54 %), духовно-моральний розвиток (44 %). Формування національної свідомості, активної громадянської позиції є важливим для 30 % опитаних батьків.

У підлітковому віці важливим для дитини є особистісне самовизначення, самопочуття та самосприйняття себе як індивідуальності. Більшість старшокласників, у першу чергу, ідентифікують себе як носія певної майбутньої професії. Водночас, третина учнів вважають себе українцями, що свідчить про важливість національної ідентичності для опитаних дітей.

Переважну більшість дітей об'єднали такі цінності, як свобода, вільний вибір способу життя, самореалізація (90 %), сімейне щастя (88 %), робота та матеріальний достаток (82 %). Важливими життєвими цінностями старшокласники вважають також патріотизм, захист інтересів країни (57 %), національну ідентичність, гордість за свою національну приналежність (40 %), національну солідарність, повагу до співвітчизників (38 %), активну життєву позицію (30 %).

Патріотами себе вважають 89 % учнів 5-6-х класів та 61 % старшокласників, 32 % учнів 10-11-х класів обрали відповідь «швидше так». Прикрим є той факт, що 4 % старшокласників зазначили, що не є патріотами України. Аргументуючи свою відповідь, більшість учнів 10-11-х класів зазначили, що вони люблять, шанують Україну, уболівають за її успіх (67 %); народилися та живуть в Україні (42 %); підтримують національні звичаї й традиції (46 %), розмовляють українською мовою (37 %). Однак, слід звернути увагу на те, що лише 15 % старшокласників готові ставити інтереси країни вище за особисті, захищати її.

Національно-патріотичне виховання дітей у родині – складний і суперечливий процес, на який впливають різні чинники: соціальний стан та рівень освіти батьків, місце проживання, звичаї і традиції в родині, кількість членів родини, ставлення до дітей, матеріально-економічна забезпеченість родини тощо.

Патріотичне виховання у закладі освіти – це виховання особистості на основі системи ідеалів

традицій, звичаїв, переконань, створених народом і спрямованих формувати ціннісні орієнтації молодих поколінь у дусі розвитку матеріальної й духовної культури української нації. Воно забезпечує духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь.

Як показало дослідження, найбільший вплив на формування національно-патріотичної, громадянської свідомості старшокласників має сім'я (про це

вказали 88 % опитаних учнів 10-11-х класів), заклад освіти (49 %) та друзі (28 %). Відповіді батьків подібні до відповідей старшокласників, проте, батьки вважають, що соціально-політична та економічна ситуація в країні жодним чином не впливає на їх дітей, старшокласники не погоджуються з батьками, про що свідчить 34 % відповідей учнів (рис. 2).

Рисунок 2. Чинники, що впливають на формування громадянських позицій молоді (кількість відповідей, у %)

Патріотизм є творчим актом духовного самовизначення особи. Це – свідомо громадянська позиція, особлива спрямованість самореалізації й соціальної поведінки громадянина. Критеріями патріотизму є любов, вірність і служіння Батьківщині, турбота про забезпечення цілісності та суверенітету України, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національно-сприяття гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті. У випадку загрози національній безпеці, патріотизм проявляється у готовності служити Україні, встати на її захист; у визнанні

пріоритету суспільних і державних інтересів над особистими. Таке розуміння патріотизму є базовим для усвідомлення сутності цього феномена в умовах розбудови правової держави та становлення ринкової економіки.

Ураховуючи результати дослідження, можна констатувати, що педагоги постійно опікуються національно-патріотичним вихованням учнівської молоді, мають досвід роботи щодо формування національної свідомості, поваги до держави, культурного спадку українського народу.

КОМПЕТЕНТІСНА ПАРАДИГМА ОСВІТИ

Г. БРАТКОВА

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Зміни у змісті освіти, нові підходи до організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти потребують удосконалення системи оцінювання навчальної діяльності учнів. Під час упровадження компетентісного підходу завдання, які стоять перед педагогами, потребують нового підходу не лише до навчання, але й до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Традиційна система оцінювання була сформована в рамках знанневої, не компетентісної парадигми освіти й тому фіксує результат засвоєння знань на певному етапі навчання, не враховуючи процес руху до нього, сформованість компетентностей і наскрізних умінь, динаміку розвитку учня, наполегливість, витрачені зусилля, індивідуальні характеристики дитини, що має обов'язково враховуватися в умовах реалізації концепції Нової української школи (далі – НУШ).

Нормативні акти, які регламентують процедуру оцінювання в НУШ, указують на необхідність використання, окрім традиційного, інших видів оцінювання, які сприятимуть реалізації компетентісного підходу до навчання.

Оцінювання відбувається в різний час і з різною метою, тому воно має бути різним. У статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання.

Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання – це взаємодоповнюючі види оцінювання навчальних досягнень учнів.

Підсумкове оцінювання – це оцінювання, що використовується для узагальнення (підведення підсумків) на тому чи іншому етапі процесу навчання: наприкінці вивчення теми, розділу, семестру, року.

Мета підсумкового оцінювання – констатувати рівень засвоєння знань, сформованих умінь і компетентностей учнів у певний період часу, визначення відповідності отриманих результатів вимогам Державних стандартів.

Поточне (проміжне) оцінювання – це визначення рівня навчальних досягнень учнів у процесі навчання з використанням балів від 1 до 12 або рівнів: «початковий рівень», «середній», «достатній», «високий». Поточне оцінювання відрізняється від підсумкового тим, що воно здійснюється наприкінці малих проміжків часу (наприклад, щоуроку) і часто не є комплексною оцінкою.

Формувальне (поточне) оцінювання проводиться постійно: під час роботи на уроці, спостереження за навчальною діяльністю учня, аналізу відповідей, виконання ним різного роду робіт. Формувальне оцінювання – це механізм збирання інформації, з допомогою якої учитель відслідковує особистісний поступ дитини, хід опановування нею навчального матеріалу та вибудовує індивідуальну освітню траєкторію особистості, корегує процес навчання з метою поліпшення досягнень учнів.

У листопаді 2023 року навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та ЗНО СОІППО у 12 закладах загальної середньої освіти Сумської області було проведено опитування вчителів (125 респондентів) щодо їх уявлень про формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів в умовах НУШ.

Переважає більшість педагогів (95%) стверджують, що вони обізнані з вимогами, яким має відповідати система оцінювання в умовах Нової української школи. Згідно з відповідями вчителів, більшість із них (73%) готові застосовувати сучасний підхід до оцінювання навчальних досягнень учнів у практику роботи; 19% відповіли, що поки не опанували цю модель оцінювання; 8% респондентів влаштує

традиційна система оцінювання, вони не бачать необхідності застосовувати нову.

Під час опитування вчителів було визначено стан упровадження ними формульованого оцінювання. Так, більше третини опитаних (38%) не мають проблем з його упровадженням; 27% використовують

цей вид оцінювання частково, час від часу; майже третина респондентів намагається його впроваджувати, але мають певні труднощі у його реалізації. 5% не бачать різниці між формульованим та «традиційним» оцінюванням (рис. 1).

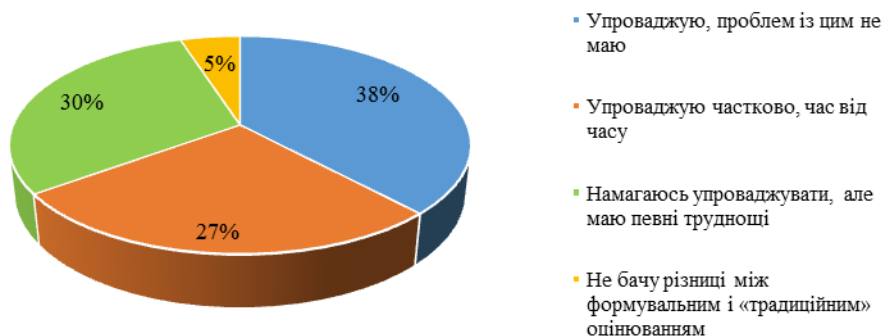

Рисунок 1. Стан упровадження вчителями формульованого оцінювання

За компетентнісної парадигми освіти формульоване оцінювання полягає не в констатації рівня досягнутого навчального результату, а в підтримки навчального поступу учнів, бажання навчатися та прагнути максимально можливих результатів; формуванні у дитини впевненості в собі, наголошуючи на її сильних сторонах, а не на помилках. Формульоване оцінювання, перш за все, актуалізує мотивацію, інтерес та відповідальне ставлення дитини до навчальної діяльності, без чого досягти кращого результату вкрай важко. Учителі це розуміють: переважна більшість із них (81%) мотиваційну функцію формульованого оцінювання вважають пріоритетною.

Предметом формульованого оцінювання мають стати такі наскрізні уміння учнів: читати з розумінням, висловлювати власну думку, логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити, діяти творчо, виявляти ініціативу, оцінювати ризики, конструктивно керувати емоціями, співпрацювати з іншими тощо.

Формульоване оцінювання ґрунтується не на кількісних (скільки помилок), а на якісних показниках, таких як: умотивованість, зацікавленість, наполегливість, відповідальність учня за результати навчальної діяльності. Це можливо оцінити лише через спостереження за роботою учнів, а не перевіркою результатів навчання.

Формульоване оцінювання дозволяє отримувати інформацію щодо навчальних досягнень учнів

як учителів, так і кожному окремо взятому здобувачу освіти. Ця інформація необхідна учням для усвідомлення власного поступу в навчанні, учителю – для коригування освітнього процесу з урахуванням потреб, можливостей класу та кожного учня, що є кінцевою метою формульованого оцінювання.

Більшість директорів і заступників директорів стверджують, що в закладах освіти створено умови для опанування вчителями методики формульованого оцінювання навчальних досягнень учнів: інформаційні – інструктивно-методичні наради, засідання педагогічних рад із цього питання, тематичні курси підвищення кваліфікації (100% відповідей); організаційні – ефективна взаємодія між закладом освіти та Сумським ОІППО, Центром професійного розвитку педагогічних працівників, що реалізується з метою поліпшення підготовки вчителів з цього питання (80%); методичні – інформаційно-методичне забезпечення, організація обміну досвідом, проведення семінарів у закладі освіти тощо (74%). Однак, про мотиваційну складову опанування формульованого оцінювання в закладах освіти дбають недостатньо (16%).

Структура формульованого оцінювання складається з п'яти етапів: визначення цілей навчання; надання та узгодження критеріїв оцінювання з учнями; надання та узгодження критеріїв оцінювання з учнями; аналіз процесу навчання; зворотній

зв'язок і підтримка дитини; корегування діяльності вчителя та учнів задля покращення результатів навчальної діяльності.

Вивчення кожної навчальної теми вчитель має починати з визначення мети та завдань уроку, формулювання зрозумілих для учнів навчальних цілей, що, як показало опитування, постійно практикують 88% опитаних, 12% – час від часу.

Оцінювання навчальних досягнень має бути зрозумілим, воно неможливе без інформування учнів про критерії оцінювання, розуміння того, як і за що їх оцінюють. Перед оцінюванням більшість учителів (78%) пояснюють учням, за що можна отримати ту чи іншу оцінку; завжди аргументують виставлену оцінку 83% респондентів. В умовах сучасної школи учні мають стати партнерами у процесах оцінювання, тоді вони, у більшій мірі, будуть відчувати відповідальність за своє власне навчання. Проте, слід зазначити, що постійно розробляють критерії оцінювання, спільно з учнями, лише 24% респондентів, кожен четвертий (25%) ніколи цього не робить. Згідно з відповідями учнів, тільки 7% учнів підтвердили, що їх залучають до розробки цих критеріїв.

Майже всі учителі (92%) постійно відслідковують, спостерігають, аналізують діяльність кожного учня.

Основою формульовального оцінювання є зворотній зв'язок, який надає інформацію учню про те, чого він досягнув, що зроблено правильно, а що – ні; спонукає до наступних кроків у навчальній діяльності. Переважна більшість учителів (86%) постійно надають рекомендації щодо роботи учнів, їхніх подальших дій; майже всі (97%) підтримують учнів, сприяють упевненості у власних силах, мотивують до здобуття максимально можливих результатів.

Однак, згідно з відповідями учнів, майже половина з них (47%) мають зворотній зв'язок лише у вигляді оцінок за роботу; значна кількість (46%) відповіли,

що вчителі звертають увагу на прогалини в знаннях учнів, допущені помилки; 40% зазначили, що педагоги надають рекомендації для подальшої роботи; тільки чверть (26%) відмітили, що вчителі підтримують, мотивують їх до здобуття кращих результатів у навчальній діяльності.

Невід'ємним складником оцінювальної діяльності є вироблення в учнів здатності самостійно оцінювати власний прогрес. Самооцінювання є складовою формульовального оцінювання, воно формує і розвиває пізнавальну самостійність, творчу активність учнів, відповідальність за результати власної діяльності. Але вчителі не досить активно використовують цей інструмент оцінювання: постійно це роблять 14% опитаних, решта (86%) – час від часу.

Паралельно з самооцінюванням, корисним для учнів, є взаємооцінювання, яке має подвійний ефект: і той учень, який оцінює, і той, кого оцінюють, учаться бачити й усвідомлювати власні помилки. У більшості вчителів (68%) учні беруть участь в оцінюванні однокласників час від часу, 9% респондентів не використовують цей інструмент оцінювання.

Упровадження нової моделі оцінювання в НУШ викликає у педагогів певні труднощі, які обумовлені як зовнішніми, так і внутрішніми факторами. Для вчителів – це, перш за все, відсутність досвіду практичного застосування формульовального оцінювання (64% відповідей), необхідність (складність) досягнення балансу між практиками формульовального оцінювання та бальним оцінюванням (48%); на цю проблему вказали 48% учителів. Для третини вчителів (35%) складно долати психологічні бар'єри при відмові від традиційної системи оцінювання. Педагоги майже не скаржаться на нестачу інформаційно-методичних матеріалів щодо формульовального оцінювання навчальних досягнень учнів (рис. 2).

Менше третини респондентів (27%) зазначили, що не потребують допомоги в опануванні методики формульованого оцінювання; разом із тим, більше половини (56%) відповіли, що потребують підвищення кваліфікації з цього питання; 17% обрали відповідь «важко відповісти».

Сьогодні формульоване оцінювання впроваджується педагогами Нової української школи, хоча за-

кон передбачає його використання на всіх рівнях освіти. Такий підхід до оцінювання навчальних досягнень учнів є інструментом реалізації компетентного підходу до навчання, ефективною стратегією побудови індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня, підвищення якості освіти та реалізації ціннісних орієнтирів НУШ.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://cutt.ly/OXrduYl>
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» URL: <https://cutt.ly/WHyJPDi>.
3. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289 (Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти») URL: <http://surl.li/jxnih>

Т. СВЕТЛОВА

ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ЗА ДОПОМОГОЮ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

Реалізація компетентного підходу, у контексті положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [4], зумовлює розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальний досвід успішних дій у різноманітних ситуаціях, орієнтує процес навчання на його результат, виражений у діяльнісному вимірі.

Навчання математики (адаптаційний цикл) підпорядковано меті математичної освітньої галузі, визначеній у Державному стандарті базової середньої освіти, а саме:

– розвиток особистості учня через формування математичної компетентності у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності впродовж життя, що передбачає засвоєння системи знань, удосконалення вміння розв'язувати матема-

тичні й практичні задачі;

– розвиток логічного мислення та психічних властивостей особистості;

– розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті [3].

Розробка теоретичних і методичних аспектів формування математичної компетентності учнів знайшла відображення в працях вітчизняних учених: М. Голованя, О. Глобіна, І. Зіненка, А. Прус, С. Ракова, Н. Тарасенкової та ін.

Різні підходи до визначення терміну «математична компетентність» дозволяють розглядати це поняття як:

– інтегративне утворення особистості, що поєднує в собі математичні знання, уміння, навички, досвід математичної діяльності, особистісні якості, які обумовлюють прагнення, готовність і здатність розв'язувати проблеми й завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях і потребують

використання математичних методів розв'язання, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності (М. Головань);

– якість особистості, яка поєднує математичну грамотність і досвід самостійної математичної діяльності (І. Зіненко).

Ознакою сформованої математичної компетентності (за С. Раковим) є вміння бачити, застосовувати математику в реальному житті; розуміти зміст і метод математичного моделювання; уміти будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретуючи отримані результати [5].

Діяльнісний підхід є дієвим інструментом організації навчальної діяльності здобувачів освіти, засобом формування математичної компетентності учнів в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» [4].

Теоретичні аспекти діяльнісного підходу розглянуто в працях закордонних (П. Гальперіна, Д. Ельконіна, В. Леонтєва, Л. Петерсон, С. Рубінштейна, Н. Талізної,) і українських науковців (Г. Атанова, Ю. Машбиця, О. Пометун, Н. Тарасенкової).

Різні підходи до визначення терміну «діяльнісний підхід» дозволяють розглядати його як:

- навчання діяльності (Г. Атанов);
- метод трансляції знань (Т. Андрющенко, Є. Полат);
- спонукання до мислення (С. Рубінштейн);
- принцип навчання (Н. Бернштейн);
- педагогічна умова ефективного здійснення освітнього процесу (В. Бехтерев, Р. Немов).

Діяльнісний підхід в освіті – спрямованість освітнього процесу на:

- розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості;
- застосування теоретичних знань на практиці;
- формування здібностей до самоосвіти й командної роботи;
- успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію;
- вміння вчитись упродовж усього життя [4].

Упровадження діяльнісного підходу на уроках математики необхідно здійснювати з опорою на основні положення діяльнісної методології, а саме:

- процес навчання є завжди навчанням діяльності – предметно-практичних і розумових дій, метою навчання є формування в учнів способу дій – розумових і предметно-практичних умінь;
- навчати діяльності – робити навчання вмотивова-

ним, учити здобувачів освіти самостійно ставити перед собою цілі, знаходити шляхи їх досягнення, допомагати формувати в себе вміння контролю та самоконтролю, оцінки й самооцінки;

– навчання – процес розгортання самостійної творчої діяльності кожного учня;

– способи дій або уміння можуть бути сформовані тільки в результаті навчальної діяльності;

– механізмом навчання є не передача знань, а проектування навчальної діяльності учнів із самостійного пошуку знань [2].

Згідно з науковими основами діяльнісного підходу [1], під час навчання математики відбувається засвоєння не лише готових знань, а й способів цього засвоєння, способів міркувань, які застосовуються в математиці. Спеціально організована предметна діяльність виступає метою навчання та його засобом.

Діяльнісний підхід до організації навчання математики вимагає здійснення учнями під час вивчення навчального матеріалу повного циклу пізнавальних дій, а саме: сприйняття навчального матеріалу, його усвідомлення, запам'ятовування, застосування знань на практиці. Тому, розробляючи методику вивчення кожної теми програми, слід передбачити максимально сприятливі умови для організації пізнавальних дій, які всі загалом і забезпечують оволодіння учнями програмовим матеріалом.

Компетентнісного змісту навчальна діяльність набуває під час самостійного перенесення учнями засвоєних математичних знань, умінь і способів діяльності в область їх практичних застосувань.

Щоб мати певний рівень математичної компетентності, учні повинні засвоїти не лише певний математичний зміст, а й демонструвати здатність здійснювати мисленнєві операції.

Звертаємо увагу на поетапне формування способів дій учнів у процесі навчальної діяльності на уроках математики:

– створення мотиваційної основи дії, формування ставлення учня до мети та завдань дії;

– створення схеми орієнтувальної основи дії, яка перевіряється та уточнюється (тобто знань, які учень здобуває самостійно, а не отримує в готовому вигляді);

– формування дії в матеріалізованій формі з опорою на зовнішньо представлені компоненти схеми, описові значення цих дій у зовнішній мові;

– здійснення дії у внутрішньому плані та перенесення в реальні практичні ситуації [2].

Формування математичної компетентності учнів нової української школи за допомогою діяльнісного підходу до навчання доцільно здійснювати, використовуючи діяльнісні методи – методи організації навчання, які забезпечують розвиток мотивації учнів, їхніх умінь:

- цілепокладання;
- самостійного пошуку інформації;
- проектування дій;
- формулювання гіпотез;
- оцінки ризиків і прийняття рішень;
- рефлексії;
- здійснення різних способів дій, удосконалення, відпрацювання в нетипових ситуаціях;
- розвиток умінь презентації власної думки, її аргументації, командної співпраці, саморегуляції [2].

Здатність до схематизації є чинником розвитку наскрізних умінь учнів, важливим критерієм їхнього інтелектуального розвитку.

Учителям математики необхідно цілеспрямовано, усвідомлено використовувати метод схематизації – візуалізації інформації, створення різних типів схем, що відображають:

- об'єкти, їх сутність, структуру, зв'язки;
- процеси, рухи, перетворення (схеми дій);
- предметно-практичну та мисленнєву діяльність (блокова схема, ромашка Блума, кола Вена, ментальна карта).

З метою формування математичної компетентності учнів нової української школи за допомогою діяльнісного підходу до навчання, доцільно в процесі навчання математики використовувати:

- діяльнісний метод навчання – метод вербалізації: проговорення своєї діяльності (мозковий штурм, «мікрофон», «ажурна пилка»);
- ігрові методи та методи проєктного навчання;
- метод евристик – особливих універсальних методів або метаспособів, за допомогою яких учні відкривають нові способи розв'язання проблеми, будують нестереотипні плани; вони активізують творче мислення, забезпечують інтенсифікацію генерування ідей, гіпотез, підвищують рівень їх достовірності.

Серед евристик, найбільш ефективних в освітньому процесі на адаптаційному циклі базової середньої освіти є евристики:

- цілепокладання: формулювання учнями мети власної навчальної діяльності, вербалізація мети та завдань;
- прийняття рішення: генерування ідей для фор-

мулювання гіпотез, знаходження помилок;

- самоконтролю: співставлення мети й результату, визначення протиріч, фіксація помилок та їх корегування тощо;

- рефлексії – здійснення аналізу власної навчальної діяльності (співставлення мети та результату; визначення протиріч, фіксація помилок, їх корегування; рефлексивні паузи, рефлексивне коло, рефлексивні запитання, ведення щоденника та ін.).

Цілепокладання – формулювання мети уроку, проміжних цілей уроку, прогнозування змісту й результатів діяльності (очікуваних результатів).

Чітко визначені цілі допомагають учителю:

- розробити зміст навчального матеріалу, обрати ефективні методи навчання;
- спрямовувати спільні з учнями зусилля на досягнення мети навчання;
- визначити об'єктивно рівень запланованого навчання;
- проаналізувати, чи була активно задіяна їхня емоційно-ціннісна сфера.

Для формулювання чіткої та конкретної мети доцільно використовувати техніку цілепокладання SMART, суть якої полягає в формуванні мети з урахуванням критеріїв SMART, використання яких визначає її коректність і дієвість. Формулюванню чіткої та конкретної навчальної мети сприяє таксономія навчальних цілей і результатів Б. Блума, оновлена таксономія навчальних цілей і результатів Л. Андерсона, Д. Кратвола.

Системно-діяльнісний підхід визначає необхідність подання нового матеріалу через розгортання послідовності навчальних завдань, моделювання досліджуваних процесів.

Із метою формування математичної компетентності учнів нової української школи за допомогою діяльнісного підходу до навчання, необхідно здійснювати засвоєння навчального матеріалу на уроках математики через:

- організацію навчального дослідження, використовуючи:
  - інтерактивну симуляцію «PhET» (<https://phet.colorado.edu/uk/simulations>);
  - цифрові освітні ресурси Visnos visual number (<https://www.visnos.com/>), Transum Mathematics (<https://www.transum.org/Software/>);
  - графічний онлайн калькулятор Desmos (<https://www.desmos.com/>);
  - програму динамічної математики GeoGebra (<https://www.geogebra.org/>);

- TANGRAM;
- LEGO;
- наочну схематизацію навчальних дій (опорні схеми та опорні конспекти).

З метою реалізації діяльнісного підходу до навчання математики, доцільно:

- залучати учнів до різних видів навчально-пізнавальної діяльності, використовуючи проблемно-пошукові, дослідницькі методи навчання;
- створювати проблемні ситуації, які стимулюють самостійні відкриття учнями математичних фактів.

Необхідна умова формування математичної компетентності учнів нової української школи за допомогою діяльнісного підходу до навчання – свідоме про-

ектування вчителем власної педагогічної діяльності: від настановно-мотиваційного етапу й етапу проблематизації до рефлексивного етапу та етапу планування наступного циклу дій. Реалізація діяльнісного підходу змінює усвідомлення вчителем кардинальної зміни своєї професійної ролі – із ролі «транслятора знань» до фасилітатора пошукової, навчально-пізнавальної, самоосвітньої діяльності учнів нової української школи.

Діяльнісний підхід є дієвим інструментом організації навчальної діяльності здобувачів освіти, засобом формування математичної компетентності учнів в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа».

Список використаних джерел

1. Атанов Г.О. Теорія діяльнісного навчання: навч. посібн. К.: Кондор, 2007. 186 с.
2. Гура Т.Є, Рома О.Ю. Діяльнісний підхід у базовій середній освіті: від педагогічної теорії до освітньої практики. Запоріжжя: ЗОІППО, 2022. С. 26-40.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.
5. Раков С.А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ. Х. : Факт, 2005. 360 с.

ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Л. ГИРЯ

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОЄКТІВ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Особистісно орієнтовані технології спрямовані на реалізацію принципу суб'єктності освіти (здобувач освіти – суб'єкт пізнання): спонукають здобувача освіти бути активним співрозмовником, суб'єктом освітньої діяльності і продуктивної праці.

Особистісно орієнтовані технології є найбільшою за кількістю та використанням групою педагогічних технологій. Однією з технологій зазначеного типу є технологія проєктів.

Технологія проєктів є втіленням ідеї продуктивного навчання, за якою освітній процес має на виході індивідуальний досвід продуктивної діяльності виконавців проєкту, і надають кожному учню можливість реальної діяльності, в якій він може не тільки проявити свою індивідуальність, а й збагатити її. Проєктна діяльність розвиває в учнів пізнавальні навички, креативне мислення, кругозір та здатність шукати й опрацьовувати необхідну інформацію.

У колективних проєктах розвивається здатність до взаємодії, рольової діяльності, збільшується мотивація учнів до навчання. Викладач може раціонально розподілити свій час, приділяючи більше уваги учням з особливими потребами.

Серед недоліків проєктного навчання можна визначити тривалість необхідного часу на підготовку і реалізацію проєкту як з боку учня, так і з боку педагога. Окремі учні можуть бути неготові до виконання спільних завдань. Процес підготовки проєкту буває важко проконтролювати.

Технологія проєктів надзвичайно ефективна у професійній освіті передусім тому, що дозволяє підготувати учнів до комплексної реалізації окремих професійних функцій, передбачає врахування соціальних, психологічних і педагогічних вимог, що виникають на шляху формування та розвитку особистості здобувача освіти. Однією з ключових вимог є формування пізнавальної активності учнів.

Без відповідного рівня пізнавальної активності здобувачів освіти в освітньому процесі не може бути належним засвоєння ними знань, умінь та навичок, які надалі переростуть у компетентність, не може бути повноцінним соціальне, духовне та культурне становлення особистості. Проєктна діяльність передбачає максимальну самостійність учнів. Саме тому стратегія «викладач учить» має змінитися на стратегію «здобувач освіти вчиться», що зумовлює зміну позиції викладача. З носія знань він перетворюється в організатора, мотиватора пізнавальної діяльності учнів. Суттєво змінюється психологічний клімат у навчальних групах, тому що викладачу доводиться переорієнтувати свою освітню роботу на різноманітні види самостійної діяльності здобувачів освіти, на пріоритет діяльності дослідницького, пошукового, творчого характеру.

Практико-орієнтовані проєкти сприяють підтримці пізнавального інтересу здобувачів освіти у вигляді різних заохочень, забезпечують можливість побачити результати своєї роботи, усвідомити, що їх побачать інші учасники освітнього процесу. Діяльність учнів стає більш самостійною, вимагає пошуку та творчого підходу до реалізації поставленої мети шляхом виконання різних навчальних творчих проєктних завдань.

Особливістю таких проєктів є чітко визначений практичний результат, якого досягають його учасники, — виготовлення практично значущого продукту, що має практичне значення для учасників проєкту, орієнтований на соціальні інтереси та може бути ко-

рисним для закладу освіти тощо (документ, рекомендації, проєкт благоустрою ділянки, макет, штучний виріб).

Проєкт передбачає складання сценарію всієї діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них. Особливо важливою є організація координаційної роботи у формі поетапних обговорень та презентації отриманих результатів і можливих засобів їх упровадження у практику.

Практико-орієнтовані проєкти можуть реалізуватися в самостійній (індивідуальній), парній, груповій діяльності здобувачів освіти.

Під час організації навчального проєктування викладач виконує такі функції:

- планування проблеми (завдання), що потребує інтегрованих знань та вмінь, дослідницького пошуку для допомагає здобувачам освіти у пошуку джерел, необхідних їм у роботі над проєктом;
- сам є джерелом інформації;
- координує весь процес роботи над проєктом;
- підтримує і заохочує здобувачів освіти;
- організовує неперервний рух здобувачів освіти у роботі над проєктом;
- консультує учасників проєкту, не виконуючи роботи замість них.

Змінюються вимоги до особистості викладача як керівника проєктної діяльності учнів:

- досконале володіння навчальним предметом, компетентність в інших галузях науки та усвідомлення міждисциплінарних зв'язків;
- знання можливостей, інтересів та побажань здобувачів освіти (учнів);
- психологічна грамотність і компетентність;
- комунікабельність, емпатія та толерантність; – креативність, творчий потенціал і досвід творчої діяльності;
- володіння педагогічною майстерністю;
- яскрава власна індивідуальність, самоцінність особистості.

В умовах проєктної навчальної діяльності відбувається докорінна зміна у відносинах «викладач-здобувач освіти», а саме:

- здобувач освіти визначає мету діяльності – викладач допомагає йому в цьому;
- здобувач освіти відкриває нові знання – викладач рекомендує джерела знань;
- здобувач освіти експериментує – викладач розкриває можливі форми і методи експерименту, допомагає організувати пізнавально-практичну

продуктивну діяльність;

- здобувач освіти обирає – викладач сприяє прогнозуванню результату вибору;
- здобувач освіти активний – викладач створює умови для розвитку активності;
- здобувач освіти – суб’єкт навчання, викладач – партнер;
- здобувач освіти відповідає за результати своєї діяльності;
- викладач допомагає оцінити отримані результати і виявити способи вдосконалення діяльності.

Основними завданнями, які перед собою ставить викладач є: визначити та відібрати найбільш цікаві та практично значущі теми проєкту; організувати навчання у співпраці (здобувач освіти – здобувач освіти, здобувач освіти – викладач).

Розглянемо реалізацію теоретичних уявлень щодо технології проєктів на прикладі практико-орієнтованого проєкту «Використання нетрадиційної сировини в кулінарії : мікрозелень»

На сучасному етапі розвитку освіти України багато уваги приділяється питанням здорового харчування.

У 2020 році за ініціативою Першої леді України Олени Зеленської стартувала реформа системи шкільного харчування. З 1 вересня 2021 року програму здорового харчування запроваджено і в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, що є логічним продовженням виконання закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», де зазначено, що в усіх операторів ринку харчових продуктів має бути обов’язково впроваджена система управління безпечністю харчових продуктів (НАССР).

Сучасним трендом оформлення страви є мінімалізм. Перші сходинок в українській кухні 21 сторіччя посідає мікрозелень. Вона робить страву вишуканою не тільки в оформленні, а й корисною та поживною для організму людини

СТВОРЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ПРОЄКТУ «ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНОЇ СИРОВИНИ В КУЛІНАРІЇ: МІКРОЗЕЛЕНЬ»

Паспорт проєкту

№	Показники	Характеристики проєкту
1	Назва проєкту	Вирощування нетрадиційної сировини та приготування страв з неї (мікрозелень)
2	Тип проєкт	Колективний середньої тривалості
3	Проблемні питання	Мета вирощування та використання мікрозелені? Чому корисно використовувати мікрозелень?
4	Тематичні питання	Сучасний тренд :використання мікрозелені при приготуванні та оформленні страв
5	Актуальність проєкту	Здорове харчування – це не мода, а свідомий вибір кожного
6	Мета проєкт	Навчати учнів практично застосовувати знання, отримані на уроках теоретичного навчання; розвивати креативність та логіку мислення, вміння працювати самостійно, добирати матеріал, аналізувати і робити висновки; творчо підходити до обраної теми; виховувати наполегливість у досягненні результату
7	Навчальні предмети, з якими пов’язаний проєкт	Технологія приготування їжі з основами товарознавства Облік, калькуляція та звітність Санітарія та гігієна Організація

8	Учасники (співучасники) проєкт	Учні груп АК-44, АК-45 Спеціальність: кухар - кондитер Спеціалізація: кухар 5 розряду
9	База реалізації	ДНЗ «Сумський центр професійно-технічної освіти, харчових технологій, торгівлі та ресторанного сервісу»
10	Термін реалізації	1 місяць
11	Ресурси	Комп'ютер, засоби зв'язку з Інтернетом, принтер, проектор, програми для створення мультимедійних презентацій, програми для створення веб-сайтів, програми для створення публікацій, підручник, довідкові матеріали, енциклопедія
12	Планування діяльності	1. Обговорення теми проєкту з керівником проєкту, пошук необхідної інформації, визначення мети і завдань проєкту. 2. Планування проєктувальної діяльності, формування команд, визначення завдань учасників; вибір форми і засобів презентації; формування уявлення про бажані результати; встановлення критеріїв оцінки; створення Паспорту проєкту. 3. Виконання проєктувальної діяльності за планом. 4. Представлення результатів роботи над проєктом; колективне обговорення; самооцінка і взаємооцінка результатів і процесу Виконання проєкту за встановленими критеріями; формулювання висновків про здобуті знання і вміння
13	Критерії оцінювання проєктної діяльності та її результатів.	Оцінювання підготовлених учасниками проєкту презентації, публікації у WEB сайті за критеріями - актуальність; - повнота і точність викладення матеріалу; - естетичність подання матеріалу і легкість його сприймання
14	Продукт проєктної діяльності	Публікації, презентації, WEB-сайти

Поетапне виконання проєкту виглядає наступним чином. Пошук відповіді на питання «Якою є мета вирощування та використання мікрозелені? Чому корисно використовувати мікрозелень?» Учні збирають інформацію на тему, яка їх зацікавила, після чого переходять до реалізації проєкту. На етапі представлення проєкту його учасники ознайомлювали присутніх із поставленими завданнями; розповідали, що нового дізналися та навчилися; демонстрували результати своєї діяльності; доводили його цінність; ділилися власними враженнями та планами на майбутнє. Колективне обговорення результатів проєкту, труднощів, які виникли під час його виконання:

- У чому полягав задум проєкту?
- Якими були пропозиції щодо шляхів розв'язання проблеми?
- Чи достатньо було власних знань для розробки проєкту?
- Якими джерелами користувались, щоб отримати нові знання?

- Чого навчились під час роботи над проєктом?

- Що в роботі було найскладнішим? А що найцікавішим?
- Чи задоволені ви отриманим результатом?
- Консультації викладача щодо пошукової роботи.
- Узагальнення та систематизація зібраного матеріалу за напрямками. Оформлення учнівських робіт.
- Захист проєктів.
- Як можна покращити проєкт?

Яку ще проблему вам хочеться вирішити?

На цьому етапі проходило оцінювання проєктної діяльності за визначеними критеріями: учні давали оцінку внеску кожного учасника творчої групи, а вчитель оцінював діяльність групи в цілому.

Отже, використання технології проєктів у професійній освіті сприяє розвитку творчих здібностей здобувачів освіти, вчить учнів самостійності у прийнятті рішень, а також спонукає до самоосвіти, дає впевненість в собі і вчить спілкуватися, працювати творчо як індивідуально так і в групі, переживаючи за результат загальної справи.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Посібник. К.: Либідь, 2003.
2. Веб-квест у професійному навчанні: методичні рекомендації для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів. [Електронний ресурс] / Герлянд Т. М., Кулалаєва Н. В., Романова Г. М., Романов Л. А., Пашенко Т. М. К. Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2016. URL: <http://lib.ihttp://libitta.gov.ua/id/eprint/712110>
3. Педагогічна майстерність: Підручник /І. А. Зязюн та ін. К.: Вища школа, 1997.
4. Проектна діяльність здобувачів освіти професійно-технічних навчальних закладів: тренінг-курс: навч. посібник /[В. М. Аніщенко, М. В. Артюшина, Т. М. Герлянд, Н. В. Кулалаєва, М. М. Шимановський та ін.]; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: «Полісся», 2018. С. 24.
5. Як стати майстерним педагогом: Навчально-методичний посібник /Кол. автор.: Ковальчук В. І., Сергеева Л. М. та ін. К.: Тов. «Етіс плюс», 2007.

І. КОНОВАЛОВА

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДОШКИ СЕРВІСУ LINOIT НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ І ЕКОЛОГІЇ

Сервіс Linoit це інтерактивна дошка, яку можна використовувати при індивідуальній, груповій та дистанційній формах навчання. Дошку можна переміщувати по екрану, зосереджуючи увагу учнів на конкретному її секторі та демонструвати усі види зображень, які викладач підготував для роботи на уроці: інформаційні стікери, відео матеріал, схеми, рисунки, окремі слайди презентацій, фото та тощо. Дошка має презентаційний варіант і можна одночасно використовувати різноманітні сервіси (Wordwall.net, LearningApps.org, Word, YouTube та ін..) – відкривати їх, видаляти, перекривати - тобто працювати із ними в реальному часі [7].

Викладач ретельно готує матеріал до уроку та розміщує його у потрібних секторах дошки. Усі зображення на дошці можна швидко коригувати, редагувати, друкувати нову інформацію, переміщувати стікери по тлу дошки, надавати їм різного кольору, розміру, використовувати привабливі «іконки» для позначення різних завдань. Замітки кріпляться на тло дошки і перемістити чи видалити їх може тільки викладач [6]. Сервіс Linoit керується через акаунт викладача і змінити інформаційну складову дошки учні самостійно не можуть. Вони тільки переглядають прикріплену до дошки інформацію, або можуть додавати стікери і записувати на них текстові відповіді до запропонованих завдання, чи

розміщувати виконані навчальні проекти. Викладач бачить коли завдання виконане і ким.

Дана дошка за посиланням розміщується на платформі Classroom при дистанційному навчанні, або використовується при проведенні асинхронного уроку, як засіб навчання при проведенні нестандартних уроків. Учні опрацьовують інформацію, яка подана на дошці і виконують завдання. На такій (*великій*) дошці можна розмістити інформацію як на один урок, так і на цілий розділ при блочній подачі навчального матеріалу у вигляді ментальної карти чи схеми, які будуть опорою для серії наступних уроків.

Цей сервіс є ефективним інструментом в роботі викладача. Інтерактивні он-лайн вправи дають можливість зробити навчання якісним, цікавим та доступним для учнів. Вони мають можливість перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє активізації пізнавального інтересу у здобувачів освіти. До кожної вправи додається активне посилання та QR-код, при цьому враховується технічна забезпеченість учнів (наявність ПК, електронних пристроїв із сенсорним екраном).

Платформа Linoit дозволяє здобувачам освіти опанувати роботу із різними новими сервісами, мотивує їх до активного навчання, сприяє розвитку низки ключових компетентностей:

- творчу й саморозвитку при креативному підході до виконання домашніх завдань, розвитку критичного мислення;
- аналітичну через реалізацію умінь та навичок аналізувати біологічні процеси, робити аналітичні висновки;
- мотиваційну з усвідомленням застосування набутих знань у житті чи в професійній діяльності;
- соціальну через набуття знань, умінь, навичок потрібних для подальшої освіти; використання міжпредметних зв'язків на уроці; усвідомлення розвитку особистості - як освіта впродовж життя;
- комунікативну при роботі в команді з умінням формулювати питання та вірно на них відповідати;
- предметну як уміння працювати зі схемами біологічного змісту, табличними даними;
- інформаційну при роботі з додатковими джерелами інформації, аналізувати їх, систематизувати;
- здоров'язберігаючу через формуванням життєвих навичок відповідально ставитись до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

При підготовці до уроку, інформаційне наповнення дошки відбувається згідно вивченого матеріалу. Готується текстова інформація, схеми, формули на стікерах; підбирається відео матеріал, кріпляться підготовлені завдання створені викладачем на різних освітніх сервісах. На дошці залишається місце для прикріплення стікерів із виконаним домашнім завданням (до узагальнюючого уроку чи після нього). Використання відео матеріалу, схем, рухливих заміток, інтерактивних вправ дозволяє учням не тільки спостерігати, але й запам'ятовувати великі масиви інформації. В навчальний процес включається словесна, зорова, рухова, емоційна пам'ять, образна уява, розуміння суті речей [1].

Використання сервісу Linoit дозволяє підтримувати активність учнів протягом всього уроку. Така мобільна інформація сприймається легше, розвиває інтелектуальну активність та викликає зацікавленість до навчання.

У розробках уроків можна використовувати інди-

видуальну, групову форми роботи з розподілом ролей; ігрові моменти, включати питання креативного підходу до розв'язування генетичних задач; перевіряти рівень знань. Учень може відповідати словесно, чи прикріпити стікер із відповіддю, або розподілити цю відповідальність між членами малої групи.

Перелік вправ, які можна проводити за допомогою ресурсу. Вправа **«Вподобайка»** - є простим ресурсом на закріплення генетичних понять і символів. Якщо учень помиляється, то відразу включається підказка **«Спробуй ще раз»**, що мотивує виправити помилку.

Вправа **«Оберіть відповідність»** дає можливість повторити закони Менделя в теоретичному та практичному застосуванні. Учням, що мають більш ґрунтові знання пропонується виконати інтерактивний кросворд. Скріни виконаних вправ надсилаються викладачу на платформу Classroom при дистанційній формі навчання, або при звичайній перевірці на уроці. Розв'язування задач можна писати на стікері дошки Linoit, чи на класній дошці, у зошиті. При самостійному розв'язуванні задач (*за варіантами*), викладачу надсилається фото результату роботи.

Виконання самостійних робіт можна обмежити таймером часу, але не обмежувати у повторях. Його учень може виконати у класі чи повторити спробу щодо виконання вправи дома. Учні відразу бачать свій результат та надсилають його викладачу у Classroom. Кожна вправа має свою кількість балів, яка підсумовується за результатами уроку. Наприклад, таблиця самооцінки та досягнень учнів.

Рефлексія відбувається на завершальному етапі уроку. Учні проводять підсумки власної роботи та висловлюють враження від уроку – пишуть на електронних стікерах і кріплять на дошку Linoit або промовляють словесно.

Звісно, готовність та навички учнів до роботи із сучасними освітніми сервісами є різними і за рівнем знань, і за різним темпом роботи на уроці тому і підхід в освіті до проведення таких уроків має бути диференційованим, поступовим з урахуванням психофізіологічних особливостей здобувачів освіти.

Приклади використання сервісу на різних етапах уроку

Актуалізація і мотивація навчальної діяльності

Методи, прийоми і форми навчання	Діяльність викладача	Діяльність учнів
Відповіді на запитання. Інтерактивна вправа «Вподобайка» . Інтерактивна вправа «Оберіть відповідність» . Розв'язати задачу . Тест-вікторина «Поняття з генетики» . Інтерактивна вправа «Кросворд» .	Зосереджує увагу учнів на повторенні пройдених тем; застосуванні набутих знань на практиці та контролю їх через виконання інтерактивних вправ	Учні уважно слухають і аналізують Лист самооцінки.

Контроль знань з теми

Методи, прийоми і форми навчання	Діяльність викладача	Діяльність учнів
<p>Приєм «Міні інтерв'ю»</p> <p>Відео «Закони Менделя» на повторення, залежно до підготовленості учнів, натиснувши на Play.</p>	<p>Викладач проводить опитування учнів, з метою активізації знань, необхідних для виконання інтерактивних вправ і контролю рівня засвоєної інформації</p> <p>Що вивчає генетика? Що таке ген? Які ознаки може кодувати ген? За поданими схемами сформулюйте закони, які відкрив Г. Мендель. Чим генотип відрізняється від фенотипу?</p> <p>Викладач поетапно прибирає чисті стікери на дошці і відкриває формулювання законів Менделя та їх статистичну характеристику</p>	<p>Активно дають відповіді на запитання.</p> <p>Вносять бали у лист самооцінки.</p>

Повторення правил розв'язування задач з генетики

Методи, прийоми і форми навчання	Діяльність викладача	Діяльність учнів
<p>Приєм «Виправ помилки»</p> <p>Приєм «Навчи іншого» (групова форма роботи)</p>	<p>Викладач переміщує дошку Lino до сектору із задачею. Правильна схема розв'язку задачі прикрита стікерами із невірними записами.</p> <p>Викладач відкриває стікер із вірним записом задачі. Розв'язати задачу на синьому стікері.</p>	<p>Учні називають помилки та виправляють їх.</p> <p>Розв'язують задачу на дошці, у зошиті.</p> <p>Вносять бали у лист самооцінки.</p>

Виконання інтерактивної вправи «Оберіть відповідність»

Методи, прийоми і форми навчання	Діяльність викладача	Діяльність учнів
<p>Метод «Увідповідни». Розподілити усі запропоновані тези між відповідними законами генетики</p>	<p>Викладач переміщує дошку до вправи і пропонує учням перевірити свої знання законів генетики. Контролює час виконання.</p>	<p>Відкривають вправу через активне посилення, або через QR – код.</p> <p>Роблять скрін екрану і прикріплюють у classroom.</p> <p>Оцінку отримують через Classroom.</p>

Вправа «Обери відповідність»

Закони Г. Менделя 2022-12-17

I закон
II закон
III закон

схрещування особин, які різняться проявом однієї ознаки	схрещування дигетерозотних особин	розщеплення в певних гібридах	одноманітність гібридів I покоління	в потомстві лише домінуючі прояви ознаки	розщеплення за фенотипом 3:1
нащадки одноманітні за фенотипом і генотипом	незалежне комбінування ознак			нащадки гетерозиготи	прояв однієї із ознак 75 %
поява 4 фенотипових ознак	розщеплення за генотипом 1:2:1	схрещування гетерозиготних гібридів першого покоління	закон розщеплення	поява обох проявів ознаки у гібридів другого покоління	розщеплення за фенотипом 9:3:3:1
закон домінування	присхрещуванні особин ознаки успадковуються незалежно одна від одної	прояв однієї із ознак 75 %	схрещування за дельтовидними альтернативними ознаками	розщеплення за фенотипом 3:1	нащадки одноманітні за фенотипом і генотипом

Завдання:

Оберіть ознаки, які стосуються законів Г. Менделя

Виконання самостійної роботи тест - вікторина «Поняття з генетики»

Методи, прийоми і форми навчання	Діяльність викладача	Діяльність учнів
Узагальнення знань «Вікторина»	Викладач переміщує дошку до контрольного тесту і пропонує учням закріпити свої знання та вміння. Відповіді потребують написання схем у зошиті. Контролює час виконання.	Відкривають вправу через активне посилання, або через QR – код. Роблять скрін екрану і прикріплюють у Classroom. Оцінку отримують миттєво. Заносять у Лист самооцінки.

Тест-вікторина «Поняття з Генетики»

Інтерактивна вправа «Кросворд» (5 хв).

Методи, прийоми і форми навчання	Діяльність викладача	Діяльність учнів
Приєм формування логічного мислення .	Викладач переміщує дошку до стікера із кросвордом. Вправа для учнів, які виконали попередні завдання. Інші можуть виконати дома. Контролює час виконання.	Відкривають вправу через активне посилання, або через QR – код. Роблять скрін екрану і прикріплюють у Classroom. Оцінку отримують через Classroom. Бали заносять у Лист самооцінки.

Генетичний кросворд.

У сучасних умовах розвитку освіти є важливим напрямком використання сучасних інформаційних технологій (ІТ), орієнтованих на реалізацію процесів навчання. Впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчання відкриває великі можливості для вдосконалення освітнього процесу в навчальному закладі.

Вивчення біології з використанням ІКТ дає можливість для роздумів і участі у створенні елементів уроку, створює сприятливі умови для формування особистості учня і відповідає запитам сучасного суспільства. Новітні ІКТ підвищують інтерес до уроків, активізують пізнавальну діяльність, розвивають творчий потенціал учнів. Це дозволяє ефективно організувати групову і самостійну роботу на уроці, сприяє удосконаленню практичних умінь і навичок. Використання новітніх інтерактивних вправ в навчальному процесі дозволяє активізувати процес навчання, реалізувати ідеї розвиваючого навчання, підвищити темп уроку, збільшити обсяг самостійної робо-

ти учнів з миттєвою перевіркою засвоєних знань. Комп'ютер, Інтернет, сучасні аудіовізуальні засоби навчання дають можливість максимально індивідуалізувати навчання, зробити процес навчання творчим, дослідницьким. Нова форма подачі матеріалу за допомогою інтерактивного обладнання (інтерактивної дошки SMART Board, інтерактивної дошки Linoit) являє собою презентацію, що створюється вчителем під час уроку чи до уроку – презентацію, що створюється тут і зараз.

Впровадження нових технологій у сферу освіти веде за собою перехід від старої схеми репродуктивної передачі знань до нової, креативної форми навчання. Формується симбіоз використання ІКТ, інтерактивних вправ та активних форм і методів навчання (змішане навчання) – це і є сучасною формою роботи з учнями, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу та викликають зацікавленість у вивченні біології як навчального предмету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА СЕРВІСІВ

1. Адріанов В. Л. Біологія: Розв'язування задач з генетики. К.: Либідь, 1995. 80 с.
2. Балан П. Г. Біологія: підручник для 11 кл.: рівень стандарту, академ. рівень / К.: Генеза, 2012. 304 с.
3. Євсєєв Р. С., Задорожний К. М., Біологія, 10 клас. Х. : Вид. група «Основа», 2018. 128 с. (Серія «Мій конспект»).
4. Жадько І. В. викладач біології, географії Державного професійно-технічного навчального закладу «Роменське вище професійне училище» Збірник інтерактивних он-лайн вправ з біології і екології (протокол №6 від 24.01 2023 р.) <https://docs.google.com/document/d/1GovpWVReB1StYmbzvEL35t9V7GgfNbEy/edit>
5. Задорожний К. М. Біологія і екологія (рівень стандарту): підручник для 10 кл. Харків: Вид-во «Ранок», 2018. 208 с.
6. Компетентнісні засади змісту освіти в 11-річній школі. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 28-29 березня 2013 року. К.: 2014
7. Методичні рекомендації до написання та оформлення методичних розробок https://estetika.at.ua/metod_razrobotka.pdf
8. Коновалова І.А. Біологія, 10 клас. http://linoit.com/users/irinakono_valova1816/canvases/%D0%B1%D1%96%

О. ТРЕТЬЯКОВА

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НА УРОКАХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

Сьогодні суспільству потрібна професійно-компетентна молодь, яка вміє швидко адаптуватися в нестабільних умовах, здатна до ризику, самостійного вибору сфер діяльності. Одним із завдань освіти є формування духовно, інтелектуально, психологічно підготовленого до самостійного життя випускника.

Головним завданням шкільної освіти – не вчити, а навчати вчитися, підготувати учня до неперервного навчання. Освічена людина в сучасному суспільстві не тільки і не скільки людина, що володіє знаннями, а та, яка вміє цілеспрямовано здобувати знання та застосовувати їх. Тому, одним із перспективних напрямів реформування освіти є впровадження компетентнісного підходу.

Зазначимо, що компетентнісний підхід у навчанні, перш за все спрямований на особистість учня, може бути реалізований і оцінений тільки у процесі виконання учнем певного комплексу дій, і тісно пов'язаний із особистісно зорієнтованим і діяльнісним підходами [3].

Заклад загальної середньої освіти сьогодні має стати, перш за все, «центром» самореалізації, самоактуалізації та соціалізації особистості.

Реформування освіти сьогодні, вимагає від учителя використання нових підходів до навчання предметів громадянської та історичної освітньої галузі, таких методик, які сприятимуть формуванню творчої, мислячої особистості. Отже, завдання вчителя не тільки дати дітям знання, допомогти їм у засвоєнні великого об'єму інформації, а іноді, суперечливої інформації, але й навчити їх спілкуватися, вирішувати проблеми, знаходити вихід із нестандартної ситуації, тобто, навчити – мистецтву жити.

Реалізацію діяльнісного підходу на уроках громадянської та історичної освітньої галузі варто здійснювати за допомогою створення проблемних ситуацій під час вивчення нового матеріалу, що дозволить замінити традиційні пояснення вчителя «відкриттям» знань; практико-орієнтованих завдань, які дадуть змогу учням проводити аналіз і синтез інформації, оцінювати її та створювати новий

продукт. Використання технології діяльнісного підходу дасть можливість розв'язати питання щодо наступності між ступенями освіти; єдності та безперервності освітнього процесу, реалізації різних видів навчання (проектного, активного, кооперативного, проблемного тощо).

Так, з метою ефективного використання теорії проблемного навчання на уроках історії, учителю перш за все варто ознайомитися з теоретичними положеннями американського філософа, психолога і педагога Дж. Дьюї, який у своїх працях пропонував усі види та форми навчання замінити самостійним учінням учнів шляхом вирішення проблем, при цьому наголос робив на їхню навчально-практичну форму.

Отже, Концептуальними положеннями технології проблемного навчання за Дж. Дьюї є наступні:

1. Дитина в онтогенезі повторює шлях людства в пізнанні.

2. Дитина, як активний суб'єкт навчання, засвоює матеріал не просто слухаючи чи сприймаючи органами чуття, а для задоволення потреб у знаннях, які виникли у неї.

3. Умовами успішності навчання є:

– проблематизація навчального матеріалу (знання – діти здивовані та зацікавлені);

– активність дитини (знання повинні засвоюватися із задоволенням);

– зв'язок навчання з життям дитини, грою, працею.

Проблемне навчання, сьогодні, розглядається, як технологія розвиваючої освіти, спрямована на активне отримання учнями знань, формування прийомів дослідницької пізнавальної діяльності, залучення до пошуку, творчості тощо. Воно формує пізнавальну спрямованість особистості, сприяє виробленню психологічної установки на подолання пізнавальних труднощів.

Під проблемним навчанням маємо розуміти таку організацію навчальних занять, яка спрямована на створення проблемних ситуацій і активну самостійну діяльність учнів по їх розв'язанню.

Проблемне навчання полягає у створенні, в усвідомленні, прийнятті та вирішенні ситуацій під час спільної діяльності вчителя й учнів. Зазначимо, що проблемне навчання (як і будь-яке інше навчання) може сприяти реалізації таких завдань:

– сформувати в учнів необхідну систему знань,

умінь і навиків;

– досягти високого рівня розвитку школярів здатності до самонавчання, самоосвіти.

Обидва ці завдання можуть бути реалізовані в процесі проблемного навчання, оскільки засвоєння навчального матеріалу відбувається в ході активної пошукової діяльності учнів, у процесі вирішення ними системи проблемно-пізнавальних завдань.

Важливо зазначити, що ще одним завданням проблемного навчання є формування розумової діяльності, дослідницької активності та самостійності учнів.

Отже, проблемне навчання – це така організація процесу навчання, основа якої полягає у створенні в освітньому процесі проблемних ситуацій, визначенні учнями їх самостійного або за допомогою вчителя розв'язання.

Тобто, проблемне навчання, насамперед, має бути спрямоване на організацію навчання навколо певної проблеми, і успішна його реалізація буде залежати від забезпечення структури, рекомендацій, знань і вмінь учителя щодо планування, оцінювання, навчання, яке ґрунтується на проблемі.

В умовах інформаційної перенасиченості учням все складніше опрацьовувати інформацію. Причому ефективність навчання, формування предметної компетентності знаходиться в прямій залежності від якості репрезентації великого об'єму інформації в компактні візуальні об'єкти, від умінь і навиків узагальнювати навчальний матеріал, здійснювати перехід від лінійного мислення до структурного та системного. Процес візуалізації матеріалу завжди породжує проблемну ситуацію, вирішення якої пов'язане з аналізом, узагальненням, згортанням інформації, тобто з операціями розумової діяльності. Це дозволяє зконцентрувати увагу на більш суттєвих аспектах повідомлення, глибше його зрозуміти та засвоїти.

Як вважають дослідники, зокрема, О.М. Матюшкін, проблемні ситуації відіграють суперечливу роль у навчанні, які за одних умов можуть сприяти виникненню стану емоційного піднесення, активності школяра, інтересу до навчання, адекватної оцінки учнем своїх інтелектуальних можливостей, а за інших – стан невдоволеності, негативного ставлення до навчання. Часто проблемна ситуація має дезорганізуючий вплив на теоретично невідготовленого учня і навпаки, добре підготовленого учня вона захоплює, активізує та стимулює до пошуку [1].

Метою проблемного навчання є забезпечення активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, вміннями і навиками, розвитку пізнавальної діяльності, творчих здібностей, розв'язування навчальних завдань.

Проблемне навчання, на нашу думку, має стимулювати не тільки пізнавальний інтерес і активність учнів, але й ряд дидактичних можливостей:

- підвищення якості знань, умінь і навиків;
- якісне опрацювання та засвоєння навчального матеріалу учнями на уроці;
- формування системи знань, умінь, засобів дій;
- вміння орієнтуватися у нових умовах;
- розвиток критичного мислення та пізнавальних інтересів учнів;
- формування пізнавальної активності, самостійного й творчого мислення;
- вміння висувати гіпотези, їх обґрунтовувати;
- формування в учнів готовності до пошуку розв'язання проблем;
- вміння аргументації;
- усебічний розгляд різних наукових і практичних проблем;
- формування досвіду творчого спілкування;
- забезпечення самоактуалізації та самореалізації особистості тощо.

Окрім того, слід зазначити, що перевагами проблемного навчання є:

- розвиток розумових здібностей учнів;
- інтерес до навчання та мотивація навчально-пізнавальної діяльності;
- виховує самостійність, активність учнів;
- сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, спроможної вирішувати майбутні професійні та життєві проблеми.

Звертаємо увагу, що цілями та завданнями проблемного навчання мають стати:

- набуті учнями знання, вміння, навиків;
- засвоєні учнями засоби самостійної діяльності;
- розвиток пізнавальних і творчих здібностей.

Так, під час використання технології проблемного навчання вчитель не повідомляє знання в готовому вигляді, а ставить перед учнями завдання (проблему), зацікавлює їх, викликає у них бажання знайти спосіб для її розв'язання.

З метою створення проблемних ситуацій на уроках історії вчителю доцільно використовувати: різні точки зору з одного і того ж питання; спонукати учнів робити порівняння, узагальнення, висновки з

ситуацій, співставляти факти; ставити конкретні запитання (на узагальнення, обґрунтування, конкретизацію, логіку мислення); визначати проблемні теоретичні та практичні завдання (наприклад, частково-пошукові або дослідницькі); дослідницькі завдання тощо.

При цьому, звертаємо увагу, що дослідницька діяльність є в повній мірі самостійним пошуком учнем розв'язання проблеми. Тому, виходячи з вище розглянутого зауважимо, що технологія проблемного навчання сприяє не тільки набуттю учнями необхідної системи знань, умінь та навиків, але й досягненню високого рівня їх розумового розвитку, формування в них здатності до самостійного оволодіння знань шляхом власної творчої діяльності, розвиває інтерес до навчальної праці; забезпечує ґрунтовні результати навчання.

До методів проблемного навчання можна віднести проблемний виклад (проблемно-інформаційний), частково-пошуковий (або евристичний), пошуковий та дослідницький, які різняться за рівнем самостійної розумової діяльності.

Проблемне навчання доцільно застосовувати тоді, коли:

- зміст навчального матеріалу містить причинно-наслідкові зв'язки і залежності та направлено на формування понять, законів і теорій;
- учні підготовлені до проблемного вивчення теми і вирішують завдання на розвиток самостійності мислення, формування дослідницьких умінь, творчого підходу до справи, тому що для слабких учнів цей метод виявляється важким;
- у вчителя є час для проблемного вивчення теми, тому що воно вимагає великих витрат часу.

Основним поняттям проблемного навчання є проблемна ситуація, яка має на меті:

- повернути увагу учня до питання, завдання навчального матеріалу, збудити в нього пізнавальний інтерес і інші мотиви діяльності;
- поставити його перед таким пізнавальним утрудненням, продовження якого активізувало б розумову діяльність;
- допомогти йому визначити в пізнавальному завданні, питанні основну проблему й намітити план пошуку шляхів виходу з виниклого утруднення; спонукати учня до активної пошукової діяльності;
- допомогти йому визначити границі раніше засвоєних знань, що актуалізуються й указати

напрямок пошуку найбільш раціонального шляху виходу із ситуації утруднення [1].

Зазначимо, що основним елементом проблемного навчання є «проблемна ситуація». Головним елементом проблемної ситуації є невідоме, тобто те, що повинно бути пізнане для того, щоб виконати завдання. Отже, проблемна ситуація має включати наступні компоненти:

- необхідність виконання такої дії, при якій виникає пізнавальна потреба у новому;
- невідоме, яке потрібно розкрити у проблемній ситуації, що виникла;
- можливості учнів у виконанні поставленого завдання, в аналізі умов, відкритті нового [4].

Зауважимо, що процес проблемного навчання складається з етапів, а саме:

- постановки практичного або теоретичного завдання, що створює проблемну ситуацію;
- пошуку невідомого у проблемній ситуації або шляхи самостійного дослідження учнів, необхідні для розв'язку поставленої проблеми [4].

Окрім того, Матюшкін О.М. виділяє 4 етапи розв'язку проблемної задачі:

- використання відомих способів розв'язку – етап «закритого» розв'язку проблеми;
- виникнення проблемної ситуації та розширення області пошуку нових способів розв'язку – етап «відкритого» розв'язку проблеми та відкриття нового відношення або принципу дії;
- реалізація нового, відкритого принципу;
- перевірка правильності отриманого розв'язку
- загальна схема процесу розв'язку [4].

Розглянемо реалізацію діяльнісного підходу на уроках історії під кутом використання проблемного навчання.

Проблемне навчання – навчальна діяльність, що вибудовується навколо певних проблем і розмірковування над ними у невеликих групах, діяльність яких фасилітується вчителем. Проблемне навчання ґрунтується на вирішенні завдань, проблем за обмежений час, стимулює розвиток навиків критичного мислення, сприяє активному процесу вивчення, допомагає систематизувати знання, спрямоване на активне отримання учнями знань, формування прийомів дослідницької пізнавальної діяльності, залучення до наукового пошуку, творчості, виховання особистості, роботи з інформацією.

Вважаємо, що ефективним способом навчання історії учнів 5-6 класів є використання структурно

-логічних схем тому, що через упорядкованість фактів, явищ, понять, об'єднаних між собою і розміщених у логічно-історичній послідовності, це сприяє формуванню в учнів ключових, предметної компетентності та наскрізних умінь.

Для створення проблемних ситуацій на уроках історії рекомендуємо підводити учнів до суперечності з пропозицією самим знайти спосіб розв'язання; спонукати учнів робити порівняння, узагальнення, висновки із ситуації; розглядати різні точки зору на одне питання тощо.

У 5-6 класах на уроках історії рекомендуємо використовувати проблемні завдання, які можуть бути, як фрагментарні (лише на певному етапі уроку, подаються у вигляді мікросхем) так і проблемою цілого уроку. Проблемні завдання можуть бути різні за змістом та обсягом, видами самостійної навчальної роботи. Умовно проблемні завдання можна поділити на ті, що конкретизують проблему, наприклад: «Чи можна назвати зміни в житті людини часів неоліту неолітичною революцією?» – та ті, що вводять нові дані, за допомогою яких формулюється проблема: «У Галицько-Волинському літописі зазначається, що князь Роман Мстиславович «мудрістю ума додержувався заповідей Божих». А у «Велико-польській хроніці» стверджувалося, що він був жорстоким тираном. Як можна пояснити такі різні погляди на одну історичну особу?».

Таким чином, проблемне навчання на уроці історії формує в учнів уміння творчо мислити, висловлювати власну думку, давати власне трактування суті історичних фактів, робити власні висновки. За проблемного викладу історичний матеріал викликає самостійну пізнавальну діяльність учнів, забезпечує їх активну увагу та сприйняття вивченого [2].

Готуючи урок з використанням проблемної технології, учителю важливо не лише продумати формулювання проблеми, а ще й грамотно організувати етапи її вирішення. Проблемна технологія передбачає наступний алгоритм засвоєння знань проблемним шляхом:

- актуалізація опорних знань;
- мотивація;
- створення проблемної ситуації;
- визначення теми дослідження;
- висунення гіпотез;
- перевірка гіпотез (вивчення літературних джерел, роздуми і узагальнення);
- трактування визначених даних;

– застосування нових знань у навчальній діяльності;

– підсумки уроку.

Найбільш поширеними правилами створення проблемних ситуацій можна назвати:

– залучення здобувачів освіти до пояснення явищ, фактів, їх зовнішньої невідповідності, протиріччя;

– спонукання до вибору правильного варіанту відповіді та її обґрунтування;

– перехід від одиноких фактів до узагальнень;

– зіставлення суперечливих фактів, явищ.

За ступенем пізнавальної самостійності учнів технологія проблемного навчання реалізується через використання проблемно-пошукових методів: метод проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький методи.

Так, на етапі актуалізації варто поставити низку проблемних запитань, які спрямують мислення учнів на пошук відповіді. Таким чином, виникає проблема ситуація, яка може бути сформульована на «здивуванні» або протиріччі, що підвищує мотивацію до вивчення теми уроку, викликає інтерес до сприйняття навчального матеріалу. Після формулювання проблеми, усвідомлення її сутності, оголошується тема.

За ступенем пізнавальної самостійності здобувачів освіти технологія проблемного навчання на уроках громадянської та історичної освітньої галузі може реалізовуватися через використання проблемно-пошукових методів: метод проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький методи.

У практичній діяльності перевагу варто надавати частково-пошуковому методу. Під час таких дій учитель керує діяльністю дітей за допомогою запитань, завдань, що спонукають до самостійного пошуку відповіді, допомагають сформулювати гіпотезу, зробити висновок.

Окрім того, варто застосовувати такі види діяльності, як: підбір аргументів на основі тексту;

аналіз історичного явища, події; порівняльна характеристика, виступ на диспуті, участь в дискусії тощо.

На нашу думку, ефективними методами навчання історії залишаються структурно-логічні (с-л) схеми тому, що вони полегшують засвоєння знань через їхню впорядкованість: історичних фактів, понять, періодів, прізвищ тощо.

На нашу думку, ефективними методами навчання історії залишаються структурно-логічні (с-л) схеми тому, що вони полегшують засвоєння знань через їхню впорядкованість: історичних фактів, понять, періодів, прізвищ тощо.

Спочатку варто, використовувати схеми подані в підручнику, які сприятимуть легшому розумінню учнями теми, допоможуть зберегти в пам'яті досить об'ємний навчальний матеріал. Потім, доцільно розробити свою систему умовних позначень, які б спростили процес запису схеми та засвоєння навчального матеріалу. Умовними позначеннями та символами, що використовуються при складанні структурно логічних схем можуть бути, наприклад: «+» (позитивне явище), «!?» (проблемне питання) тощо.

Окрім того, доцільно на уроках історії використовувати і різні типи проблемних завдань, а саме, ті які можна створити за допомогою структурно-логічних схем. Наприклад, завдання з урахуванням географічних особливостей (картографічні); проблемні завдання – із «здивуванням»; завдання на оцінку фактів, умов, наслідків; проблемні ситуації причинно-наслідкового характеру тощо.

Узагальнюючи, зазначимо, що використання проблемного навчання як засобу реалізації діяльного підходу на уроках громадянської та історичної освітньої галузі сприятиме розвитку пізнавальних умінь і навиків учнів на уроках історії та особистих якостей, дозволить досягти більш глибокого розуміння матеріалу, його свідомого засвоєння, привчить учнів мислити.

Список використаних джерел

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. 416 с.
2. Громадянська та історична освітня галузь : 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи: методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти / уклад. О.В. Третьякова; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 59 с.
3. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О.І. Пометун, Н.М. Гупан, В.С. Власов. К.:ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 208 с.

4. Павленко В.В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи / В.В. Павленко // Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 2013 р., м. Київ / М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України, Вища пед. школа Спільки польських учителів (м. Варшава, Республіка Польща), Київ. ун-т ім. Б.Грінченка; за заг. ред. Огнев'юка В.О. [редкол.: В.О. Огнев'юк, Л.Л. Хоружа, С.О. Сисоева, Т. Левовицький, Е. Хофман]. К.: Київ. ун-т Б. Грінченка, 2013. 204 с. С.126-134.

Ю. ГОРБАЧОВА

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА-ОРГАНІЗАТОРА

Цифрова компетентність педагога-організатора в сучасному освітньому контексті стає ключовою складовою успішної педагогічної практики. Педагог, що володіє цифровими навичками, перетворюється на творчого стратега, який вдало використовує сучасні технології для збагачення навчального процесу. Він не лише розробляє вражаючі навчальні сценарії, але й виявляє свій вплив в різноманітних контекстах.

Цифрова компетентність педагога-організатора проявляється в здатності створювати захоплюючі віртуальні екскурсії та віртуальні класи, роблячи освіту доступною для учнів навіть на відстані. Педагог може виступати ініціатором вебінарів та онлайн-конференцій, розширюючи можливості обговорення тем та обміну досвідом.

Використання технологій дозволяє педагогу-організатору створювати освітні відеоролики, які роз'яснюють складні теми та демонструють практичні аспекти навчання. Також, впровадження електронних портфоліо стає можливим для відстеження виховних аспектів учнів.

Педагог-організатор, завдяки цифровій компетентності, сприяє онлайн-співпраці та взаємодії, використовуючи групові форуми, віртуальні дошки та інші інтерактивні інструменти. Це не лише розширює можливості виховного процесу, але й розвиває комунікативні навички та здатність до колективної роботи [4].

Однією з ключових рис цифрової компетентності педагога-організатора є його готовність до постійного вдосконалення. Використання цифрових технологій у своїй роботі є ключовим аспектом успішного навчання в сучасному освітньому середовищі. Ця

готовність відображає його орієнтацію на інновації, глибоке розуміння можливостей цифрових інструментів та навички їх ефективного впровадження в педагогічну практику.

Педагог-організатор, який готовий використовувати цифрові технології, виявляє високий рівень адаптивності та відкритість до новацій у навчальному процесі. Він активно вивчає та оволодіває новими інструментами, використовуючи їх для оптимізації індивідуального та групового навчання.

Такий педагог демонструє глибоке розуміння того, як цифрові технології можуть покращити виховний вплив на розвиток учнів. Він володіє не лише технічними навичками, але й педагогічною майстерністю, здатністю інтегрувати цифрові інструменти в освітній процес таким чином, щоб вони підтримували і сприяли досягненню освітніх цілей.

Готовий до використання цифрових технологій педагог-організатор активно створює та впроваджує інноваційні методи роботи, використовуючи віртуальні інструменти, онлайн-ресурси, відеоконференції та інші цифрові формати. Він спрямовує свою роботу на підвищення мотивації учнів, розвиток їх критичного мислення та самостійності через використання інтерактивних засобів [5].

Отже, готовність до цифрового вдосконалення свідчить про те, що педагог-організатор не лише слідкує за розвитком технологій, але і активно застосує їх.

У світі, де цифрові технології визначають ритм сучасного життя, педагог-організатор стає справжнім віртуозом, впроваджуючи у свою творчу роботу інноваційні рішення. У цьому невичерпному

арсеналі цифрових можливостей яскраво виділяється Chat GPT – інтелектуальний помічник та невичерпне джерело натхнення для освітнього процесу.

Chat GPT легко вписується в завдання педагога-організатора, роблячи його професійне життя яскравішим та ефективнішим. Планування та організація позаурочної діяльності стає основною задачею, коли чат-бот допомагає в розробці унікальних та захоплюючих івентів, налаштовуючи їх під вікові інтереси та потреби учнів.

Завдяки Chat GPT навчальний заклад легко перетворюється на таємне місце, наповнене віртуальною магією. Оформлення закладу освіти стає витвором мистецтва, де чат-бот, як справжній провідник, допомагає створити атмосферу, що відповідає тематиці роботи. Педагог-організатор може віддатися творчості, знаючи, що Chat GPT вже вивчив та врахував всі деталі.

Створення сприятливих умов для розвитку учнів стає легше завдяки цифровому помічнику. Chat GPT не тільки допомагає створювати сучасні сценарії свят, але є рушійним джерелом у розробці різних заходів.

Коли розмови з батьками і педагогічними працівниками стають легкими та продуктивними завдяки Chat GPT, педагог-організатор отримує можливість фокусуватися на основному – на творчому та розвивальному вихованні учнів. Також, використовуючи можливості Chat GPT, відкриваються можливості створення електронних планів роботи, координування та планування подій для учнівських груп. Доступ до різноманітних шаблонів та графічних ресурсів дозволить педагогові-організатору ефективно і яскраво представляти ідеї та концепції, роблячи їх привабливими для учнів [3].

Однак, для того щоб зробити роботу ще більш захоплюючою та візуально привабливою, варто об'єднати цифрові навички із творчістю за допомогою сервісу Canva. За допомогою цього сервісу педагог-організатор може легко створювати графічні матеріали для анонсування та рекламування подій, які він організовує.

У епоху стрімкого технологічного розвитку, Canva стає невід'ємною частиною творчого арсеналу сучасного педагога-організатора. Цей візуальний інструмент перетворюється в магічну палітру, що розкриває безмежні можливості для створення унікальних та захоплюючих проектів. Canva унікально доповнює роботу педагога-організатора, перетворюючи ідеї в естетично привабливі та інформативні матеріали.

Планування заходів та створення рекламних матеріалів стає завданням, доступним навіть для тих, хто раніше не володів високими навичками графічного дизайну [1].

Наприклад, за допомогою сервісу Canva можна створити кольорові та інформативні постери для шкільних заходів, де кожен елемент буде відображати ідеї та цінності закладу освіти. Цей сервіс дозволяє ефективно оформити інформацію, зробивши її доступною та зрозумілою для всіх учасників.

Завдяки Canva, організація позаурочних заходів отримує новий формат. Педагог може легко створювати постери, афіші та презентації, які не лише передають необхідну інформацію, але й вражають естетичним виглядом, захоплюючи увагу учнів та їхніх батьків.

Використання Canva також полегшує організацію літнього відпочинку та інших позакласних заходів, де створення яскравих та привабливих матеріалів допомагає залучити учнів та забезпечити їм захопливий час.

Оформлення куточків школи педагогом-організатором в Canva перетворюється на творчий процес, де кожен елемент відображає ідеї та цінності закладу.

Застосування Canva в педагогічній практиці також сприяє підвищенню активності учнів. Створення власних проектів, відзначених креативністю та індивідуальністю, підвищує зацікавленість та мотивацію для участі в різноманітних заходах та проектах [2].

Canva стає таким інструментом, що вивільняє творчий потенціал педагога-організатора, роблячи його роботу більш ефективною та вражаючою. Сучасний педагог, знаючи вартість візуального враження, завжди вбачатиме у Canva чудового друга для створення освітнього простору, який залишить незабутні враження в серцях учнів.

Отже, поєднання сервісів, таких як Canva та ChatGPT, стає необхідністю для сучасного педагога-організатора у формуванні цифрової компетентності. Canva дарує творчий потенціал та ефективність в створенні візуальних матеріалів, що робить його невід'ємним інструментом для організації заходів та комунікації. З іншого боку, ChatGPT, як інтелектуальний помічник, забезпечує широкий спектр можливостей для отримання інформації та створення креативних сценаріїв. Разом ці інструменти формують повністю оснащеного педагога-організатора, готового до викликів цифрової ери та надихаючого учнів на досягнення нових вершин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лобач І. В. Платформа графічного дизайну Canva як засіб візуалізації навчального матеріалу уроку. Інноваційні практики наукової освіти : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8- 11 грудня 2021 р.). Київ, 2021. С. 316 – 318.
2. Натхнення для викладачів і зацікавлення для учнів. URL: https://www.canva.com/uk_ua/osvita/ (дата звернення 26.02.2024).
3. Ніконов О. В., Матвієнко Ю. С. Вплив штучного інтелекту на процес цифрової трансформації освіти. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : тези доповідей XLVI Міжнародної наукової студентської конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік (м. Полтава, 25 квітня 2023 р.). – Полтава : ПУЕТ, 2023. – С. 36 – 40.
4. Програма великої трансформації «Освіта 4.0: український світанок». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/12/10/Osvita-4.0.ukrayinskyy.svitanok.pdf> (дата звернення: 26.02.2024)
5. Штучний інтелект. Як він вплине на освіту. URL: <https://nus.org.ua/articles/shtuchnyi-intelekt-yak-vin-vplyne-na-osvitu/> (дата звернення: 26.02.2024)

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Л. АНДРІЯШ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах розвитку світу існує думка про гендерне рівноправ'я, так як соціальні зміни призвели до руйнації традиційних стереотипів чоловічої та жіночої поведінки, але враховуючі фізіологію та статеві цінності які повинні закладатися з дитинства, все ж таки повинні мати відмінності у вихованні.

Кожна дитина унікальна особистість, яка потребує індивідуального підходу у вихованні, враховуючи вік дитини, її стать та темперамент і на це слід звернути увагу батькам та представникам освіти.

У результаті аналізу психолого-педагогічних досліджень, було встановлено, що саме в період дошкільного дитинства у всіх дітей відбувається прийняття гендерної ролі.

Відомо, що дошкільне дитинство має велике значення для розвитку особистості в цілому, а одним із найважливіших складників становлення є її статеві ідентифікація, коли дитина починає усвідомлювати свою статеву належність, розуміти що вона хлопчик або дівчинка.

Відмінності у вихованні відіграють велику роль у підготовці дітей до виконання їхніх соціальних ролей у подальшому житті. Тому що, хлопчики та дівчатка по-різному розвиваються і в фізичному, і в психологічному плані, сприймають навколишній світ, події, речі і людей навколо себе. Вони відрізняються не тільки зовні, але і внутрішньо, мають різні інтелектуальні здібності, темпи зростання, по-різному міркують, думають, мислять, аналізують, мріють.

Означену проблему гендерного виховання дітей дошкільного віку розглядали О. Кудрявцева, С. Марутян, Л.М. Олійник, А. Палій, П. Плісенко, О. Прозументик, Т. Репіна, В. Сухомлинський, Л. Тараннікова, К. Ушинський, С. Шаповалова та інші.

На думку Олійник Л.М., основними завданнями гендерного виховання є формування правильного розуміння ролі та моделі поведінки чоловіка жінки у суспільстві. З огляду на це перед педагогами дошкільного закладу стоять такі завдання з гендерного виховання дошкільників:

– виховувати у дітей стійкий інтерес і позитивне ставлення до себе як об'єкта пізнання;

– поглиблювати знання про розподіл усіх людей на чоловіків і жінок, про зміст понять «хлопчик», «дівчинка», сприяти статевій ідентифікації;

– правильно і компетентно реагувати на прояви сексуального розвитку дітей різних статей;

– ознайомлювати з основними функціями сім'ї як психологічної групи і соціального інституту;

– закладати основи виконання відповідних своїй статі соціальних ролей [4, с. 36].

Дана проблематика окреслена в оновленій редакції Базового компонента дошкільної освіти, а саме у освітньому напрямку «Особистість дитини», але без чіткої конкретизації даного питання. Цей документ окреслює оптимально необхідні, однак достатні для дітей дошкільного віку знання та вміння з різних сфер суспільного життя: має позитивне уявлення про себе (Я – хороша/ хороший), оперує займенником «Я», вирізняє себе з-поміж інших, орієнтується у своїх чеснотах і вадах, знає та усвідомлює свої права, права інших, обов'язки, статеvu, родинну, соціальну приналежність та саму себе у часі, просторі тощо. Розуміє своє місце в системі людської життєдіяльності – у сім'ї, групі однолітків, соціально-комунікативному просторі, у різних видах діяльності [1].

В дошкільних закладах освіти діти рівноправні – до них однакове ставлення працівників закладу, бо то ще малята, але в результаті аналізу психолого-педагогічних досліджень, було встановлено, що саме в період дошкільного дитинства у всіх дітей відбувається прийняття гендерної ролі, існує різниця у вихованні хлопчиків і дівчат.

Звісно, незалежно від того, хлопчик це чи дівчинка, є базова потреба дитини – любов, повага та піклування. Безумовно, існують правила для обох статей. Так, діти повинні засвоїти загальноприйняті для всіх людей норми: любов, повагу, почуття жалю, милосердя. Якщо ж переводити розмову в побутову площину, то хлопчики і дівчатка мають бути нарівні в усьому, що стосується домашніх обов'язків. Це допоможе виховати в них самостійність і самодостатність. Чим більше у них буде звичних умінь і побутових навичок, тим легше їм буде жити далі. І, звичайно, при правильному підході ні жіночність дівчинки, ні мужність хлопчика не постраждають.

Застосування гендерного підходу у педагогіці та освіті – це індивідуальний підхід до прояву дитиною

своєї ідентичності, що дає надалі людині велику свободу вибору та самореалізації, допомагає бути достатньо гнучким і вміти використовувати різні можливості поведінки [3,с.6].

Батькам та вихователям слід звернути увагу на фактори, що впливають на виховання дитини:

– Довкілля. (Маленькі діти постійно копіюють поведінку дорослих як батьків так і вихователів. Дівчатка старшої групи граються у садок вдома, так як вихователь це більш жіноча професія. Діти спостерігають за їхньою мімікою, жестами, словами, реакціями, діями. Тому дорослим дуже важливо стежити за собою, поки дитина підростає);

– Емоційне оточення. (Важливо те, яка атмосфера панує в сім'ї. Якщо дорослі постійно лаються, не люблять один одного, між ними натягнуті взаємини, то це може вплинути на розвиток дитини. Якщо ж між членами сім'ї існує довіра, повага і розуміння, то це зміцнює їхні духовні зв'язки і сприяє ранньому розвитку малюка).

– Характерні риси різної статі. (Потрібно враховувати її фізіологічні, психічні, емоційні, інтелектуальні здібності).

На думку вчених, до 3-х років малюк зауважує зовнішні відмінності чоловіків і жінок у манері поведінки, в одязі. Часто індивідуальні особливості поведінки чи зовнішності людини він сприймає як ознаки певної статі.

Після 3-х років діти розуміють, що стать не змінюється з часом, зі зміною одягу, зачіски, роду занять тощо. Дитина наслідує не лише форми поведінки дорослих своєї статі, а й шкідливі звички, які іноді починає вносити у сюжети ігор.

До кінця дошкільного віку діти усвідомлюють незворотність статевої належності і починають відповідно будувати свою поведінку. У них виникають своєрідні індивідуалізовані ставлення до деяких ровесників іншої статі.

Найбільш сприятливим віковим періодом для початку цієї роботи є четвертий рік життя. Основним джерелом інформації дитини про себе є оточуючі люди, які також допомагають їй усвідомити статеvu належність [5,с.37].

Однією із найважливішою умовою ефективного гендерного виховання є професійно-педагогічна готовність педагогів до такої діяльності та вміння організувати інформаційно-методичної підтримку для батьків. Компетентність педагогів включає :

– знання про закономірності психосексуального

розвитку особистості дитини, особливості гендерної соціалізації дівчат або хлопчиків;

– вміння організації типових і проблемних педагогічних ситуацій в процесі гендерної соціалізації;

– навички структурування і впорядкування педагогічних ситуацій, вміння узгоджувати педагогічні зусилля з реальними ситуаціями і індивідуальними особливостями, соціальними умовами життя дитини.

Аналіз літератури показує, що в психолого-педагогічній науці досліджуються відмінності в підході до навчання і виховання хлопчиків і дівчат, а саме:

1. У хлопчиків і дівчат різні способи отримання знань. (Хлопчикам усе треба спробувати і випробувати. Дівчата, за своєю природою, схильні до слухняності).

2. У хлопчиків і дівчат різні реакції на те, як оцінюють їхню діяльність. (Для дівчат дуже важливо, яке вони справляють враження. Для них має велике значення емоційне спілкування з дорослими, хто конк-

ретно їх оцінює, які слова при цьому вживає. Хлопчиків цікавить, яка саме робота оцінюється батьком або педагогом, і детальне пояснення її суті. Йому потрібно знати, яка його дія викликала невдоволення і чому, щоб він зміг виправити помилку).

3. Хлопчиків і дівчат хвалити потрібно по-різному. (Хлопчики оцінюють себе за певними досягненнями. Для дівчинки важливо, щоб оцінили її якості).

Період дошкільного дитинства – це той період, в процесі якого дорослі повинні зрозуміти дитину і допомогти їй розкрити ті унікальні можливості, які дані їй своєю статтю, якщо ми хочемо виховати чоловіків і жінок, а не безстатевих істот, розгубили переваги своєї статі. Реалізація гендерного підходу в педагогічному процесі дошкільних освітніх установ дозволить ефективно реалізувати зміст гендерного виховання, що сприятиме успішному оволодінню хлопчиками / дівчатками дошкільного віку соціальними ролями, культурою взаємовідносин статей, формування готовності до партнерських, дружніх взаємин з дорослими, однолітками своєї й протилежної статі.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України [Електронний ресурс] : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури. 2012. 424 с.
3. Очкур В. В. Гендерна стратегія виховання та гендерний підхід у розвитку дітей дошкільного віку. Дошкільний навчальний заклад. 2012. С. 2–14.
4. Олійник Л.М. Статеве виховання у дошкільному закладі та початковій школі. Навчально-методичний посібник. Миколаїв. МОІ- ППО. 2011. 128 с.
5. Сьоміна А. Гендерне виховання дітей дошкільного віку. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2011. № 4. С. 36–50

Н. ПОТАПЕНКО

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДИТИНИ ЧЕРЕЗ СПІЛКУВАННЯ З ПРИРОДОЮ

Сучасному суспільству притаманне розв'язання екологічних проблем за умови зміни поведінки людини, її ціннісних орієнтирів, формування в підростаючого покоління особливого екологічного мислення, яке передбачає розуміння суті взаємозв'язків між людиною та природою та усвідомлення власної відповідальності кожного за збереження планети в цілому. Розв'язання поставлених завдань є ефектив-

ним лише за тієї умови, що екологічне виховання буде здійснюватися з перших років життя дитини.

Екологічне виховання дітей є досить актуальною проблемою в наш час, оскільки саме в дошкільному віці закладаються основи екологічної свідомості, екологічної культури, що впливають на поведінку та діяльність людини у природі в майбутньому.

Формування особистості через спілкування з природою починається з дитинства, вона приваблює дітей з перших років життя, формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу і неживу природу, про ставлення до природи.

Тенденції, які спостерігаються нині в галузі природничої освіти дошкільників, свідчать про перегляд її орієнтирів, трансформацію змісту та підходів щодо її організації, в основу яких покладено завдання розвитку емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля.

Одним з найпоширеніших нині в ознайомленні дітей дошкільного віку з природою є екологічний підхід (Н.Горопаха, Н.Лисенко, С.Ніколаєва, З.Плохій, О.Соцька та ін.). До основного його пріоритету віднесено екологічну освіту дошкільників (а не тільки засвоєння ними природознавчих та природоохоронних аспектів) – процес, що поєднує екологічне навчання, екологічне виховання, екологічний розвиток (особистісні якості, базові цінності). Такий підхід орієнтує на опанування широкого екологічного змісту, який формує екологічну свідомість особистості – здатність усвідомлювати взаємозв'язки у природних середовищах існування, прогнозувати наслідки їх порушення, прагнути до екологічно доцільної діяльності в природному довкіллі.

Екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Завдання екологічного виховання – сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її, формувати вміння і навички діяльності в природі [2, с.71].

Ознайомлення дітей дошкільного віку зі світом природи є найважливішим засобом формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, що володіє знаннями й навичками екологічно доцільної поведінки в природі.

Дана проблематика набула нового звучання в оновленій редакції Базового компонента дошкільної освіти. Цей документ окреслює оптимально необхідні, однак достатні для дітей дошкільного віку знання та вміння з різних сфер суспільного життя. Зміст Базового компонента дошкільної освіти систематизований за сферами життєдіяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я сам». Зокрема, сфера «Природа» формує елементарний природоцільний світогляд, несе ціннісно-змістову наповненість за екологічним та природничим напрямками, сприяє усвідомленню дитиною себе як частки при-

роди, формує відчуття відповідальності за те, що відбувається навколо неї і внаслідок її дій у довкіллі [1].

Педагогічний навчально - виховний процес повинен бути спрямований на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності по охороні природи, переконання - в соціальній обумовленості відношення людини до природи, в необхідності управління природними явищами.

На думку Лисенко Н. В., вихователь повинен реалізовувати такі завдання екологічного виховання:

- виховування гуманного ставлення до природи;
  - формування первинної системи екологічних знань та уявлень про природу;
  - розвиток уміння бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля, милуватися і захоплюватися ними;
- включення в посильну еколого-зорієнтовану діяльність, відповідно до віку дитини [3, с.11].

Вирішення цих завдань забезпечить активне спілкування дошкільнят з природним довкіллям і сприятиме їх соціалізації. Ознайомлюючи дітей з природою вихователь, повинен дати дітям відповідний об'єм знань про предмети, явища живої і неживої природи, виховання інтересу і любові до неї.

Планування роботи по ознайомленню з природою в закладах освіти, повинно базуватися на наступних науково-практичних принципах:

1. При доборі матеріалу з природою, потрібно враховувати принцип доступності і науковості - відомості про рослини, тварини, явища живої та неживої природи, які повинні бути зрозумілі дітям, враховуючи їх вікові можливості.
2. Наукове пізнання світу відбувається тоді, коли даються правильні уявлення і показується почуттєвий досвід дошкільників, зв'язки і причини залежності між об'єктами і явищами.
3. При доборі матеріалу, враховується принцип енциклопедичності -добір матеріалу з галузей природознавства.
4. Краєзнавчий принцип - не обмежує вивчення природи лише місцевим матеріалом, а також з об'єктами, яких немає у даній місцевості - ознайомлюють за допомогою наочних посібників. В кожній віковій групі здійснюються певні програмні задачі ознайомлення дітей з природою.

Вони передбачають поступове засвоєння природних знань:

– *Молодший дошкільний вік* (вихователь знайомить з рослинами, тваринами, явищами неживої природи, привчає відокремлювати їх в просторі, виділяти і правильно називати деякі прикмети рослин, рух і голоси тварин).

– *Середня група* (у дітей формується уявлення про предмети і явища природи, з якими вони постійно зустрічаються в житті, приводять їх до установалення таких зв'язків, які діти можуть пізнати в процесі предметно-чутливої діяльності на заняттях, іграх і відобразити їх в формі конкретних уявлень. Дітей вчать спостерігати, виділяти окремі прикмети рослин, тварин, порівнювати об'єми, групувати їх по зовнішніх ознаках).

– *Старша група* (вихователь формує наочно-образного мислення, вміння засвоювати узагальнені знання, вчить виділяти особливості будови рослин, тварин і установалювати їх залежність від умов переживання).

В процесі ознайомлення дітей з природою в дитячому садку використовують різні методи: наочні (спостереження, розгляд картин, демонстрація фільмів); практичні (дослід, ігровий метод, праця); елементарні (досліди); словесні (розповіді вихователя, читання художніх творів, бесіди).

Особливо корисним та ґрунтовним є спостереження, саме воно дозволяє дітям цілеспрямовано та планомірно сприймати предмети та явища, але під керівництвом вихователя. Воно відбувається на екскурсіях, прогулянках, під час ігор і праці.

Найактивніша повсякденна форма роботи є прогулянки, де діти, спостерігаючи, знайомляться з тими ознаками об'єктів природи та явищами, які відбуваються протягом тривалого часу. Прогулянки проводяться у всіх вікових групах на групових майданчиках. Під час прогулянок реалізуються важливі природничі завдання програми в ознайомленні дошкільників з природою, що планується в календарному плані, під час прогулянки вихователь організовує ігрову діяльність із природничим і дидактичним матеріалом. Саме під час прогулянок дитина може отримати як організовану вихователем взаємодію з природою, так і самостійно, за бажанням взаємодіяти з природою. Прогулянка дає можливість вихователю організувати працю дітей в природі, в залежності від вікових можливостей, індивідуальних особливостей і пори року діти мо-

жуть збирати листя, прибирати палички на майданчику, за допомогою дитячих ліжок та інструментів поливати квіти, очищувати квітник від трави, підгортати сніг, облаштовувати годівнички для птахів [5,с.7].

Основною формою організації дітей при ознайомленні з природою у роботі з дітьми дошкільного віку є заняття. Заняття проводять у певні години за розробленим планом та згідно з програмою. Заняття будують так, щоб у процесі ознайомлення з природою здійснювався розвиток мовлення й пізнавальних здібностей дітей, виховання інтересу й любові до природи.

Заняття з екологічного виховання інтегруються з іншими сферами знань: мистецтвом, розвитком мовлення, формуванням математичних уявлень, фізичною культурою, валеологією тощо. Цікавими формами роботи є заняття-дослідження, заняття-відкриття, заняття-подорожі. На таких заняттях не нав'язуються готові знання, а надається змога ділитися своїми почуттями, і лише потім робиться акцент на основному питанні.

Велике місце відводиться бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, кінофільмів, читання художньої літератури.

В кожному дитячому закладі є своя ділянка, на якій діти проводять більшу частину часу, особливо у теплу пору року. На земельній ділянці діти працюють після денного сну. Організація праці залежить від виду роботи, віку дітей і пори року. Наявність на ділянці дерев, кущів, городу, квітника, плодово-ягідних посаджень має велике виховне значення. Діти разом з вихователем вирощують рослини, доглядають за ними, одержують конкретне уявлення про їх ріст і розвиток.

Важливим та основним видом діяльності у дошкільників є гра, вихователь планує ігри з природним матеріалом. Ігри зі снігом, які проводяться взимку, спрямовані на засвоєння дітьми знань про властивості снігу (вологий, липиться, не липиться, розтає в теплі тощо), накопичення чуттєвого досвіду. Ігри з піском вихователі планують в теплі пори року (весна, літо), вони дають можливість закріплювати знання дітей про властивості піску, передбачають наявність необхідного обладнання (пасочки, формочки тощо).

Ігри з водою проводяться влітку, переважно їх організовують на груповому майданчику, в таких іграх діти засвоюють знання про властивості води,

окремі ігри вчать дітей берегти воду, не забруднювати її. Ігри зі світлом та вітром проводяться у будь-яку пору року, передбачають необхідне обладнання (вітрячки, дзеркальця тощо), в таких іграх діти визначають напрям вітру, дізнаються про властивості сонця.

Одна з найнеобхідніших умов наочного і дійового ознайомлення дітей дошкільного віку з природою, це існування живого куточка природи. У куточку живої природи діти можуть протягом усього дня підходити до тварин і рослин, роздивлятися їх, проводити за ними тривалі спостереження. У дітей розширюються конкретні знання про природу.

Отже, становлення екологічного світогляду особистості відбувається поступово протягом життя людини. Початок цього процесу припадає на період дошкільного дитинства, коли у процесі освітньої діяльності закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою. Знання про природу, пропонувані дошкільникам,

повинні являти собою взаємозалежний, послідовний ланцюжок уявлень, що розкривають найбільш важливі зв'язки та закономірності світу природи.

До кінця дошкільного віку у дітей повинна бути розвинута елементарна форма логічного мислення, здатність до аналізу і синтезу, уміння виділяти індивідуальні і загальні ознаки рослин і тварин, робити узагальнення. Діти повинні мати чітке уявлення про цінність природного довкілля, його надзвичайне значення для життя людини, а також знати про те, що людина впливає на довкілля, що його екологічний стан залежить від її діяльності. Малюки мають усвідомлювати залежність стану здоров'я та самопочуття людини від якості багатьох природних факторів: повітря, води, землі тощо. До приходу в школу у дітей повинна бути розвинута спостережливість, допитливість, любов і дбайливе відношення до природи, здатність знаходити в ній красиве, інтерес до сільськогосподарської праці.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України [Електронний ресурс] : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Білан О.І. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Львів, 2006. с. 71
3. Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників. Дитячий садок. 2004. № 25-26. с.10 - 44
4. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи. Навчально-методичний посібник. К.: Словою 2015. 352 с.
5. Плохій З. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу: інноваційні підходи. Дошкільне виховання. 2010. №7. С. 6-10.

Л.МІЩЕНКО

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У закладах дошкільної освіти України на сучасному етапі активно запроваджується соціальна та фінансова освіта дошкільників, що зумовлено реаліями часу.

Підґрунтя для майбутньої успішної соціалізації, економічної діяльності людини закладається в дитинстві. Саме тому, надзвичайно важливим є вихо-

вання нового покоління, яке адекватно реагуватиме на суспільні зміни, позитивно сприйматиме економічну інформацію, володітиме навиками економічно доцільної поведінки.

Основи соціально-фінансових знань найуспішніше закладаються саме в дошкільному віці – найбільш чутливому етапі життя, коли у дитини

формується уявлення про першочергові потреби сім'ї, свої власні бажання, виникає проблема вибору між «треба» та «хочу»; усвідомлюються тимчасові рамки (зачекати, щоб купити бажане); формується ставлення до матеріальних цінностей (подарунків) та готовність поділитися особистими речами (гратися спільно, по черзі), а також виховуються такі риси, як бережливість та ощадливість.

Прояв соціальної компетентності й навиків фінансової грамотності означає здатність дитини усвідомити, хто вона є і як необхідно взаємодіяти з іншими людьми; спонукає дитину вивчати свої права й обов'язки, планувати бюджет, раціонально використовувати ресурси, заощаджувати, оцінювати наявні можливості, формує розвиток лідерських якостей [1].

Основи соціальної та фінансової освіти діти отримують задовго до того, як розпочинають своє навчання в школі. Більшу частину знань про планування бюджету, заощадження та витрати вони дізнаються від батьків, спостерігаючи за тим, як усі ці процеси відбуваються в їхній сім'ї. У віці трьох років діти здатні розуміти такі фінансові дії, як заощадження й витрати. А до семи років, за даними багатьох досліджень, у них формуються певні фінансові звички.

Завдання фінансової освіти визначені у варіативному складнику Державного стандарту – освітньому напрямі «Дитина в соціумі. Соціально-фінансова грамотність». Завдання спрямовані на формування в дошкільників соціальної компетентності й навиків фінансової грамотності, емоційно-ціннісного ставлення до себе, інших людей і довкілля, опанування дітьми економічних знань як засобу організації відносин з навколишнім світом.

Плануючи свою діяльність з формування основ фінансової грамотності, педагог має керуватися тим, що економічного досвіду дошкільники набувають за двома напрямками:

- засвоюють досвід попередніх поколінь у вигляді сталих економічних законів та понять – завдяки книжкам, відео, іграм із друзями, поясненням батьків тощо;
- формують первинний економічний досвід у результаті власної економічної діяльності [4].

Такою економічною діяльністю для дітей може бути спостереження за економічними процесами, виконання соціально-економічних ролей, участь в економічних взаємозв'язках між людьми – обговорення бюджету сім'ї, обмін, продаж, купівля. Також

дошкільники набувають елементарного економічного досвіду під час ігрової діяльності, оскільки гра починається з перетворення реальної соціально-економічної ситуації в уявну.

У зв'язку з цим пріоритетними завданнями педагогів щодо формування основ фінансової грамотності дошкільників є:

- залучати дітей до світу елементарних уявлень про економічні процеси й об'єкти економічної сфери життя, ознайомлюючи їх зі світом речей, людей та природи під час різних форм освітньої взаємодії;
- розширювати уявлення про різні потреби, обмеженість можливостей і задоволення потреб; про ресурси – як і для чого їх використовують, які ресурси потрібні людині; про обмін товарами й послугами; про гроші та їхнє значення;
- формувати навички економічного самопізнання через гру та практичну взаємодію зі світом [3].

Звертаємо увагу, що соціальна та фінансова освіта дитини дошкільного віку формується в предметно-практичній, предметно-ігровій, ігровій із правилами (дидактичні ігри), комунікативній, господарсько-побутовій, пізнавальній діяльності [2].

У ході організації освітнього процесу в закладі дошкільної освіти педагогом для реалізації завдань соціальної компетентності та фінансової грамотності дошкільників, варто використовувати такі форми взаємодії з вихованцями:

- тематичні дні, тижні, тематичні та інтегровані заняття (ознайомлення з професіями; праця батьків; раціональне використання природних ресурсів; комунальні послуги й тарифи; продукти харчування; предмети побуту і вжитку; наші помічники; особисті речі та догляд за ними; ліс і його багатства; поведінка в природі; небезпечні ігри та іграшки; особиста безпека вдома; вартові здоров'я; хліб – усьому голова; вода – сік життя тощо);
- тематичні мультимедійні презентації;
- екскурсії в природу;
- спостереження за працею дорослих;
- екскурсії до різних установ та торговельних об'єктів, на підприємства;
- бесіди;
- розглядання тематичних картин, плакатів, ілюстрацій;
- дидактичні ігри економічного спрямування;
- сюжетно-рольові ігри;
- художню працю;
- конструктивно-будівельні ігри;
- читання творів художньої літератури;

- вирішення проблемних ігрових ситуацій;
- економічні вікторини, розваги;
- художньо-продуктивну діяльність.

Для того, щоби сформувати в дітей основу майбутньої соціальної компетентності та фінансової грамотності, бажано не лише розширювати їхні економічні знання, а й спонукати здобувати соціально-фінансовий досвід. Для цього необхідно створити відповідне розвивальне предметно-ігрове середовище, яке мотивувало б дітей до активної діяльності економічної спрямованості та наповнити його:

- сюжетно-рольовими іграми;
- дидактичними та настільно-друкованими іграми про професії дорослих;
- інструментами та знаряддями для побутової праці;
- матеріалами й обладнанням для художньої праці та самостійної художньої діяльності;
- дитячими книжками соціально-економічного спрямування: посібниками для занять та індивідуальної роботи на теми: «Моя сім'я», «Світ професій», «Світ меблів», «Предмети побуту», «Світ транспорту», «Рослинний і тваринний світ», «Світ грошей», «Світ товарів», «Моє селище», «Моя країна» тощо;
- збірками книжкових видань соціально-економічного спрямування: малого фольклору, віршів, казок, оповідань;
- можливо мати скриньку власних заощаджень вихованців (від власних концертів та театралізацій, виручки за творчі поробки тощо);
- розташувати карту України з умовними позначеннями економічних і природних ресурсів; знаряддя праці для куточка природи та праці в природі;
- створити групові та міні-музеї в закладі дошкільної освіти;
- оформити осередки фінансової грамотності у групових приміщеннях, поповнити бібліотеку відповідними художніми творами для дітей тощо.

Зокрема, варто скласти добірку ігор економічної спрямованості:

- дидактичні та настільно-друковані ігри про професії дорослих, інструменти та знаряддя праці; сюжетно-рольові ігри («Будівельники», «Лікарня», «Аптека», «Водії», «Міні-маркет», «Перукарня», «Пожежники» тощо).

Ігри економічної спрямованості дають змогу дітям здійснити елементарну економічну діяльність, розвинути власні морально-економічні якості, збагатити первинний економічний досвід.

Залежно від поставленої педагогом мети, варто використовувати різні види ігор. Дидактичні ігри допоможуть ознайомити дітей з елементарними економічними поняттями і закріпити знання про них. Ситуативні та сюжетно-рольові ігри стануть у пригоді, щоби сформувати в дітей основи соціально-економічної поведінки. Коли діти вже набудуть певного досвіду й вільно оперуватимуть необхідною термінологією, доцільно організовувати ігри-стратегії, які дають змогу збагатити досвід дій у різноманітних соціально-економічних ситуаціях. Важливо, щоби сюжети ігор були максимально наближені до інтересів дітей, ґрунтувалися на реальних ситуаціях, з якими діти стикаються повсякдень. Аби вони мали змогу в процесі гри виконувати різні соціально-економічні ролі та проживати одну й ту саму ситуацію з різних позицій, скажімо: покупець – продавець, касир – клієнт банку тощо.

Не слід забувати й про настільні ігри на кшталт «Монополії». Такі ігри допоможуть дітям поступово зрозуміти цінність грошей і розвинути основні навички поведінки з грошми.

Необхідно збагачувати лексичний запас дітей економічними поняттями.

Формування основ фінансової грамотності дітей починається з елементарних уявлень про економічну сферу життя: з розуміння необхідності праці, різних професій, функції грошей тощо. Тому необхідно збагачувати лексичний запас дітей поняттями економічної спрямованості, як-от:

- поняття про економічні дії: придбати, обміняти, позичити, виграти, поміняти;
- економічні терміни: бюджет, ціна, гроші, товар, вартість, банк, реклама, власник, конкуренція, продукція;
- назви нових професій: менеджер, підприємець, бізнесмен, фінансист, рекламодавець, фермер тощо;
- особистісні якості: працьовитий, щедрий, скупий, меркантильний, безвідповідальний, ощадливий, раціональний;
- характеристики товару: дорогий, дешевий, сучасний, якісний, вигідний.

Назви й поняття економічної спрямованості мають увійти в активний словник дитини, що дасть їй змогу самостійно використовувати ці знання як в ігровій діяльності, так і в повсякденному житті [5].

Яких би зусиль не докладали педагоги під час занять, діти насамперед беруть приклад із батьків та засвоюють модель фінансової поведінки своєї родини.

Тому важливим завданням вихователя є налагодження тісної взаємодії з батьками в питаннях формування основ фінансової грамотності вихованців.

Дорослі – педагоги та батьки – мають усвідомити важливість формування в дітей дошкільного віку первинного економічного досвіду, що стане основою економічного виховання особистості у процесі її подальшої економічної соціалізації.

Зокрема, заохочуйте батьків:

- спонукати дитину пізнавати себе й розвивати впевненість у собі та власних можливостях;

- навчати дитину цінувати й захищати матеріальні та нематеріальні цінності; виховувати заощадливість;

- запрошувати дитину планувати витрати й сімейний бюджет разом; пояснювати, що це допомагає формувати свідоме й відповідальне ставлення до фінансів;

- проводити розмови та бесіди, спрямовані на розвиток дитячої соціальної та фінансової ініціативності та лідерських якостей[4].

Порадьте батькам ходити разом із дитиною в магазин, а іноді навіть дозволяти їй самій робити покупки. Це допоможе їй отримувати позитивний економічний досвід. Також запропонуйте створити для дитини скриньку власних заощаджень, що формуватиме в неї бережливість та економність.

На прикладі різних побутових ситуацій, що відбуваються в кожній сім'ї, не лише батьки, а й педагоги можуть наочно ознайомити дітей з різними економічними поняттями: «товар», «продукт», «послуга», «дохід», «витрати», «гроші», «банк», «інфляція», «податок», «ціна» тощо. Тому важливо не лише залучати батьків до процесу формування економічних знань дітей в умовах дитячого садка та сім'ї, а й вести активну просвітницьку роботу, надавати консультативну допомогу, готувати для них конкретні рекомендації, буклети, поради тощо.

Перш ніж планувати роботу з батьками, з'ясуйте особливості економічного виховання дітей у родині. Для цього запропонуйте їм заповнити анкету та опрацюйте результати. Відтак організуйте тематичні зустрічі та обговоріть різні спірні питання, наприклад: «Чи потрібні дитині кишенькові гроші», «З якого віку залучати дитину до обговорення сімейного бюджету», «Плата дитині за виконану хатню роботу – стимул чи зло» тощо. Також запропонуйте батькам опрацювати практичні кейси, які містять опис ситуацій економічного змісту, що можуть статися в кожній родині.

Організуйте клуб за інтересами, під час засідань якого батьки зможуть ділитися сімейним досвідом формування фінансової грамотності в дітей. Окрім цього, проводьте тематичні виставки, круглі столи, майстер-класи, ярмарки тощо.

Починайте формувати основи фінансової грамотності в дітей з раннього віку – розповідайте їм про гроші, дозволяйте ставити запитання і ніколи не залишайте їх без відповіді. Так ви зможете прищепити дітям хороші фінансові звички, які принесуть їм користь у майбутньому

Соціальній та фінансовій освіті дошкільників сприяє співпраця закладу дошкільної освіти з батьками вихованців.

Для того щоб заохочувати батьків до співпраці, використовуйте як традиційні, так і інтерактивні форми, методи взаємодії:

- залучення батьків до освітнього процесу; спільна суспільно-корисна праця дітей і батьків; планування виховних заходів за участю батьків і дітей (проведення конкурсів, змагань, за участю родини; організація економічного турніру для систематизації та узагальнення початкових економічних знань дошкільників) [4].

Наприклад, батьківські ринги, дискусії, квести, акції, економічні нагадайлики, брифінги, мініпроекти, батьківську соціально-фінансову пошту, мегабатьківську контрольну тощо. Переваги цих форм роботи в тому, що батьки не пасивно слухають чи спостерігають, а засвоюють знання на практиці. Тож разом моделюйте, обговорюйте й розв'яжуйте проблемні ситуації та виконуйте інтерактивні вправи. Це допоможе налагодити взаємодію з батьками, спонукатиме їх обмінюватися досвідом і заохочуватиме до активності, творчості й самопізнання.

Завдання педагогів закладів дошкільної освіти – розширювати знання дітей про основи фінансової культури і формувати основи соціальної компетентності та фінансової грамотності, зокрема:

- послідовно формувати в дітей економічне мислення, навички раціональних дій;

- виховувати ощадливість, бережливість, практичність, діловитість, працьовитість;

- оперувати нескладними економічними поняттями: «товар», «послуги», «гроші», «потреби», «ресурси», «покупка», «споживач»;

- визначати, соціальні об'єкти, де можна придбати товар;

- мати уявлення про ресурси, необхідні для фабрик та заводів, людей як виробників та споживачів

товарів;

- поглиблювати уявлення про гроші, їх необхідність та цінність;
- розуміти значення здійснення вибору під час покупок;
- намагатися економно використовувати електроенергію, воду, газ;
- виокремлювати першочергові потреби сім'ї та інше [5].

Підсумовуючи зазначимо, що дошкільне дитинство є найсприятливішим періодом для початку формування соціальної компетентності та основ фінансової грамотності. Саме фінансова грамотність допоможе сформувати в дітей основу майбутньої соціально-фінансової компетентності, не лише розширити їхні економічні знання, а й спонукатиме здобувати соціально-фінансовий досвід.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Пироженко Т. О., авт. кол-в: Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П. та ін. 2021. 37 с. URL: <https://cutt.ly/xFym72Q>.
2. Грама Н.Г. Економічне виховання особистості дитини-дошкільника *Розвиток особистості дитини дошкільного віку в різних видах діяльності* : монографія А.М. Богущ, Н.Г. Грама, Н.І Луцан та ін. : Одеса : Вид. Бакляєв В.В, 2013. 236 с.
3. Григоренко Г. І., Жадан Р. П. Дошкільник у світі економіки. Харків : Вид-во «Ранок», 2016. 160 с.
4. Савінова Н. Цікава економіка, або як формувати фінансову грамотність у дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2023. № 10. С. 32-38.
5. Рейпольська О. Економіст із дитинства, або формуємо соціально-фінансову грамотність дошкільника.

О. ШВИДУН

ВИКОРИСТАННЯ АРТИКУЛЯЦІЙНОЇ ГІМНАСТИКИ В КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ

Правильне, розвинене мовлення є одним із основних показників готовності дитини до успішного навчання у школі. Починати піклуватися про мовлення дитини треба якомога раніше, бо сформованість рухливості і диференційованих рухів органів артикуляційного апарату забезпечує виникнення звуків мовлення.

Своєчасно проведена артикуляційна гімнастика сприяє формуванню правильної вимови звуків і мовленнєвого слуху, за такої умови, діти можуть самостійно навчитися говорити правильно і чисто, не вдаючись за допомогою до фахівця.

Систематичне виконання артикуляційної гімнастики дітьми з серйозними відхиленнями у звуковимові, можуть швидше виправити мовленнєві дефекти, якщо з ними займатися: їх м'язова система буде підготовлена. Також, артикуляційна гімнастика надзвичай-

но корисна і дітям з правильною, але млявою вимовою звуків.

Вправи артикуляційної гімнастики дають можливість всім - від малого до великого - навчитися правильно, красиво і чітко говорити.

Артикуляційна гімнастика є основою формування мовних звуків, фонем і корекції порушень вимовляння будь-якої етіології і патогенезу, включає вправи для тренування рухливості органів артикуляційного апарату, формування певних положень (артикуляційних укладів) губ, язика, м'якого піднебіння, необхідних для правильного вимовляння.

У мовленні звуки вимовляються не ізольовано, а один за іншим, тому органи артикуляційного апарату повинні швидко змінювати положення. Чіткого вимовляння звуків, слів, фраз можна добитися, якщо органи артикуляційного апарату будуть достатньо рухливі,

а їх робота — скоординована. У зв'язку з цим артикуляційну гімнастику доцільно застосовувати у процесі виховання звукової культури мовлення як у масових групах дошкільних закладів, так і під час логопедичних занять.

Утворення звуків мовлення є наслідком узгодженої роботи мовленнєвого апарату. Одні частини надставної труби (порожнина носа, додаткові пазухи носа, тверде піднебіння, задня стінка глотки) нерухомі і називаються пасивними органами вимовлення. Інші частини (нижня щелепа, губи, язик, м'яке піднебіння) — рухомі і називаються активними органами мовлення. Діяльність активних органів мовлення називається **артикуляцією**.

Акустичні особливості звуків мовлення, що дозволяють відрізнити їх один від одного на слух, обумовлені особливостями їх артикуляції. Кожний окремий звук характеризується тільки йому властивою комбінацією характерних розрізнявальних ознак, як артикуляційних, так і акустичних. Знання їх необхідне для правильної організації роботи з формування правильної звукової вимови.

Для чіткої артикуляції потрібні сильні, пружні і рухомі органи мовлення — язик, губи, м'яке піднебіння. Оскільки артикуляція пов'язана з роботою численних м'язів (жувальних, ковтальних, мимічних та ін.), то органи артикуляційного апарату повинні постійно тренуватися спеціальними логопедичними гімнастичними вправами — **артикуляційною гімнастикою**. Вікові періоди виникнення звуків у дитини:

- 1 -2 роки - звуки А, О, Е, П, Б, М
- 2 - 3 роки - звуки І, И, У, Ф, В, Т, Д, Н, Г, К, Х, Й
- 3 - 4 років - звуки С, З, Ц
- 4 - 5 років - звуки Ш, Ж, Щ, Ч
- 5 - 6 років - звуки Л, Р

Існує два види гімнастики для розвитку артикуляційного апарату:

1. **Пасивна**, при якій напрямок правильного руху мовному апарату малюка задає дорослий;
2. **Активна**, при якій дитина абсолютно самостійно, без суттєвої допомоги дорослого, робить вправи. У першому випадку фахівець, який займається з дитиною, може допомагати йому фізично. Наприклад, поправляючи неправильне положення язика і губ або ложкою, або чистими руками, або спеціальним шпателем. Те ж може робити і мама за рекомендацією логопеда.

Не потрібно чекати якогось певного віку, щоб поча-

ти перші заняття з артикуляційної гімнастики. Вже з 3-4 місяців життя новонародженого мама повинна активно спілкуватися з ним, привертаючи увагу до своєї миміки під час виголошення різних звуків. Читаючи казки або розповідаючи історії, можна вимовляти звуки перебільшено, підкреслюючи звучання, і рухів м'язів обличчя.

При постановці звуків вибирають ті вправи, які необхідні для артикуляції даного звука з урахуванням особливостей моторики артикуляційного апарату дитини. Як правило, вправляти дитину необхідно не лише в тих рухах, які порушені, а також у тих, які потрібні для постановки конкретного звука. Всю систему артикуляційної гімнастики можна розділити на два види вправ: статичні і динамічні. Кожна вправа має свою назву. Назви ці умовні, але дуже важливо, щоб діти їх запам'ятовували. Вправи для розвитку рухів органів артикуляційного апарату при дислалії поєднані в комплекси.

Кожний комплекс має певну спрямованість:

- I. Вправи, що виробляють основні рухи і положення органів артикуляційного апарату.
- II. Вправи, що готують артикуляційний апарат до вимовлення свистячих звуків.
- III. Вправи, що готують артикуляційний апарат до вимовлення шиплячих звуків.
- IV. Вправи, що готують артикуляційний апарат до вимовлення звуків [л] і [л'].
- V. Вправи, що готують артикуляційний апарат до вимовлення звуків [р] і [р'].

У всіх вікових групах можуть бути використані одні й ті ж комплекси, але вимоги до проведення артикуляційної гімнастики і до виконання вправ на кожному віковому етапі будуть різними.

Спочатку познайомте дитину з основними положеннями губ і язика за допомогою веселих історій, наприклад: Казка про Веселий Язичок. Займатися артикуляційною гімнастикою з дітьми потрібно не менше 2-х разів на день (вранці і ввечері) протягом 5 – 7 хвилин, залежно від віку і посидючості дитини. Займаючись із дітьми 3 – 4 –річного віку, треба стежити, щоб вони засвоїли основні рухи. До дітей 4 – 5 років вимоги підвищуються: рухи повинні бути все більш чіткими і плавними.

У 6-річному віці діти виконують вправи в швидкому темпі, уміють утримувати положення язика якийсь час без змін.

Необхідно виробляти наступні якості всіх рухів: точність, чистоту, плавність, силу, темп, стійкість при переході від одного руху до іншого.

Комплекс артикуляційних вправ для підготовки до постановки різних груп звуків

- "Лопатка", "Усмішка", "Паркан", "Млинчик", "Гребінець". Утримувати 10-15 с.
- "Гойдалка", "Чисті зуби". Повторити до 5 разів.
- "Гірка", "Віник". Утримувати в такому положенні 10-15 с.

Вправи для підготовки артикуляційного апарату до постановки шиплячих звуків

- "Чашечка", "Грибок", "Віник", "Маляр". Утримувати 10-15 с.

- "Трубочка", "Гойдалка", "Конячка", "Смачне варення". Повторити 10 разів.

Вправи для підготовки артикуляційного апарату до постановки звуків л, л'

- "Неслухняний язичок", "Гойдалка", "Смачне варення", "Індичата", "Конячка". Виконати 10-15 разів.

- "Гармошка", "Грибок". Утримувати 10-15 с.
Вправи для підготовки артикуляційного апарату до постановки звуків р, р'

- "Неслухняний язичок", „Чашечка”. Утримувати в такому положенні 10-15 с.

- "Смачне варення", "Гойдалка", "Конячка", "Грибочок". Зробити 10 разів. На відміну від вправи „Конячка” язик не повинен відриватися від піднебіння. "Маляр". Виконати 10 разів, змінюючи напрям.

- "Барабанчики". Відкрити рот, підняти широкий язик вгору та постукати кінчиком язика по верхнім альвеолам чітко вимовляючи звук д. Поступово збільшувати темп, вимовляючи д-д-д.

- "Літак". На кінчик носа покласти шматочок паперу або вати. Відкрити рот, широкий язик покласти на верхню губу, бокові краї язика притиснуті. Повітряний струмінь виходить посередині язика. Дитина повинна сильно подути, так, щоб "літак" полетів вгору.

Список використаних джерел

1. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М.К.Шеремет. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 672с.
2. Методика розвитку рідної мови: Ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі // За ред. А.М.Богуш. К.: Вища школа, 1992.
3. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс - К.: Освіта України, 2011. 292с.
4. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. К.: Освіта, 1992. 176с.
5. Федорович Л.О. Логопедичний альбом. Навчальний посібник. Кременчук: Християнська зоря, 2001. 186с.
6. Федорович Л.О. Формування правильної вимови у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Полтава, 2004. 370с.
7. Федорович Л.О. Постановка звуків у вимові дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів. – Кременчук: Християнська Зоря, 2007. 72с.
8. Федорович Л.О. Артикуляційна гімнастика. Методичні рекомендації для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів. – Кременчук: Християнська Зоря, 2008. 74с.

В. ПЕРЛИК

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДУ

На початку XXI століття освітній процес зазнав значних реформ, що знайшло відображення у Законі України «Про освіту» (2017 р.), Законі «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.), Професійному стандарті керівника (директора) закладу загальної середньої освіти (2021 р.), тощо. Заклади освіти зумовлюють необхідність переосмислення освітніх завдань, актуалізації змісту навчання, створення проектно-життєвого простору, технологій становлення індивідуальності здобувача освіти як суб'єкта і проектувальника життя, спрямованого на розвиток конкурентоспроможної, компетентної особистості, яка творчо підходить до розв'язування проблем, прагне змінити на краще своє життя й життя своєї країни. Головними фігурами в освітніх закладах є здобувач освіти і вчитель, які повинні творчо працювати, вчитися, самовдосконалюватися, останні мають працювати над виробленням і вдосконаленням методів навчання і виховання, зокрема інтерактивних. Основним завданням вчителя на даний момент є саме створення умов для формування творчої компетентної особистості, яка буде здатна реалізувати свій потенціал у суспільстві. Автономія закладу освіти є базовою умовою інновацій в освіті, а також соціальних та організаційно-економічних інновацій.

Аналізуючи наукові дослідження, вважаємо, що невід'ємною частиною процесу розвитку кожного сучасного закладу освіти стало активне впровадження педагогічних інновацій. Головними завданнями педагогічних працівників закладу освіти є виховувати, навчати і розвивати дітей, використовуючи різноманітні форми, методи, технології, засоби роботи. Проблеми використання інноваційних технологій в освітньому процесі присвятили свої роботи А. Вербицький, І. Дичківська, В. Загвязинський, М. Кларина, О. Листопад, В. Нестеренко, Є. Полат, С. Сисоєва та ін. Проблема дослідження реформуван-

ня вищої освіти, як складової освітньої галузі в аспекті автономії, присвячено праці учених В. Алькеми, Г. Войтенко, В. Войтенко, М. Зубрицької, Г. Касьянова, Ю.Крячка, М. Степка, Г. Чекаловської, В. Яблонського. Дослідженням можливостей практичного впровадження механізмів автономії у закладах загальної середньої освіти присвячено праці Г. Сизоненко, Л. Паращенко, Ю. Шукевича.

Мета статті полягає в обґрунтуванні та аналізі особливостей запровадження інноваційних технологій в освітньому процесі закладу загальної середньої освіти в умовах автономії закладу.

Закон України «Про освіту» термін «автономія» трактує в такому значенні: «автономія - право суб'єкта освітньої діяльності на самоврядування, яке полягає в його самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що проводиться в порядку та межах, визначених законом». Заклади освіти з повноваженнями автономії не слід розглядати як окрему освітню установу, а тільки як складову сукупної системи освіти, яка визначена Державними стандартами. Автономія закладів загальної середньої освіти не проголошується керівником установи, чи то управлінням освіти, а визначається законодавством України та установчими документами. На перший погляд, автономія могла б звужувати права закладів освіти, як суб'єкта освітньої діяльності. Але сучасні умови функціонування закладів загальної середньої освіти в форматі автономії вимагають залучення всіх учасників освітньої діяльності, що спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію інноваційних змін освітнього процесу.

В педагогічній літературі часто зустрічаються поняття «новація», або новий спосіб та «інновація», нововведення. Новація – це сам засіб (новий метод

методика, технологія, програма тощо), а інновація – це процес його освоєння. Також нерідко зустрічається поняття «технологія» і «педагогічної технології». Поняття "технологія" виникло у світовій педагогіці як протиставлення існуючому поняттю "метод". Суть даного поняття не має єдиного погляду. Кожне із визначень охоплює різні сторони навчального процесу. Саме тому на даний момент існує велика кількість педагогічних технологій. Отже, «інноваційні технології» - це цілеспрямований системний набір прийомів, засобів організації навчальної діяльності, що охоплює весь процес навчання від визначення мети до одержання результатів. Велика кількість авторів вважають, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним методологічним вимогам. Сюди відносяться:

- концептуальність - кожна педагогічна технологія повинна опиратися на певну наукову концепцію, що містить філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітньої мети;

- системність, а саме педагогічній технології мають бути притаманні всі ознаки системи: логіка процесу, взаємозв'язок всіх його частин, цілісність;

- можливість управління, яке включає в себе діагностику цілого покладання, планування, проектування процесу навчання, поетапну діагностику, варіювання засобами та методами з метою корекції результатів;

- ефективність, тобто сучасні педагогічні технології повинні бути ефективними за результатами і гарантувати досягнення певного стандарту освіти;

- відтворюваність - можливість використання (повторення, відтворення) педагогічної технології в інших ідентичних освітніх закладах, іншими суб'єктами;

- візуалізація (характерна для окремих технологій) оснований на використанні аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання та застосування різноманітних дидактичних матеріалів і оригінальних наочних посібників. Розглядаючи психолого-педагогічні інновації як новостворені (застосовані) чи вдосконалені технології (чи проекти), які істотно змінюють обсяги, структуру та якість педагогічного процесу, ми, насамперед, виділяємо такі технології:

- розвивального навчання;
- особистісно-орієнтованого навчання;

- колективного навчання;
- модульно-розвивального навчання;
- життєтворчого навчання;
- особистісно-орієнтованого виховання;
- психологічного управління тощо.

Ці та інші освітні інновації, представляються своїми технологіями, а саме сукупністю форм, методів і засобів навчання, виховання та управління, які об'єднані єдиною метою і визнані освітньою громадськістю країни. Досить важливим є той факт, що оволодіння новими технологіями навчання й виховання вимагає насамперед внутрішньої готовності викладача до перетворення самого себе. До прикладу, введення технології дистанційного навчання, в зв'язку з поширенням вірусної інфекції COVID19, всі учасники освітнього процесу повинні були швидко організуватися і опанувати комп'ютерні засоби, задля ефективного навчання.

До основних понять інноваційних технологій відносять:

- нестандартні уроки;
- індивідуальна робота;
- контроль і оцінка навчальних досягнень учнів (через контрольні роботи, тести, завдання, робочі зошити, тощо.);
- групове і додаткове навчання;
- факультативи за вибором учнів (поглиблюють знання);
- науковий експеримент при вивченні нового матеріалу;
- застосування досягнень техніки («Інтернет-системи», мультимедійні технології тощо);
- нові підходи до формування навчальних планів.

Педагогічні інновації, що використовуються педагогічними працівниками можна поділити на освітні та виховні. Розглянемо детальніше кожен з них. Освітні інновації суттєво поліпшують мотивацію учнів до навчального процесу. Сюди відносяться: інтегроване навчання, технології групової навчальної діяльності, особистісно-орієнтоване навчання (для інклюзивної освіти), профільне навчання, інформаційні технології навчання. Що ж стосується виховних інновацій, то під ними розуміють ті, що формують в здобувачів освіти особистісні цінності у контексті із загальнолюдськими. Основними є: національне виховання, громадянське виховання та виховання духовно-ціннісних орієнтирів.

Закон України «Про освіту» надає закладам загальної середньої освіти право самостійно ухвалювати рішення щодо внутрішнього управління та фінансування, ставити серйозні задачі й визначати шляхи та способи їх досягнення в залежності від специфіки та місії закладів освіти, але водночас треба добре усвідомлювати, що разом з цими свободами покладається і величезна відповідальність за кінцевий результат. Інноваційність - один із основних принципів управління освітою і є сукупністю

способів, методів, форм та правил управління освітнім процесом, освітньою та іншою діяльністю і персоналом, зайнятим цією діяльністю.

Питання щодо визначення поняття автономії закладів загальної середньої освіти, способів її формування, класифікації їх форм і обсяг повноважень, знаходяться в постійному розвитку і залишаються актуальними та потребують подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради, 2017. – №2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>
2. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради, 2014. – № 37-38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. - К., 2018.
4. Ігнатенко М. Сучасні освітні технології // Математика в шк.,- 20014. - №4.
5. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність/ В.В. Химинець. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. – 364 с.

З ДОСВІДУ РОБОТИ

О. ТРЕТЬЯКОВА

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ СУСПІЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

В умовах сьогодення одним з головних пріоритетів діяльності держави є підвищення її якості освіти, а саме: забезпечення зростання відповідності змісту та форм освіти та формування в учнів необхідних для життя ключових компетентностей.

Серед ключових напрямів оновлення змісту освіти головна роль належить упровадженню і розвитку медіаосвіти та медіаграмотності, які, за визначенням «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», являють собою «частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефо-

нія) медіа».

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні зазначено, що «Медіаграмотність – складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технологією, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіа засобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіа джерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [1].

Термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» і «візуальна грамотність». На думку науковців, Роберта К'юбі та Федорова О.В,

медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, мала розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі. Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп (Chris Worsnop) вважає, що медіаграмотність – це результат медіаосвіти, вивчення медіа. Що чим більше ми вивчаємо медіа (за допомогою медіа), то більше ми медіаграмотні, тобто медіаграмотність – це здатність експериментувати, інтерпретувати, аналізувати та створювати медіатексти [2].

Незважаючи на те, що впровадження елементів онлайн-освіти відбулося ще у 2012 році, коли на світ з'явилися перші освітні платформи, але масове їх застосування почалося саме у 2020 році під час пандемії.

Сьогодні, в умовах сучасного інформаційного суспільства однією з першочергових завдань закладів загальної середньої освіти має стати виховання грамотної, культурної особистості.

Медіаграмотність є важливим і вкрай потрібним предметом у XXI столітті. З появою штучного інтелекту та стрімким розвитком веб 2.0 стало просто і легко створювати та розповсюджувати фейки, тому формування навиків критичного мислення має відбуватися у форматі неперервної освіти як дорослих, так і у дітей.

Медіаграмотність у сучасному світі – це вміння правильно розуміти, аналізувати й оцінювати інформацію у різноманітних медіа. Щодня ми зустрічаємося з величезною кількістю інформації, і головною складністю тут є те, щоб обрати потрібну. Глобалізація та інформаційна революція зробили наше сприйняття світу значною мірою залежним від того, як його подають медіа. Останні не завжди перевіряють першоджерела, які містять елементи маніпуляції та підтасувань.

Основними причинами формування медіаграмотності в учнів на уроках суспільних дисциплін є: по-перше, велика кількість інформації, виникає інформаційний «бутерброд», коли мозок починає «заощаджувати» ресурси та запам'ятовувати лише яскраві факти, тексти. По-друге, інформація надходить хаотично і вона різна. По-третє, інформація розповсюджується занадто швидко, іноді сюжети не пов'язані між собою, багато реклами. Усе це спонукає людину шукати все нову і нову інформацію, посилюється бажання спілкуватись у соціальних мере-

жах тощо.

Для сучасної людини вміння критично сприймати інформацію, аналізувати її, визначати чи маніпулятивна вона – одна з найцінніших компетенцій, яка дозволяє адекватно сприймати навколишній світ і ухвалювати корисні для себе рішення. Без таких умінь людина стає беззахисною перед маніпуляціями і ухвалює рішення в інтересах тих, хто подає інформацію.

У сучасному суспільстві наукам гуманітарного циклу (історії, основам правознавства, громадянській освіті) належить особлива роль, оскільки під час вивчення цих предметів відбувається формування основ світогляду учня. Звертаємо увагу, що саме гуманітарна освіта формує особистість учня, готує його до життя у світі, навчає формам спілкування, розвиває здатність до сприйняття інформації та прийняття зважених рішень. Завдання вчителя, при формуванні медіаграмотності учнів, підготувати молодше покоління до повноцінного життя в інформатизованій державі, підвищувати якість, доступність та ефективність освіти засобами ІКТ та медіаосвіти. Варто зазначити, що основним завданням на уроках громадянської та історичної освітньої галузі, під час формування медіаграмотності, має бути: розвиток в учнів сприйняття медіатекстів, їх «читання»; активізація уваги, зорової пам'яті; розвиток різних видів мислення (критичного, логічного, творчого, інтуїтивного тощо); розвиток креативних практичних умінь на матеріалах медіа.

Сьогодні, наші учні є активними споживачами медіаконтенту, перебувають під впливом інформації, яка впливає на формування їхнього світогляду, систему цінностей, поведінку. Тому, актуальними завданнями громадянської та історичної галузі є: навчити учнів використовувати медіа, аналізувати тексти, знати правила культури спілкування в інтернеті, володіти медіаграмотністю.

Зазначимо, що вмінню працювати з візуальними медіапродуктами присвячено ряд наукових і педагогічних праць. Так, Наталія Череповська у своєму посібнику, надає поради щодо проведення занять із формування візуальної медіакультури підлітків. Авторка пропонує набір стандартних пам'яток для аналізу медіатекстів, надає класифікацію візуальних медіатекстів, пропонує ідеї для творчих завдань, які можуть бути використані вчителями для інтеграції медіакультури в суспільні дисципліни (історія, правознавство, громадянська освіта) [7].

Звертаємо увагу, що формування медіаграмотності учнів на уроках суспільних дисциплін нерозривно пов'язане з розвитком критичного мислення, завдяки чому здобувачі освіти набувають навиків перемагати сумніви, аналізувати інформацію, протистояти впливам, маніпуляціям.

На уроках суспільствознавчих дисциплін варто створювати атмосферу порозуміння, взаємоповаги, творчої співпраці, інтерактивної комунікації. Під час навчання школярів цікавлять не тільки питання теорії предмету, але аналіз подій, явищ, процесів, обґрунтування своєї точки зору стосовно проблеми, тобто відбувається формування критичного мислення особистості.

Важливою методичною умовою формування медіаграмотності учнів на уроках, наприклад, інтегрованого курсу «Громадянська освіта» є використання проектної технології. Проекти дають змогу залучити кожного учня до активної діяльності, сприяють розвитку інформаційно-цифрової, соціальної, громадянської компетентностей.

Для виховання самостійної, творчої особистості, здатної вільно орієнтуватися в існуючому медіапросторі, важливим є впровадження вчителем у процесі навчання кейс-технології. Саме застосування цієї технології створює умови для розвитку в учнів уміння аналізувати і встановлювати проблему, вести дискусію, формулювати, висловлювати, відстоювати свою точку зору і оцінювати позицію опонента, приймати рішення з урахуванням конкретних умов і наявності фактичної інформації, отриманої з кейсу.

Допомогти учням опанувати поняття, пов'язані із сучасними медіа та їх впливом, можна на основі організації дослідницької роботи, наприклад, за темою «Маніпуляція як чинник формування суспільної свідомості», мета якої полягає в здійсненні дослідження проблеми соціального маніпулювання, його ролі в системі суспільних відносин. У ході роботи учні з'ясовують, що маніпуляція – це прихований вплив на психіку та вчинки людей завдяки ефектам навіювання. У підкоренні власного «Я» велику роль відіграють засоби масової інформації, а протистояти таким впливам може людина, що володіє критичним мисленням.

Щодо сучасного медіаконтенту, то тут можливість вчителя значно ширші. В умовах інформаційного суспільства та медійних маніпуляцій, учитель – саме та людина, що має формувати адекватне сприйняття учнем дійсності. Для ознайомлення з останніми но-

винами краще використовувати різні джерела мережі «Інтернет», із обов'язковим критичним порівнянням інформації, що міститься в ньому. Прикладом таких джерел можуть бути сайти інформаційних агентств та всеукраїнських газет: інформаційне агентство УНІАН (<https://www.unian.ua/>), інформаційно-аналітичний тижневик «Дзеркало тижня. Україна» (<https://zn.ua/ukr/all-news>), щоденна всеукраїнська газета «День» (<https://m.day.kyiv.ua/>), «Українська правда» (<https://www.pravda.com.ua/>) тощо.

Медіаграмотність необхідна учням, щоб орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, уміти аналізувати медіатексти в історичному, соціальному, культурному контекстах, розуміти значення медіа в житті кожної людини.

Слід зазначити, що учні мають значний аудіовізуальний досвід: володіють навиками роботи з комп'ютерною технікою, мобільними телефонами, але у них недостатньо розвинені вміння, що дозволяли б співвідносити емоційне сприйняття з понятійними судженнями. Учні не вміють аналізувати мову медіаповідомлень, визначати маніпулятивні слова-маркери, відстоювати власну точку зору під час створення й обговорення медіатекстів, дотримуватися етичних норм спілкування в медіапросторі. Так, необхідними навиками та вміннями учні старших класів можуть оволодіти на уроках інтегрованого курсу «Громадянська освіта».

Навчальною програмою передбачено вивчення розділу «Світ інформації та мас-медіа», у змісті якого є теми: «Комунікація, інформація, медіа», «Медіа і демократія. Свобода, етика і відповідальність», «Маніпулятивний вплив медіа», «Інтернет». У програмі визначені очікувані результати щодо навчально-пізнавальної діяльності десятикласників з питань медіаграмотності, учні мають знати і розуміти зміст понять: свобода слова, інформація, медіатекст, суспільне мовлення, пропаганда, реклама, маніпуляція, джерела інформації, «мова ворожнечі».

Школярі мають уміти характеризувати функції медіа в демократичній державі та наводити приклади їхнього впливу на прийняття рішень; описувати ознаки замовних матеріалів у медіа; знати можливості інтернету та усвідомлювати небезпеки, пов'язані з його використанням. Також мають бути сформовані такі вміння і навички: усвідомлювати різницю між реальною подією та її відображенням у медіатексті, технологіями критичного аналізу

медіатекстів, перевіряти достовірність джерел інформації; простежувати переваги і ризики під час користування соціальними мережами. В учнів має бути сформований критичний підхід до медіатекстів, готовність не вживати «мову ворожнечі», усвідомлення, що свобода слова – фундаментальна цінність демократичного суспільства [5]

З метою формування в учнів медіаграмотності та критичного мислення рекомендуємо до використання в освітньому процесі видання Академії Української Преси: посібник «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: посібник для вчителя» [2]; «Українська історія в кінофільмах», у якому автори пропонують вивчати історію ХХ століття, використовуючи роботи відомих українських режисерів: І. Кавалерідзе, І. Миколайчука, О. Довженка та інших [6]. Окрім того, у нагоді стане додаток до посібника, з переліком українських фільмів доби незалежності.

Окрім того, пропонуємо добірку ресурсів АУП, яка стане у пригоді під час підготовки та проведення заходів до відзначення Тижня медіа та інформаційної грамотності, з якими можна ознайомитися за покликанням (<https://www.aup.com.ua/book-review/resursi-aup-do-globalnogo-tizhnya-medi/>):

- навчальна програма «Основи медіаграмотності» (5-6 класи);
- навчальна програма «Основи медіаграмотності» (7-8 класи);
- навчальна програма «Основи візуальної грамотності» (9 клас);
- «Вступ до новинної грамотності» (навчальна програма з інтегрованого мистецтва слова і журналістики для учнів середньої школи);
- посібник «Медіаосвіта в огні» (матеріали спрямовані на системне та усвідомлене засвоєння методик критичного мислення);
- Тулбокс для вчителів (розробки уроків, вправ, занять, у які інтегровані елементи медіаграмотності) – <https://toolbox.medialiteracy.org.ua/materials/page/2/>.

Варто звернути увагу і на посібник для тренерів з медіаграмотності «Не потони в інформаційному дощі» [5]. У його розділах містяться детальні розробки тренінгів із питань впливу інформації, маніпуляцій та боротьби з ними, а також окремий розділ присвячено мові ворожнечі. Не дивлячись на те, що посібник розроблено для тренерів, але творчий учитель зможе знайти вправи, посилання на відео, ілюстрації, які

доцільно інтегрувати у шкільний курс історії. Посібник дає потужні інструменти для розуміння маніпуляцій і пропаганди, що важливо в умовах теперішньої інформаційної війни.

Сьогодні, нам усім потрібно усвідомити відповідальність за те, яку інформацію ми споживаємо, і яку роль відіграємо в тому, що споживають наші учні, друзі, родина та колеги.

Зараз повідомлень та новин – надлишок. Контент творить кожен, хто хоче його творити. Інформації стало багато, тому гостро постала проблема її аналізу та критичного сприйняття, щоб відсіяти неправду.

Звертаємо увагу, що цікаву інформацію для проведення дискусій на уроках громадянської освіти, з метою розвитку критичного мислення та формування медіаграмотності, можна знайти на сайтах: «Детектор медіа», «Медіаосвіта і медіаграмотність», «Stopfake», «Fakeoff».

Пам'ятаємо, що у наших силах навчитися інформаційній стійкості, зменшувати об'єми інформаційного абсурду та не піддаватись на маніпуляції.

Окрім того, варто вчити учнів:

- свідомо формувати свій інформаційний простір (звертати увагу з якою кількістю медіа та інформації ви взаємодієте щоденно);
- протидіяти цифровій залежності (перевіряти власні упередження);
- перевіряти інформацію в різних джерелах;
- перевіряти інформацію перед поширенням.

Тому, «стати медіаграмотним» – не означає пройти онлайн-курси, вивчити правила, отримати сертифікат. Медіаграмотність – це практичний навик, риса стилю життя.

Отже, завдяки формуванню медіаграмотності, на уроках громадянської освіти, здобувач набуває загального медіаіммунітету, стає здатним орієнтуватися в потоці інформації, розуміє сутність цієї інформації та її функціонування, набуває навиків у сприйманні інформації та критичного мислення, опановує вміння застосовувати знання на практиці. Формування медіаграмотності, як засобу критичного мислення, забезпечить збереження патріотичної ідентичності особистості, розвиток автономного ставлення до будь-якої інформації, оптимізацію патріотизму особистості в цілому як її психологічного ресурсу в умовах інформаційної війни.

Список використаних джерел

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)/ за ред. Найдюнової Л.А., Слюсаревського М.М. Київ, 2016. 16 с.
2. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителів / за ред. Іванова В.Ф., Волошенюк О.В., Мокрогуза О.В. К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.
3. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бака та ін. / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К. : ЦВП, АУП, 2016. 243 с.
4. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Громадянська освіта» (інтегрований курс) 10 клас.
5. Не потони в інформаційному дощі. Навчання медіаграмотності громадян : посібник для тренерів. URL:http://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Citizen-Media-Literacy_Trainers-Manual_ua.pdf
6. Українська історія в кінофільмах: посібник для вчителя / Волошенюк О.В та ін. / За редакцією Волошенюк О. В., Іванова В.Ф. Київ : ЦВП, АУП, 2018. 57 с.
7. Череповська Н.І. Візуальна медіакультура: розвиток критичного мислення і творчого сприймання. - Київ: Міленіум, 2014. 59 с. URL:<http://lib.iitta.gov.ua/706111/1/%D0%B2%D1%96%D0%B7%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%83%D1%80%D0%B0%202014.pdf>

О. ПЛЮЩИК

ГЕНДЕРНОЧУТЛИВИЙ СТЕМ-УРОК: ПРИКЛАД УПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Тема уроку: Маятниковий годинник.

Мета уроку:

– навчальна: узагальнити, систематизувати і розширити знання про коливальний рух; досліджуючи коливання нитяного маятника, визначити, від яких фізичних величин залежить період коливань нитяного маятника; застосовувати знання з теми “Коливальний рух” для побудови фізичної моделі “Маятниковий годинник”; розвивати навички обчислення за формулами, роботи в спільних Google таблицях; повторити відомості з теми «Числівник»;

– діяльнісна: вміння застосовувати набуті знання при вирішенні практичних завдань; моніторинг власного здоров'я з використанням власноруч створеної фізичної моделі; розвивати вміння обробляти та співставляти наукову інформацію про фізичні явища з життєвими ситуаціями та створювати фізичні моделі; розвивати в учнів/учениць уміння та навички, необхідні для вирішення нестандартних завдань, що зумовлені змістом уроку, навички самостійного пошуку шляхів з'ясування істини, самостійного здобування нової інформації;

– виховна: ознайомити з професією годинникаря для визначення власної життєвої траєкторії; виховувати шанобливе ставлення до людей різних професій; зміцнити в свідомості кожного громадянина/громадянки гордості за свою країну.

– ціночна: учень/учениця:

- формулює самостійно проблему, доступну для дослідження, пояснює свій вибір;
- визначає мету і завдання відповідно до сформульованої проблеми дослідження;
- прогнозує самостійно результати кожного етапу дослідження відповідно до умов його виконання;
- спостерігає, досліджує об'єкти та явища самостійно/в групі за складеним планом з використанням математичних, реальних, комп'ютерних моделей;
- дотримується правил безпеки життєдіяльності під час досліджень та експериментів;
- формулює висновки відповідно до мети дослідження;
- оцінює самостійно або з допомогою учителя/вчительки

чи інших осіб можливість використання результатів дослідження для розв'язання навчальної/життєвої проблеми;

– презентує результати дослідження у самостійно обраний спосіб, зокрема з використанням цифрових пристроїв, пояснює на основі особистого досвіду;

– враховує думки/погляди інших під час прийняття спільних рішень;

– висловлює судження щодо власної мотивації, особистих дій у групі для досягнення результату;

– рефлексує щодо особистісного розвитку за результатами групової роботи.

Компетентності:

– ключові: вміння вчитися – вміння здійснювати вибір навчально-пізнавального завдання з урахуванням рівня навченості й наукованості; активувати розумову діяльність учнів/учениць, розвивати критичне мислення; оцінка досягнень учнів/учениць протягом усього процесу його діяльності, а не тільки за кінцевим результатом;

– інформаційні: вміння осмислювати й використовувати інформацію з різних джерел (мовлення учителя/вчительки, учнів/учениць, зміст повідомлень та презентацій);

– комунікативні: вміння вільно висловлюватися, стимулювання учнів/учениць до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без побоювань помилитися, отримати хибну відповідь тощо; залучення учнів/учениць до діалогу, диспуту, які б дозволяли учнівству виявляти ініціативу, самостійність, створення обстановки для природного самовираження учня/учениці;

– соціальні: вміння продуктивно співпрацювати, проявляти ініціативу, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації на уроці з метою взаємодії з іншими учасниками/учасницями освітньої діяльності на уроці;

– предметні: удосконалити знання учнів/учениць про коливальний рух, числівники; формувати вміння використовувати теоретичні знання до розв'язування практичних задач.

Інформаційно-комунікаційні технології, що застосовуються: мобільний додаток AR Book, інтерактивний опитувальник Mentimeter, сервіс для інтерактивних вправ LearningApps, хостинг YouTube, онлайн-дошка Jamboard, Google таблиці, Google Диск для збереження матеріалів, візуальне об'єктно-орієнтоване середовище програмування для навчання школярів Scratch онлайн, сервіс для створен-

ня інтерактивних вправ Wordwall, генератор QR – кодів.

Обладнання: мультимедійний комплекс, персональні планшети учнів/учениць, смартфони, штативи з муфтами, тягарці, нитки, секундоміри, пісочні годинники, приладдя для експерименту «Порядок та хаос - домашня маятникова хвиля», цеглинки LEGO, креслярські інструменти (лінійка, гумка), роздруковані матеріали.

Тип уроку: STEM-урок - дослідження

Види діяльності: фронтальна, групова, індивідуальна, робота в парах.

Час проведення заняття: 45 хвилин.

Додаткові медіафайли: <https://drive.google.com/drive/folders/14DhWYOBtkPESpTdqGvwDfyFY9Xbq1cHU?usp=sharing>

Гендерність на уроці: Для сприяння подоланню гендерних стереотипів при проведенні уроку учитель/вчителька використовує гендерно-чутливий підхід:

– при виконанні активностей створювалися рівні умови незалежно від статі;

– гендерночутлива мова;

– можливість кожній/кожному приміряти на себе роль лідера/лідерки;

– мотивація до вивчення STEM–предметів дівчатками;

– розкриття пріоритетів STEM професій та успішної кар'єри жінок в них (професія годинникаря).

Організаційний момент. Створення позитивної атмосфери.

Вітаю, мої найрозумніші учні/учениці. Сьогодні ми вас знову запрошуємо в захоплюючий світ фізики, де ми плідно працюватимемо разом і звичайно розраховуємо на вашу підтримку та допомогу. Пропонуємо розпочати наш урок з щирої посмішки, подаруйте її одне одному, а ми бажаємо кожному із вас, щоб на цьому уроці ви були:

Учитель/вчителька демонструє кожну букву окремо і до кожної букви озвучує побажання учнівству.

У – успішним/успішною

С – самовпевненим/самовпевненою

П – працюючим/працюютою

І – інформованим/інформованою

Х – хоробрим/хороброю

У – уважним/уважною

Пам'ятайте, що життя не стоїть на місці. Змінюються технології. Наше сьогодення вимагає мобільності, здатності швидко адаптуватися в різних умовах. Сьогодні на уроці ви усі матимете чудову нагоду проявити свої здібності, розум та знання. Для того, щоб у нас усе вийшло, пропоную дослухатися до слів американського винахідника Генрі Форда «Зібратися разом – це початок, триматися разом – це прогрес, працювати разом – це успіх». Ми вже зібралися в цьому класі, нас тримає разом спільна мета і ми починаємо працювати. Бажаю успіху!

II. Постановка проблеми.

Учитель/вчителька зараніше розставляє стільці по колу і пропонує учнівству стати кожному перед своїм стільчиком і оголошує завдання: по команді «почали» заплющити очі і сісти на стільчик лише тоді, коли завершиться, на їх погляд, 1 хвили-на. Учитель/вчителька пропонує за бажанням обрати 1 учня/ученицю, який/яка буде відповідальним/відповідальною за час і оголосить коли закінчиться 1 хвили-на. Учні/учениці проводять запропоноване завдання. По закінченню цього завдання учитель/вчителька задає запитання учню/учениці відповідальному/відповідальній за час:

Чи всі діти сіли на стільчики в один момент?

Евристична бесіда .

Як ви уявляєте собі, що таке "час"? Як ви його відчуваєте?

Що робити, якщо сучасні пристрої для вимірювання часу зникли?

Які події тобі здаються найдовшими і найкоротшими у твоєму житті?

Як ти відчуваєш, коли чекаєш на щось цікаве, і час йде повільно?

III. Висування гіпотез.

Мозковий штурм з використанням інтерактивної онлайн-дошки Jamboard .

Якщо кожен з вас відчуває час по-різному, то як же відміряти 1 хвилину, якщо ми не можемо покластися на свої відчуття, не маючи годинника?

Учитель/вчителька демонструє нитку й тягарець

А якщо у вас є ця нитка та тягарець?

Учні/учениці записують відповіді на інтерактивній онлайн-дошці Jamboard за покликанням https://jamboard.google.com/d/1T_EIHPLxcsZnyl8EFQubSOKh_afFyQFMRx-jrZLR7Wo/edit?usp=sharing або QR-кодом, роблять припущен-

ня, висувують гіпотези і приходять до думки, що для того, щоб відміряти 1 хвилину треба виготовити нитяний маятник та дослідити його коливання.

Випереджаюче індивідуальне завдання.

Учитель/вчителька пропонує учнівству прослухати цікаву історичну довідку, яку зараніше підготував/підготувала учень/учениця.

Історична довідка: Як з'явився маятник? Такий хронометричний прилад з'явився ще в XVI столітті. Його винахідником став спадкоємець великого відомого вченого Галілео Галілея.

Вчений в молоді роки спостерігав за коливаннями лампад Пізанського собору, заміряючи удари власного пульсу. В ході таких емпіричних досліджень він зрозумів, що період коливання лампад під поривами вітру залежить виключно від довжини ланцюгів. Ні вага, ні габарити предметів ніяк не впливають на проміжки часу між їх коливаннями. Відкриття законів коливання маятника стало найважливішою подією для подальшого удосконалення годинникового механізму. Реальна конструкція маятникових годинників з'явилася в 1658 році завдяки працям голландського математика і астронома Христіана Гюйгенса, який також винайшов балансовий регулятор, що дозволив створити кишенькові та наручні годинники.

IV. Актуалізація знань учнів. Повторення навчального матеріалу.

А чи вийде в сучасному світі зробити все те, про що ви почули з історичної довідки?

А які знання для цього нам потрібні?

Давайте разом згадаємо основні поняття, які ви запам'ятали з теми «Колівальний рух». Відкрийте, будь ласка, мобільний додаток AR Book, знайдіть розділ «Механіка» і перегляньте дослід «Колівальний рух» на 3D моделі або в доповненій реальності.

Учнівство переглядає дослід.

Пропоную вам записати, за допомогою інтерактивного опитувальника Mentimeter, всі фізичні величини, явища або одиниці вимірювання, які ви повторили, переглянувши дослід, за покликанням <https://www.menti.com/alf4shweyhz4> або QR-кодом.

Учні/учениці вводять поняття, які вони повторили в додатку AR Book. Учитель/учителька використовуючи можливості платформи Mentimeter, бачить, що слова виділені більшим шрифтом – це слова, які учні ввели більше разів, відповідно і краще засвоїли, а слова, які відобразилися в хмаринці слів маленькими літерами – потребують повторення. Таким чином учнівство повторить ті поняття, які засвоїла меншість.

V. Оголошення теми уроку.

Робота в парах. Інтерактивна вправа «Розумний дешифрувальник».

Тему уроку зашифровано за допомогою цифр, під якими записані літери. Учитель/учителька пропонує учнівству користуючись умовними позначками українського алфавіту як дешифратором, розшифрувати і оголосити тему уроку.

Учитель/учителька роздає учням/ученицям роздруковані картки «Розумний шифрувальник» або пропонує перейти за QR-кодом

Учнівство оголошує тему уроку: «Маятниковий годинник».

VI. Постановка цілей та очікуваних навчальних результатів.

Що, на вашу думку, ми будемо досліджувати сьогодні?

Який кінцевий продукт ми маємо отримати?

Прогнозоване самооцінювання. Чек-лист самооцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці".

Учитель/учителька роздає кожному учню/учениці персональний чек-лист самооцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці" і пропонує після виконання запропонованих завдань, протягом уроку, самостійно оцінювати свої успіхи та досягнення зафарбувавши відповідним кольором

смайлик: зеленим - якщо учень/учениця успішно справився/справилася із завданням, жовтим - якщо учень/учениця допустив/допустила деякі помилки при виконанні завдання і синім - якщо в учня/учениці виникли труднощі з виконанням завдання.

Творче завдання «Знайди зашифроване слово».

Учитель/учителька пропонує виконати інтерактивну вправу застосунку Learningapps за покликанням <https://learningapps.org/display?v=ps0c6gtgc23> або за QR-кодом, в якій є набір

букв, де сховані слова. Завдання для учнів/учениць – серед купи букв знайти слова-приладдя, яке знадобиться для експериментальних досліджень на уроці.

По закінченню виконання завдання учитель/учителька пропонує в чек-листі самооцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці" відповідним кольором замалювати відповідний смайлик.

Сьогодні на уроці ми будемо виготовляти маятниковий годинник та відмірювати за допомогою нього 1 хв. Експериментально ми повинні визначити, від чого залежить період коливань нитяного маятника, щоб сконструювати маятниковий годинник для відмірювання 1 хв.

VII. Вирішення проблемного питання.

Організація роботи в групах. Випадкове об'єднання в групи «3 Україною в серці».

До заняття учитель/учительці необхідно підготувати картки з патріотичними ілюстраціями. Перед початком занять перемішати їх і роздати по одному кожному учню/учениці. Перед початком роботи учні/учениці об'єднуються у відповідні групи для виконання завдання. Потрібно нагадати правила роботи в групі: важливості чути один одного, умінню шукати компроміси, планувати й розподіляти обов'язки, рефлексувати щодо ефективності роботи в групі.

Експериментальне завдання «Дослідження коливань нитяного маятника».

А від чого, на вашу думку залежить період коливань нитяного маятника?

Учні/учениці озвучують свої припущення.

Отже, період коливань може залежати від маси, амплітуди та довжини нитки. Тому кожна група буде досліджувати залежність періоду коливань від маси, амплітуди та довжини нитки.

Учитель/вчителька роздає випадковим чином учням/ученицям 3 варіанти інструкцій для досліджень і пропонує заповнити спільну Google таблицю за покликанням <https://docs.google.com/spreadsheets/>

[d/15uzjkYvNeVLugyIOaSqvi0oqkm5HvoRVvOyt_z6-9Is/edit?usp=sharing](https://docs.google.com/spreadsheets/d/15uzjkYvNeVLugyIOaSqvi0oqkm5HvoRVvOyt_z6-9Is/edit?usp=sharing) або QR-кодом.

Учні/учениці після виконання експериментів та занесення результатів у спільну Google таблицю оголошують висновки, які вони отримали та обмінюються отриманими результатами.

По закінченню виконання завдання учитель/вчителька пропонує в чек-листі само-оцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці" відповідним кольором замальовувати смайлик.

Отримані вами висновки підтверджує наочний експеримент «Порядок та хаос - домашня маятникова хвиля».

Учитель/вчителька демонструє експери-

мент, який можна переглянути на хостингу Youtube за покликанням <https://www.youtube.com/watch?v=JslqubUjTck> або QR-кодом.

Обговорення в групах.

А чому вони коливаються з різними періодами? В ході бесіди, учнівство з'ясовує, що кожна кулька прив'язана до нитки різної довжини, тому період, а, отже частота, кожної кульки, різна. Чим більша довжина нитки до якої прив'язана кулька - тим більший період коливань, а частота коливань менша.

Проблемні питання з обговоренням.

В ході обговорення, ви озвучували різні числа. Як ви думаєте, чи може правильний запис чисел допомогти у точному виконанні розрахунків та розв'язанні завдань?

Які приклади можете навести, де правильний або неправильний запис чисел може вплинути на розуміння фізичних явищ?

Які правила ви вже знаєте для правопису числівників, і як вони можуть бути корисними, коли робите розрахунки на уроці фізики?

Як ви переконаєте своїх однокласників у важливості правильного запису чисел під час розв'язання завдань?

«Динамічна пауза. «Руханка з цеглинками».

Учитель/вчителька пропонує учнівству взяти цеглинки будь-якого кольору і вийти до дошки, а потім учитель/вчителька пояснює (**слайд 20**):

Мудрі цеглинки» з використанням цеглинок LEGO.

Для повторення вивченого матеріалу на уроках української мови в попередніх класах учитель/вчителька пропонує учнівству перевірити їхні знання з теми «Числівник». Учитель/вчителька озвучує запитання і демонструє картку, на якій зображені цеглинки LEGO з варіантами відповідей.

Учень/учениця обирає цеглинку відповідного кольору з правильною відповіддю і демонструє учитель/учительці. Наприкінці вправи, учитель/учителька пропонує обрати цеглинку, яка відповідає результату роботи учня/учениці під час виконання цієї вправи і відповідним кольором замалювати відповідний смайлик в чек-листі самооцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці"

Мовна гра «Розподіли числівники: кількісні та порядкові».

Учитель/учителька пропонує розподілити запропоновані числівники на кількісні та порядкові. Числівники заздалегідь роздруковані учителем/учителькою та відповідно оздоблені бокси для розподілу. Учень/учениця роздає учитель/учителька по декілька карток з числівниками, а потім пропонує розмістити їх у відповідні бокси: кількісні числівники й порядкові числівники.

По закінченню виконання завдання учитель/учителька пропонує в чек-листі самооцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці" відповідним кольором замалювати смайлик.

Зелений колір – 5 разів пострибати;

Синій колір – 3 рази присісти;

Червоний колір – 4 рази посміхнутись;

Жовтий колір – 1 раз станцювати.

VIII. Застосування отриманих знань в повсякденному житті.

Експериментальне завдання «Виготовлення маятникового годинника»

Учитель/учителька пропонує згадати результати досліджень (спільна Google таблиця) та зробити висновок: яка повинна бути довжина нитки, щоб відміряти 1 с і скільки повинно бути таких коливань, щоб відміряти 1 хв. Учні/учениці, на основі отриманих результатів, роблять висновок: що треба взяти нитку довжиною 25 см і відміряти 60 коливань.

Учні/учениці виготовляють маятниковий годинник для відмірювання 1 хв.

По закінченню виконання завдання учитель/учителька пропонує в чек-листі самооцінювання власних досягнень "Мої успіхи на уроці" відповідним кольором замалювати відповідний смайлик.

Коливальний рух - один з найпоширеніших рухів в природі та техніці. Коливаються дерева під дією вітру, поршні у двигуні автомобіля, ми можемо розмовляти і чути звуки завдяки коливанням голосових

зв'язок, повітря і барабанних перетінок, коливається серце.

Учні/учениці на планшетах за покликанням

<https://www.youtube.com/watch?v=hoYeYOkAPQM>

або QR- кодом дивляться відео «Неймовірна робота серця».

З основ здоров'я ви знаєте, що частота серцевих скорочень – це кількість ударів (скорочень) серця за одну хвилину. А пульс – це скільки разів на хвилину артерії розширюються і скорочуються у відповідь на роботу серця як помпи. Пульс має відповідати серцевому ритму (частоті серцевих скорочень).

Дитяче серце має особливості, що відрізняють його від серця дорослого. Так частота серцевих скорочень (серцебиття) у дітей є більшою за дорослих і залежить від віку. У людей у яких немає вад здоров'я нормою вважається – 65-90 ударів на хвилину.

Випадкове об'єднання в групі «Мистецька мозаїка». Робота в групах.

Учитель/учителька пропонує учням/ученицям обрати картку, на якій зображено частинку ілюстрації і пропонує знайти учнів/учениць, у яких є інші частини цього зображення. Таким чином учні/учениці об'єднуються в три групи: «Філологи/філологині», «Історики/історикині», «Програмісти/програмістині».

Перед початком роботи в групах учителю/учительці необхідно запропонувати учнівству розподіл ролей:

– Спікер: зачитує завдання групи; організовує порядок виконання.

– Секретар: веде коротко і розбірливо записи результатів своєї групи.

– Охоронець часу: стежить за часом.

– Доповідач: доповідає про результати роботи групи.

В подальшому, представники/представниці з кожної групи виступають по своїй тематиці. Кожна група працює над запропонованим завданням. При цьому учитель/учителька є неупередженим ведучим (фасилітатором), що не втручається в процес дослідження (виступів), а лише допомагає дітям при потребі, спрямовує їх у потрібному напрямку.

Організація роботи груп:

Учні та учениці класу об'єднані в три групи, кожна з яких має своє завдання:

– «Програмісти/програмистині»: створити програму автоматичного підрахунку періоду та частоти коливань маятнікового годинника за допомогою візуального об'єктно-орієнтованого середовища програмування для навчання школярів Скретч онлайн;

– «Історики/історикині»: підготувати доповідь про вчених/вчену, який/яка придумали маятнікові годинники;

– «Філологи/філологині»: опрацювавши пам'ятку «Котра година» виконати інтерактивну вправу за-стосунку *Learningapps* за покликанням

https://learningapps.org/display?v=p97r2pf6c22&fbclid=IwAR0xj9oJbSK9DOdz5C9Za4mqtePZqQRChiuQ_VZoFrmjEGPx0mGBrEhZ0dq або QR-кодом.

Учні/учениці презентують результати своїх досліджень.

Орієнтовний план відповідей:

Представники / представниці групи «Програмісти/програмистині» демонструють створену програму за допомогою візуального об'єктно-орієнтованого середовища програмування для навчання школярів Скретч онлайн. Розповідають, як вона працює. Роблять висновки-підтвердження, що для створення математичного годинника треба взяти нитку довжиною 25 см. Результат роботи групи: <https://scratch.mit.edu/projects/920548241>

Представники/представниці групи «Історики/історикині» визначають, хто вперше за історичними джерелами створив маятніковий годинник. Доповідають, з якими історичними подіями пов'язано створення пристрою. Інформують про те, що не тільки чоловіки, а й жінки обрали своєю професією – годинникарство. Результат роботи групи:

<https://docs.google.com/document/d/1MYolytmsoTvdMRUCXnTdmp3YwIKLqrZC/edit?usp=sharing&oid=108463768919434754830&rtpof=true&sd=true>

Представники/представниці групи «Філологи/філологині» використовуючи пам'ятку «Котра година» виконують інтерактивну вправу *Learningapps* і з'ясовують особливості написання/позначення часу. Результат роботи групи:

<https://drive.google.com/file/d/1Fm5Xqb5Wa0h3qhJmZlkgHfTlDios7MVcA/view?usp=sharing>

Учитель/учителька разом з учнівством, прослухавши відповіді представників/представниць груп, роблять висновок про те, що знання отримані на уроці знадобляться учням/ученицям в подальшому житті при виборі майбутньої професії.

ІХ. Рефлексія.

Учні/учениці оцінюють власні досягнення на уроці виставляючи загальний результат роботи на уроці в чек-листі самооцінювання власних досягнень «Мої успіхи на уроці».

Незакінчене речення «Мої професійні бажання». Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Найкраще я справився/справилася із завданням...

Виникли труднощі з виконанням...

Я мрію про професію ....

У мене є здібності до ...

Я можу досягнути успіху в ...

Найяскравіший момент сьогоднішнього уроку – це...

Х. Оголошення домашнього завдання

Оформіть в зошиті дослідження лабораторної роботи № 5 з теми "Дослідження коливань нитяного маятника".

Напишіть есе на тему «Одна хвилина, безмежні можливості». Використовуйте числівники (кількісні і порядкові) та конкретні приклади, можливо, ілюструючи ідеї зі свого власного життя або історій успіху осіб, які змогли використовувати кожну хвилину

для досягнення своїх цілей або виконайте вправу за посиланням [Числівники \(порядкові та кількісні\) - Сортування за групами \(wordwall.net\)](#) чи за QR-кодом.

Заключне слово учителя/вчительки.

Шановні учні/учениці! Пам'ятайте, що мудрість – це сукупність істин, здобутих розумом, спостереженням і досвідом, застосованих до життя, – це гармонія ідей і життя. Тому ми бажаємо вам, за умови наполегливої праці, стати мудрими й успішними людьми. До нової зустрічі!

О. КОРНІЄНКО

«НЕЗРУЧНІ ДІТИ» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: СТРАТЕГІЇ ДОПОМОГИ

«Тільки у моєї дитини така проблема, тому я найсумніша мама»; «моя донька непосидюча»; «схоже, що у сина вбудований мотор»; «у Владика прихована пружина, яка не дає йому посидіти спокійно хоч хвилину», «Ця дитина - біда, вона все ламає», «Микита всюди бігає, все на своєму шляху обганяє», «У мене стихійне лихо, а не дитина» - такі коментарі, на жаль сьогодні чує майже кожен учитель початкової школи. Така реакція батьків на власну дитину свідчить про недостатню взаємодію спеціалістів інклюзивно-ресурсного центру з навчальними закладами та вчителями щодо консультування дітей з проблемами навчання та поведінковими розладами. Недостатня інформація від педагогів про прояви таких проблем, а також неадекватна інформація про підходи до викладання та навчання осіб з гіперактивністю та дефіцитом уваги призводить до навчальних труднощів у майбутньому [4].

З іншого боку, гіперактивні діти можуть бути дуже талановитими й успішними. Вони допитливі, мають широкий спектр інтересів і здатні творчо, нестандартно реагувати на різні ситуації. Вони компенсують труднощі з навчанням, незграбність і коливання ефективності витонченим вирішенням завдань.

Зовні у такої дитини немає візуально помітних порушень, її поведінка виглядає як риса характеру

або невихованість, тоді як насправді гіперактивність фізично обумовлена дисфункцією ланцюгового зв'язку кори головного мозку і базальних гангліїв, які беруть участь у вищій нервовій діяльності, особливо в навчанні. Таким чином, дитина не має можливості впливати на свою поведінку одним лише бажанням. Їй потрібна поведінкова допомога, а іноді й медична допомога.

Діти з гіперактивністю відрізняються підвищеною імпульсивністю, порушенням уваги, зниженням здатності до самоконтролю. Але варто пам'ятати, що встановлення будь-якого діагнозу – це прерогатива лікарів, а не вчителів, вихователів, батьків і навіть співробітників інклюзивно-ресурсного центру. Оскільки розлад є біологічно обумовленим розладом контролю імпульсів, то його можуть досліджувати лише медичні працівники (зазвичай – психіатри).

Гіперактивність та імпульсивність, а також неуважність негативно впливають на успішність дитини. Подібні проблеми можуть виникати вже в першому класі, а поведінкові розлади часто супроводжуються виразною затримкою розвитку мовлення та шкільних навичок. Ці діти потребують корекційно-педагогічної підтримки, інколи потрібна допомога логопеда [4].

Первинна дисфункція кірково-підкіркових структур викликає нейродинамічну дисфункцію, внаслідок чого дитина часто відволікається, порушується увага, циклічність працездатності, ріст, стомлюваність, і при цьому, підвищуючи мотивацію, похвала дає короточасний ефект або не має його зовсім. Гіперактивність у дітей із такими розладами формується як своєрідний компенсаторний механізм недостатнього активаційного впливу підкіркових і стовбурових структур головного мозку в корі великих півкуль. Водночас розлади уваги також є наслідком дефіциту активності (коливання уваги, труднощі зосередження) і недостатнього контролю гіперактивності [3].

Для розвитку гіперактивної дитини особливо важливі соціальні фактори та середовище. На перший план виходять особливості оточення, стосунків у родині, рівень психологічного благополуччя, стиль виховання. Конфлікт, хаос, несумісні стосунки, виховна занедбаність посилюють прояви такого типового розвитку. І навпаки, сприятливе соціальне середовище, стабільні, гармонійні стосунки, що враховують особливості дитини, позитивно впливають на дитину, знижуючи ризик несприятливого розвитку та компенсуючи наявні порушення за рахунок пластичності дитячого мозку.

Розглянемо прояви гіперактивності під час уроку. Гіперактивна дитина підстрибує і ходить по класу під час уроку не тому, що їй не навчили належної поведінки, а тому, що їй важко контролювати свої імпульси так, як це вдається більшості її однокласників. Така дитина схильна діяти імпульсивно: їй важко сидіти на місці, рухатися і довго не розмовляти [4].

Занадто суворе виховання, яке виявляється в покаранні дитини за нездатність до самоконтролю, часто може лише посилити симптоми гіперактивності, якщо дитина потребує рухової активності, а пригнічувати їй немає сенсу. Краще навчити її вивільняти енергію прийнятними способами: під час прогулянок, занять спортом, танців і активних ігор.

Рухова гіперактивність зазвичай зникає в підлітковому віці, але невміння вчитися, брак уваги, труднощі з концентрацією та самоорганізацією залишаються у більшості дітей. До основних симптомів додається кілька вторинних і третинних змін: переживання неуспішності, труднощі у стосунках з однолітками, батьками, вчителями.

Наявність гіперкінетичного розладу визначається трьома основними проявами:

- неухважністю,
- гіперактивністю,
- імпульсивністю.

Під неухважністю розуміють поведінку, при якій дитині важко розпочати завдання, зосередитися на ньому та завершити роботу. Така дитина часто не в змозі звернути увагу на деталі та робить помилки ненавмисно. Їй важко утримувати увагу на деякий час, коли це потрібно, а також важко вислухати запитання чи відповідь, слідкувати за думкою співрозмовника, тому оточуючим здається, що вона не слухає. Характерним є те, що дитині важко спланувати і завершити розпочату справу, організувати виконання завдання. У зв'язку з цим, вона часто уникає і не любить вправ, які потребують тривалих розумових зусиль (домашнє завдання); не дотримується порад батьків і вчителів, не доводить до кінця роботу чи розпочате завдання; постійно відволікається на зайві подразники, стає забудькуватою: втрачає речі (підручники, шкільне приладдя, ключі, одяг), бруднить одяг [5].

Імпульсивність робить дитину нездатною дочекатися своєї черги, щоб поговорити, пограти, змагатися в спортивних змаганнях або перейти вулицю. Вона діє, не замислюючись: відповідає негайно, незважаючи на її точність; не говорить по суті. Імпульсивність тісно пов'язана з порушеннями поведінки, делінквентними (лат. delinquentia — хибний вчинок, провина) діями дитини. Мова йде не лише про спонтанні прояви агресії у відповідь на необережні слова чи образи, а й про імпульсивні, необдумані дії, які часто призводять до кримінальних правопорушень.

Симптоми гіперактивної дитини включають: гіперактивність, постійне відчуття неспокою, яке призводить до того, що дитина не може залишатися нерухомою навіть за очікуваних обставин. Ця діяльність не спрямована на досягнення цілей. Дитина намагається здійснювати постійні рухи: човгає ногами і рухається на стільці; шумно грає, недоречно розмовляє, безцільно бігає. Характерна дезадаптивна поведінка в соціальному середовищі: порушує особисті кордони та дистанцію під час спілкування, встає на уроках і безцільно ходить по класу, жестикулює руками, хаотично маніпулює дрібними предметами.

Як показує практика, у роботі з гіперактивними дітьми критика і покарання не тільки не приносять користі, але й може мати віддалені негативні наслідки. Вчителі повинні змінити своє ставлення до таких здобувачів освіти. Як і у більшості інших емоційно-психічних розладів, тут не існує «чарівної пігулки» та чіткого алгоритму дій, адже кожен випадок індивідуальний. Проте є загальні принципи роботи з дітьми з синдромом гіперактивності:.

- мінімальна кількість критичних коментарів;
- обережне ставлення;
- змінити ставлення до дитини;
- збільшення кількості схвалень відзначення особистих успіхів («Ти чудово попрацював», а не просто «молодець»);
- зменшення кількості критичних, пасивних і агресивних коментарів («Знову ти...», «Сьогодні не твій день...»).

А сприяти цьому може систематична організація взаємодії за такими напрямками:

1. Підвищення навчальної мотивації.
2. Застосування системи стимулювання: використання нетрадиційних форм роботи (наприклад, можливість вибору домашнього завдання), навчання молодших школярів, підвищення самооцінки учнів (завдання «Я – зірка»).
3. Організація навчального процесу з урахуванням психофізичних особливостей учнів: зміна видів діяльності залежно від ступеня стомлюваності дитини:
  - роздати зошити, протерти дошку;
  - зниження вимог до точності на перших етапах навчання;
  - виконання вправ на розслаблення та зняття м'язової напруги («боротьба», «черепашка», масаж рук, пальчикова гра);
  - чіткість і лаконічність вказівок учителя;
  - застосування мультисенсорних методик навчання;
  - перевірка знань на початку уроку;
  - уникнення категорійних обмежень.

Тому вчителю початкових класів необхідно пам'ятати, що саме він впливає на формування самооцінки кожної дитини. Працюючи з гіперактивними дітьми, ви можете додати індивідуальний відтінок до словника похвали («Я пишаюся тим, що у вас виходить»), щоб дитина відчула, що її цінують і могла прагнути до більших результатів і більше похвали. Подолання гіперактивних розладів потребує послідовної, наполегливої та послідовної роботи, злагоженості всіх членів родини, цілеспрямованої медичної допомоги та психологічного оздоровлення.

Для таких дітей специфічною має бути організація уроку[2].

Перед початком основної частини уроку вкажіть план його проведення, порядок, у якому буде проходити урок, що буде дотримуватись і які результати очікуються.

На початку уроку нагадайте теми, які ви вже вивчали, та нову інформацію, яку розглядаєте. При-

гадайте правила поведінки на уроці. І обов'язково запитайте, чи всі розуміють і пам'ятають ці правила. На цьому етапі важливо, щоб гіперактивна дитина вже була включена в процес і «слухала» вчителя. Утримувати увагу такої дитини можна звичайними питаннями і невеликими завданнями, спрямованими на коригування її поведінки в даний момент («Це очевидно?», «Як ми можемо це зробити?»).

Будьте передбачуваними. Для гіперактивної дитини важливо відчувати себе в безпеці і розуміти, якими будуть наслідки її діяльності чи бездіяльності, коли і чи можна її хвалити чи критикувати. Перед початком уроку вкажіть, які саме матеріали та предмети знадобляться, і зверніть увагу учнів, щоб усі (навіть дитина з ООП) були належним чином підготовлені (підручник, зошит, ручка, олівець) — підніміть руку, у кого уже все є. Зверніть увагу дитини на те, як їй допомогти, аби не відволікати решту класу.

Утримати увагу дитини можна, ставлячи послідовні питання з обговорюваної теми і додатково підкреслюючи ключові моменти.

Оскільки гіперактивній дитині важко зосередитись на завданнях, варто розбити їх на дрібніші частини, це допоможе менше відволікатися, оскільки результати кожного будуть швидше і спонукатимуть до наступних дій. Введіть для всього класу систему зрозумілих умовних знаків. Наприклад, вмикати та вимикати світло, якщо під час заняття стає надто шумно, або хлопати в долоні тощо.

Також дитині з гіперактивним розладом рекомендується активно працювати з зошитом – малювати, використовуючи різнокольорові ручки та олівці. Це додатково впливає на формування навичок концентрації - дитина починає розуміти структуру і взаємозв'язки між предметами і категоріями. Для дитини з гіперактивністю повинна бути розроблена система спеціальних заохочень, а при необхідності і покарань. За бажану поведінку можна «винагороджувати» балами, за які вона отримуватиме певні привілеї в школі чи вдома (цукерки, яблука, додатковий відпочинок, перегляд мультфільмів тощо). Натомість ці бали можна «спалити» як покарання.

Для дитини важлива чітка і зрозуміла організація робочого місця - розміщення в класі так, щоб було мінімізовано відволікання (наприклад, за столом близько до вчителя, щоб не відволікатися на однолітків, які сидять попереду). У класі мають бути потрібні меблі, відповідні віку та особистим характеристикам, календар, годинник, щоб ваша дитина розуміла, що і коли відбувається.

Необхідно чітко планування діяльності, дотримання дедлайнів тощо.

Цих дітей називають дітьми подвійної унікальності, оскільки вони дивовижним чином поєднують прояв обдарованості з недостатньою психологічною організованістю. При відповідній компенсації вони можуть стати в дорослому віці видатними майстрами своєї справи - талановитими акторами, танцюристами або спортсменами, вченими, винахідниками.

Таким чином, кожна дитина є індивідуальністю, хоча має такі особливості. Тому вчитель повинен

знайти особливе рішення. Однак дитина дає нам багато підказок, які працюватимуть з її поведінкою та реакцією на дії інших, і нам достатньо відкрити очі і побачити їх [2].

І, нарешті, щось позитивне. Серед відомих людей минулого ми знаємо багатьох, у кого в дитинстві також була діагностована гіперактивність: Вольфганг Амадей Моцарт, Олександр Македонський, Ісаак Ньютон, Томас Едісон, Альберт Ейнштейн, Пабло Пікассо та Сальвадор Далі. Але, як ми побачимо, це не завадило їм стати геніями планети.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Педагогічні технології інклюзивного навчання. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 160с.
2. Кирилова О. О. Гіперактивна дитина. Х. : Вид. група «Основа», 2018. 176 с.
3. Марценковська І.І. Дитина з розладом дефіциту уваги та гіперактивністю в українській школі: коротко про головне. *НейроNEWS*. 8 (119). 2020 С. 11-15.
4. Скрипник Т. Інклюзивна освіта дітей з розладом із дефіцитом уваги та гіперактивністю. *Нейро NEWS*. 4 (115). 2020 С. 17-19.
5. Сухіна І.В. Гіперактивна дитина. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 40 с.